

udenrigs

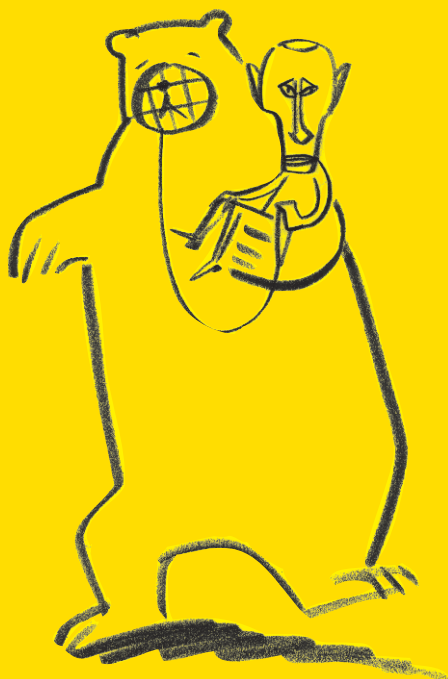
Putins Rusland:
Stormagten
vi ikke orker

*Ildevarslende signaler
om en ny tid*

Magtbrynde i Moskva

*Medier og Menneske-
rettigheder under pres*

Europæisk uro

Den moralske pris ved alliancen med Bush
Torben Krogh

Bulgarien og Rumænien i EU

Sudan: Fredsaftale på viagra

Saddam Hussein 1937-2006

Stalin – biografier om en tyran

Kaukasus – det politiske spil

1 · 2007

Verdenshavet og Frederiksholms Kanal: Sprog i Danmark

Uffe Østergård 2

TEMA

Tre mord på Novaja Gazeta *Vjatjeslav Izmajlov* 8

Polonium-210 mordet *Thomas Bindesbøll* 13

Russisk pres på Strasbourg *Henrik Døcker* 22

Ruslands nabopolitik: hovmod og fald *Anders Åslund* 29

Kreml, gasledningen og sikkerheden *Robert Larsson* 37

Kamp om Turkmenistans gas efter Turkmenbasji

Vibeke Sperling 46

Dokument: Vladimir Putin i München 55

BAGGRUND

Prisen for at være en loyal allieret *Torben Krogh* 75

De nye i Unionen *Karsten Fledelius* 81

Sudan: Fredsaftale på viagra og petro-yuan *Nils Carstensen* 89

Saddam Hussein 1937-2006 *Helle Lykke Nielsen* 99

Danmarks stemme: Første kvartal 2007

Michael Seidelin og Anders Jerichow 108

Spørgetid: Pres på Israel? 112

LITTERATUR

Den danske Stalin-forskning *Mette Skak* 116

Kaukasus: Mellem stjernestøv og ragnarok

Benedicte Maegaard 124

Stormagten vi ikke orker

For nylig besluttede Danmarks Radio at nedlægge sin faste korrespondentpost i Moskva – ligesom TV2 gjorde det for nogle år siden. Også flere aviser har i de senere år nedprioriteret dækningen af Rusland og nedlagt deres faste korrespondentpost i Moskva. På gymnasier og høje-re læreranstalter er det samtidig blevet sværere at få elever og studerende til russisk. Og endelig forlyder det, at forsvaret i nærmeste fremtid vil ophøre med at uddanne sprog-officerer i russisk.

Med erhvervslivet som undtagelse er vi i Danmark åbenbart ved at tabe interessen for den stormagt, der fuldkomment dominerede vores sikkerhedspolitiske overvejelser i anden halvdel af det tyvende århundrede. Årsagen ligger lige for: Rusland truer os ikke længere direkte. Omdrejningspunktet for international politik er ikke længere den Kolde Krig og ikke udviklingen i det post-sovjetiske område, men i voksende grad bekymring for stabilitet og religiøs ekstremisme i det område, som i dag kaldes 'det bredere Mellemøsten'.

Putins skarpe *Wehrkunde*-tale i München i februar bebudede ikke desto mindre en ny international russisk aktivisme, der også kan få vældig betydning i såvel Mellemøst-

en og Centralasien som i kampen mod international terrorisme. Den ny kurs i Putins Rusland kan således også blive i ildevarslende modstrid med vestlige interesser, herunder Danmarks. I dette relancerede nummer af *Udenrigs* fokuserer vi derfor på udviklingen i Rusland og det post-sovjetiske område og bringer Putins forsvar for en multipolær verden.

Udenrigs vil fremover udkomme med fire større udgaver om året, hver gang med fokus på en væsentlig tendens i international politik. Samtidig vil *Udenrigs* fast lægge øre til Danmarks stemmeføring i international politik. Vi genopliver den traditionsrige klumme 'Verdenshavet og Frederiksholms Kanal'. Og vi vil åbne et vindue til folketingets spørgetid, når der krydses klinger om internationale spørgsmål.

Udenrigs vil samtidig – og fortsat – være hjemsted for kyndige analyser og fortolkninger af den internationale udvikling og dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik.

Redaktionen

Med dette nummer udtræder Torben Krogh af Udenrigs' redaktion efter 13 års aktiv indsats. Herefter vil redaktionen bestå af Brita V. Andersen, Anna Libak og Anders Jerichow.

Sprog i Danmark

Uffe Østergård

Danskerne er enormt gode til sprog. Især dansk. Myten om at flertallet næsten er tosprogede med engelsk og dansk er stærkt overdrevet, kan jeg meddele efter en del års erfaring med at undervise på engelsk på universitetet. Vi bestyrkes ganske vist i denne tro af høflige besøgende, især amerikanere, der af lutter begejstring over at kunne klare sig rundt i forretninger og offentlige befordringsmidler på det eneste sprog de selv behersker, falder i svime over dette fantastiske land, der næsten kunne have ligget i Nordamerika, hvis det ikke var fordi der er så ordentligt og velorganiseret – og skatterne så høje.

Det er da også imponerende, at engelsk forstås af så mange i hele befolkningen, også af den halvdel der ikke har gået i gymnasiet. Det er en triumf for det udkældte skolesystem, godt hjulpet af det forhold at det danske filmmarked altid har været for lille til at synkronisere udenlandske film. Det har hjulpet på læsekyndigheden og især på evnen til at forstå talt engelsk.

Men om det rækker til at gøre en-

gelsk til officielt sprog som nogle yngre radikale i ungdommeligt overmod har foreslået er dog stærkt tvivlsomt. Det er i det hele taget værd at tænke hele sprogspørgsmålet igennem fra bunden af. For de relativt udbredte kundskaber i engelsk har en pris som vi ikke gør os klart. Den yngre halvdel af befolkningen taler sproget langt bedre end min generation gjorde, da vi kom ud af gymnasiet i tresserne. Først og fremmest havde vi haft langt mindre anledning til at bruge sproget aktivt, af den enkle grund at vi ikke havde været nær så meget udenlands. Nogle få tog et skole- eller studieår i udlandet, men det var forbeholdt de få.

Til gengæld gav grundskolen undervisning i engelsk og tysk, mens gymnasiet og universitetet krævede tre europæiske fremmedsprog. Det var ikke altid en succes. Især fransk producerede mange nederlag og meget had, mens tysk led under samtidig at være forbundet med 'arvefjenden' og være stedet hvor man lærte grammatik. Kort sagt tungt, trist og tysk. Derfor faldt kravene om disse sprog bort som konsekvens

af ungdomsoprøret på universiteterne, hvis mest håndgribelige sejr i de første år var afskaffelsen af kravene om oldnordisk, oldengelsk, middelaldertysk, latin og græsk. Med det resultat at vi i dag højst er tosprogede – hvis vi altså er det.

Man kan mene at denne udvikling er i bedste overensstemmelse med globaliseringen. Den foregår i høj grad på et forsimplet 'globish' som også har været basis for internettets informationsrevolution. Mellem 70 og 80 procent af de mennesker verden over som taler eller skriver engelsk sammen, har det ikke som førstesprog – modersmål som det kaldes med en dårlig metafor. Ingen er født med at kunne deres 'modersmål', men lærer det under opvæksten. Ofte af moderen – deraf metaforen – men der er tale om en til lært kunnen. Hvad vi har medfødt er evnen til at lære sprog. Men det er alle sprog, ikke det tilfældige nationale sprog som vi tilegner os først og derfor – ofte – føler os bedst hjemme i. Engelsk er især siden Anden Verdenskrig virkelig blevet et *lingua franca*. Udtrykket stammer fra korstogenes middelhavsverden, hvor arabere og europæere kommunikerede på et simplificeret italiensk blandet med tyrkisk, græsk og arabisk.

Det havde med andre ord samme funktion og karakter som det swahili der tales i vore dages Østafrika. Og det basisengelsk der i stigende grad anvendes som internt kommunika-

tionssprog i verdensomspændende firmaer – og nu efterhånden også i de videregående uddannelser.

En basisudgave af engelsk fungerer i dag inden for videnskabsverdenen som erstatning for det latin, der i næsten tusind år tillod de universitetsuddannede i Europa at kommunikere direkte. Latin røg ud med opkomsten af nationalstaterne og demokratiet. Kravet om at disputater skulle skrives på latin blev i Danmark først opgivet med nationaliseringen af uddannelserne efter 1848.

Det skete næsten samtidig med at parlamentet i det multinationale Ungarn holdt op med at tale latin til fordel for magyarisk. Med det resultat at især kroaterne der havde været under den ungarske krone helt siden 1102 følte sig diskriminerede, mens tyskere og jøder hurtigt blev 'magyariserede'.

Slovakker, rumænere og andre folkeslag uden indfødt adel talte ikke, efter at ungarerne i 1867 havde fået magten i den østlige halvdel af Østrig-Ungarn. Her mente de dominerende at de såkaldt historieløse folkeslag skulle være glade for at få et tilbud om at blive civiliserede på magyarisk. Med følger for forholdet mellem staterne der ikke er helt overvundet her i begyndelsen af det 21. århundrede.

Det var et ret forenklet latin der i det middelalderlige og tidligt moderne Europa blev brugt som videnskabssprog. Samtidig udtaltes det ret forskelligt i forskellige dele egne af

kontinentet. Det sidste erfarede mange danskere, når de forsøgte at kommunikere med italienere og andre sydeuropæere på latin. Indtil for nylig sagde man nemlig *Kæsar* og *Kikero* i dansk latinundervisning, mens italienere udtaler navne med *ts* når *c*'et står foran fortungevokaler.

Men sproget skabte alligevel en fælles europæisk offentlighed, især på skrift. At det er menneskeligt muligt at kommunikere på latin er såvel den katolske kirke som Finland vidnesbyrd om. Trods overgangen til liturgi på nationalsprogene efter det Andet Vatikanerkoncil i 1962 er latin stadig officielt sprog for den katolske kirke. Vatikanets avis, *Osservatore Romano* udsendes ganske vist ikke på latin, men italiensk, fransk, engelsk, tysk, portugisisk og polsk. Men der er radioudsendelser på latin og encyklikaer udfærdiges på latin.

I Finland har man opretholdt det traditionelle krav om sprogkundskaber i et sådant omfang, at der er et publikum for en radio på latin. Sågar vittigheder på latin kan man komme ud for. Danskere som tror at finner udmærker sig ved at være tavse på alle sprog, kan jeg henvise til denne kanal. Omvendt skal man ikke lade sig forlede til at tro, at latin var vidt udbredt i befolkningerne, blot fordi flertallet af de skriftlige kilder i middelalderen var affattede på dette sprog. Det var en eliteforeteelse, som uden for de dannede lag

let fik karakter af magiske trylleformularer. Udtrykket 'hokus pokus' er arvet fra en populær forvanskning af præstens latinske remse, 'hoc est corpus meum', som han udtalte ved nadverens forvandling af brød og vin til Kristi legeme og blod.

Kampen mod latin er ikke blot og bart et moderne nationalistisk og demokratisk fænomen. I Frankrig indledtes den med oprettelsen af *l'Académie française* i 1535. Denne institutions opgave var i begyndelsen at erstatte latin med fransk i litteratur, videnskab og jura. På længere sigt førte dyrkelsen af højfransk, *langue d'oeuil*, imidlertid til udryddelse af de mange lokale sprog der taltes i den franske stats område. De kaldtes foragteligt for *patois*.

Det lykkedes i løbet af 1800-tallet at lære alle indbyggerne i Frankrig at tale fransk, i hvert fald som første fremmedsprog. Den proces har historikeren Eugen Weber døbt 'Peasants into Frenchmen'. Overgangen til fransk kronedes i Første Verdenskrigs skyttegrave, hvor de franske soldater – i modsætning til de italienske – faktisk kunne forstå hinanden og var villige til at dø for fædrelandet næsten til det sidste. Men denne nationale demokratisering var ikke den oprindelige hensigt. Bestræbelsen på at erstatte latin med fransk blev indledt i en tidsalder, hvor det ikke var vigtigt hvilket sprog bondebefolkningen talte, så længe den var villig til at betale skat og ikke gjorde oprør.

At engelsk er blevet det globale sprog skyldes de sidste par hundrede års udvikling inden for handel, videnskab, teknologi, kultur og medier. Først det britisk imperiums enorme geografiske udbredelse og derefter den verdensomspændende amerikanske dominans efter 1945. Interessant nok hænger den amerikanske succes inden for massemedier og videnskab sammen med det nazistiske Tysklands fordrivelse af den tysk-jødiske intelligens fra Centraleuropa. Studerer man listerne på for eksempel Wiens universitet over de eksilerede videnskabsmænd, har man nøglen til mange af de amerikanske triumfer inden for naturvidenskaben under og efter Anden Verdenskrig.

Og Hollywoods enorme succes med film og tv skyldtes kombinationen af det store hjemmemarked, solskinnet i Californien der var velegnet til filmoptagelser, markedets krav til kulturen og centraleuropæiske finkulturelle traditioner, især ekspressionismen.

I tresserne var franske – og tjekiske – film endnu efterspurgt. Men i dag må vi – al succes for dansk film i indforståede filmklubcirkler til trods – erkende at flertallet i Europa lever og forbruger efter deisen at 'livet er for kort til franske film'. Her har EU ikke formået at gøre en forskel trods kampen for at opretholde fransk som ligestillet med engelsk i fællesskabernes administration. Med optagelsen af Sverige, Finland og

Østrig i 1995 vandt engelsk overhånd, en tendens der blev cementeret med den store udvidelse i 2004 – og ikke vil blive opvejet af optagelsen af Rumænien i 2007, trods franske forhåbninger. Disse udvidelser har omvendt ført til en vis fremgang for tysk, således at EU i dag reelt kan siges at være tresproget, dog med engelsk som dominerende arbejdsprog. Dette er sket uden at EU har opgivet princippet om at al lovgivning skal foreligge på alle medlemslandenes sprog og at forhandlingerne i Europa-Parlamentet skal tolkes fra og til alle sprog.

Antallet af disse blev i efteråret 2006 udvidet med gælisk-irsk, efter at Irland aktiverede et løfte fra 1973 om dette sprog kunne få officiel status, hvis man ville, samt baskisk og katalansk, hvis Spanien selv vil betale omkostningerne. Desuden er rumænsk og bulgarsk kommet med, så man kan dårligt sige at Europa bevæger sig i den almindelige globaliserede retning mod globish. Med mindre man overhører selvironien i den tidlige kommissionspræsident og nuværende italienske premierminister Romano Prodis udtalelse om, at det fælles europæiske sprog er blevet 'broken English'.

Alt dette har vi ikke opdaget i Danmark. Eller også ignorerer vi blot den sproglige virkelighed. Som før nævnt er vi i rask tempo blevet fattigere på sproglig kompetence. Først tabte fransk i gymnasiet, og nu er tysk, alle advarsler fra Dansk In-

dustri til trods, på vej til at forsvinde fra skolen og universiteterne. Interessen for russisk har altid været svingende i takt med de politiske konjunkturer, men forsvandt helt med kommunismens nederlag. Forsvaret opretholder endnu sin traditionelle uddannelse af russiskkyndige sprogofficerer, men det forlyder, at den også ophører i nærmeste fremtid. Efter en tøvende start bruges en del af forsvarets ressourcer nu på uddannelse af arabiskkyndige sprogofficerer.

Værre står det til på universiteterne. Deres finansiering er helt afhængig af studenternes valg af fag, hvorfor sprogfagene nedlægges i stor stil i disse år, bortset fra engelsk. Kinesisk buldrer frem med en popularitet, der langt overgår tressernes romantiske dyrkelse af Maos kulturrevolutionære Kina. Arabisk er i vækst, men det hænger især sammen med at nogle af børnene af de arabisksprogede indvandrere vælger det som en genvej til akademisk identitet. Og ofte skuffes, idet deres dagligsprog er meget langt fra kravene til arabisk på akademisk niveau.

Alt dette kan man vælge at betragte med distanceret ro som naturlige resultater af de markedsmekanismer der tjener os så godt i mange sammenhænge. Men man kan også træde et skridt tilbage og overveje, om det er fornuftigt i det Europa vi – også – lever i at afvikle det gamle krav om, at mange skal kunne i

hvert fald to store sprog ud over deres eget. Interessant nok vedtog man på EU-niveau dette kulturpolitiske krav i midten af 1990'erne, netop da sprogundervisningen i Danmark af egne interne årsager blev sporet ind på en vej der – tilsluttet eller ej – fører til afvikling af kendskab til andre sprog end engelsk og dansk. At det samme sker i Storbritannien, hvor tosprogetheden endda er ensprogethed, er ikke en god undskyldning for et lille land.

At vi så samtidig fører en politik som reelt bekæmper de minoritetssprog, vi har fået foræret med indvandringen, afhjælpes ikke af at de samme politikere der er mod modersmålsundervisning i indvandringsprogene, nu er ved at blive skeptiske over for det domænetab som dansk har lidt til engelsk. Det vidner blot om ringe indsigt i, hvad der foregår på den sproglige front, og de økonomiske, kulturelle og i sidste instans sikkerhedspolitiske følger af vore valg af sproglig orientering.

Danmark ratificerede så sent som i september 2000 den europæiske pagt om regionale sprog eller mindretalsprog og skal derfor årligt udarbejde en redegørelse for status for minoritetssprogene. Heraf fremgår det, at vi med minoritetssprog i Danmark kun tænker på tysk i Sønderjylland samt færøsk og grønlandsk i Danmark – men selvfølgelig ikke i de øvrige dele af Rigsfællesskabet hvor de er flertalssprog.

Alle øvrige sprog som arabisk, somali, tyrkisk, urdu osv. der til sammen tales af ca. 200.000 mennesker, nævnes ikke med et ord. Og selv tysk i Sønderjylland har ikke den status, sproget burde have ifølge sprogpagten. Det tyske mindretals krav om tosprogede vejskilte i Sønderjylland opfattes som en vittighed, efter at patriotiske danskere tog dem ned i maj 1945. Og skilte på offentlige kontorer som dem man finder syd for grænsen om at her tales plattysk, frisisk eller sønderjysk, vover ingen politiker der vil genvælges at sætte op på sin dør.

Den eneste forklaring på alle disse paradokser i omgangen med sprog er, ud over mangel på omtanke og almindelig dovenskab, et sprogligt mindreværds kompleks der camoufleres som et mereværdskompleks. På en uerkendt måde opfattes dansk

som et minoritetssprog, selv om det er fuldt udbygget som nationalt sprog. Encyklopædien gjorde i 1990-erne er stor indsats for at bevare – og i visse tilfælde som naturvidenskaberne udvikle – danske betegnelser inden for alle vidensområder. Men det viser også hvor hurtigt en indsats kan gå tabt igen, hvis man ikke holder sit sproglige beredskab oppe. Og det gør man ikke ved at gøre engelsk til officielt sprog, eller ved at afvise alle minoritetssprog.

Langt snarere er vejen at lære flere fremmede sprog. Og, som kenderne siger, det er de tre første det er sværest at lære, derefter bliver det gradvis lettere. *Forza!*

Uffe Østergård er professor i dansk og europæisk historie ved International Center for Business and Politics, Copenhagen Business School.

Tre mord på Novaja Gazeta

Vjatjeslav Izmajlov

Den russiske oppositionsavis Novaja Gazeta har foreløbig mistet tre reportere. Vjatjeslav Izmajlov, står for den journalistiske efterforskning af mordene på Politikovskaja og Domnikov

Anna Politkovskaja, Jurij Sjtjekotjkhin og Igor Domnikov var gyldne penne i russisk journalistik.

Deres navne har i mange år været symboler på den russiske presses uafhængighed. Mange læsere udsøgte sig deres artikler i *Novaja Gazeta*, fordi de altid var interessante, skarpe, ærlige og talentfulde. De gik alle bort på deres kunstneriske virkes højdepunkt.

De blev slået ihjel. De blev slået ihjel på grund af deres afsløringer af den kriminelle underverden og af magthavere på forskellige niveauer. De blev slået ihjel på grund af deres professionalismisme.

Mordet på Igor Domnikov

Formålet med nærværende artikel er at fortælle de danske læsere, hvilken pris de bedste russiske journalister har betalt for sandheden og for

retten til at udføre deres arbejde på ærlig vis.

Igor Domnikov blev født i Sibirien og voksede op her. Hans forældre bor den dag i dag i byen Tomsk, som ofte bliver kaldt for Sibiriens Athen. Igor var familiens eneste barn, og hans forældre gik op i, at han skulle have sig en ordentlig uddannelse. Men den unge mand var draget af det nordlige Sibiriens romantik; han ville stå på egne ben og prøve kræfter med journalistikken. Sammen med sin unge kone Margarita forlod han hjemmet i slutningen af halvfjerdserne og drog til Norilsk, hvor han fik arbejde på en avis, mens hans kone blev lærer i russisk og litteratur. Snart fik det unge par sønnen Aleksandr.

Igor arbejdede næsten tyve år i det nordlige Sibirien - til sidst som redaktør af en lokalavis. Da sønnen Aleksandr havde afsluttet sin skole-

gang, besluttede familien Domnikov sig for at drage til Moskva, ikke mindst fordi deres søn var kommet ind på et kunstakademi.

I 1997 blev den talentfulde journalist Igor Domnikov ansat på avisen *Novaja Gazeta*. Igor skrev om mange forskellige emner, men hans artikler udmærkede sig altid ved deres professionelle standard. Det var turbulente tider for landet, og det gik ikke smertefrit for sig: Nye foruroligende fænomener opstod, og *Novaja Gazeta* gjorde den afslørende journalistik til sit flagskib. Igors artikler om almindelige mennesker og dyr var medrivende og renfærdige og fremstod som et sandt åndehul på baggrund af al den sociale elendighed.

Snart fik Domnikov til opgave at oprette en afdeling for specialprojekter på avisen. De unge journalister under hans ledelse skulle skrive om forskellige problemer i samfundslivet, herunder om kunstnere, der havde bevaret deres menneskelige værdighed og ære i disse vanskelige år. Hovedkriteriet for trykningen af artiklerne, der skulle gøre avisens emnekreds større og indgyde læserne optimisme og håb efter læsningen af de hårde, afslørende artikler, var, at artiklerne var talentfulde, velskrevne og originale.

Men på *Novaja Gazeta* var det nærmest umuligt at undgå også at skrive de skarpe, afslørende artikler hvad enten man arbejdede på kultur-, samfunds- eller sportsredaktionen. På en af sine utallige reportagejser

var Igor Domnikov i byen Lipetsk, hvor han konstaterede, at almindelige menneskers fattige liv stod i skarp kontrast til de lokale magtthaveres. Fra maj 1999 til februar 2000 bragte avisen fem essays, hvor Domnikov med sin karakteristiske ironi og sarkasme beskrev den håbløse økonomiske situation i regionen Lipetsk og regionsledelsens uformåenhed – det sidste særlig i relation til viceguvernør Sergej Dorovskoj, der var ansvarlig for regionens økonomi.

To artikler var specielt skarpe: ‘Mandolinen i buskene’ og ‘Lipetsk vågnede op til et økonomisk mirakel’. Det var præcis efter disse artikler, at viceguvernør Sergej Dorovskoj pålagde erhvervsmanden Pavel Sopot, der stod i et afhængighedsforhold til viceguvernøren, at få sin gruppe af lejermordere til at ‘ordne’ journalisten Igor Domnikov.

I Moskva mødtes Sopot med sin gamle ven Eduard Tagirjanov, som var leder af en forbryderbande fra byen Naberezjnje Tjelny, der er berømt for sin bilfabrik, som producerer de berømte lastbiler ‘Kamaz’. Her overlod han ham opgaven med journalisten. Den 12. maj 2000, efter næsten en måneds forberedelse, skyggede Tagirjanovs banditter – Albert Khuzin, Nikolaj Kazakov og Sergej Babkov – deres offer til Moskva, hvor de i hans opgang tilføjede ham nogle slag i hovedet med en hammer. Igor Domnikov døde senere på hospitalet uden at være kommet til bevidsthed. Det krævede flere års

ihærdig efterforskning fra både ordensmagts og *Novaja Gazeta*-journalisternes side, før morderne omsider blev stillet for en dommer. I byen Kazan har retssagen mod banden af lejermordere med Eduard Tagirjanov i spidsen foreløbig kørt i halvandet år. De står anklaget for 22 lejermord i perioden fra 1997 til 2003. Herunder for mordet på *Novaja Gazetas* journalist Igor Dömnikov.

Erhvervsmanden Pavel Sopot figurerer foreløbig som – ak og ve! – vidne i en af de hændelser, der knytter sig til mordet, i lighed med den nu tidligere viceguvernør Sergej Dorovskoj, der i dag er direktør for regionens største kødfirma.

Mordet på Jurij Sjtjekotjikhin

Jurij Sjtjekotjikhin var et fantastisk menneske, der besad en sjælden evne til at samle fuldstændigt forskellige, men meget interessante mennesker omkring sig.

Hans venner var kendte forskere som for eksempel professor i medicin Mikhail Litjinitser, der er Ruslands førende kræftforsker. Og det var unge fans af den populære moskovitiske fodboldklub 'Spartak'. Og det var den tidligere vicesrigsadvokat Mikhail Katysjev og folk, der havde siddet i fængsel for kampen for menneskerettigheder, og det var aktive oppositionspolitikere som Grigorij Javlinskij og Boris Nemtsov og folk fra præsident Putins administration. Og det var astronauten og poli-

tikeren Baturin, der tre gange har været på rumrejse, og skolelærerinden Elvira Gorjukhina, og generaler i grænsetropperne som Andrej Nikolajev og Nikolaj Barddjuza (forhenværende russisk ambassadør i Danmark, red.) og menige soldater, som var blevet såret i brændpunterne, og det var feltkommandørerne i kredsen omkring Itjkerias ledere Dzjokhar Dudajev og Aslan Maskhadov, og det var soldater, som ved hans mellemkomst var blev reddet ud af fangenskab og slaveri i Tjetjenien. Og det var helt unge journalister og frontfigurer i journalistik; tilføjede med forfattere, digtere, skuespillere, kulturpersonligheder, menneskerettighedsforkæmpere. Alle disse forskellige mennesker besøgte ham i hans lille datja i digterbyen Peredelkino ved Moskva – og det mest mærkelige var, at de fandt et fælles sprog. Hvert år den 9. juni på Jurijs fødselsdag samledes alle i Peredelkino og havde det herligt.

Ud over sin journalistiske virksomhed (Sjtjekotjikhin var vicechefredaktør for *Novaja Gazeta* og chef for afdelingen for undersøgende journalistik), var han desuden politiker – indvalgt i Ruslands statsduma af tre omgange for partiet 'Jabloko'. I hans sidste periode fra 1999 til 2003 var han næstformand i Dumaens sikkerhedskomite. Hans politiske virke var en naturlig forlængelse af hans journalistik og forfattervirksomhed. Og både som politiker og som leder af avisens afdeling for undersøgen-

de journalistik fandt Jurij Sjtjekotjikhin det nødvendigt at se nærmere på forholdene i Ministeriet for Atomenergi, som hr. Adamov stod i spidsen for. Specielt blev han interesseret i visse kriminelle firmaer, der blev ledet af forhenværende højtplacerede ansatte i de russiske efterretningstjenester. Disse firmaers toldsvindel med importerede møbler tiltrak hans opmærksomhed, og herudover havde Sjtjekotjikhin en formodning om, at de også var indblandet i ulovlig våbenhandel.

En sådan efterforskning var overordentlig farlig, og han fik mange advarsler, herunder trusler om kidnapning af hans børn: Han havde to sønner og et lille barnebarn.

Den 9. juni 2003 fejrede Jurij som altid fødselsdagen i selskab med sine mange venner. En uge senere fik han det pludseligt meget dårligt. Som medlem af den russiske Duma blev han indlagt på Kremles hospital. Hans tilstand forværredes: Hans hår og hud faldt af, og hans krop blev dækket af sår. I flere dage før sin død den 2. juli 2003 var han bevidstløs. Og ikke blot hans kolleger på avisen og i Dumaen, men også hans voksne sønner, blev aldrig gjort bekendt med resultatet af de laboratorieundersøgelser, som blev foretaget efter hans død. De blev hemmeligstemplet. Officielt blev det erklæret, at Jurij Sjtjekotjikhin var død af det sjældne Lyells syndrom, men hvad der førte til det, forblev uvist.

Novaja Gazetas efterforskning gi-

ver grund til at antage, at vores ven blev forgivet med en farveløs og lugtfri substans. Måske ved hjælp af det radioaktive thallium. Men af uforklarlige årsager blev der aldrig åbnet en sag. Alle forsøg på at få rejst en sådan fra redaktionens og fra det demokratiske parti Jablokos side har hidtil været forgæves.

Mordet på Anna Politkovskaja

Anna Politkovskaja begyndte på *Novaja Gazeta* i sommeren 1999 netop som den anden tjetjenske krig var i sin vorden. Fra første færd begyndte Anna at arbejde i Tjetjenien. Hun afslørede blodige og retsstridige metoder, hvor uniformerede myndigheds personer slog folk ihjel uden at deres sag nogensinde var blevet efterforsket eller havde været for en domstol. Hundreder af mennesker, hvis slægtninge sporløst var forsvundet, begyndte at henvende sig til Anna. Myndighederne viste ingen forståelse for dem, og de ulykkelige klamrede sig desperat til Politkovskaja i håb om, at hun kunne finde ud af, hvad der var blevet deres nærmestes skæbne.

I kampen for retfærdighed skrev journalisten om de skyldige med navns nævnelse og stillede ubehagelige spørgsmål til magthavere på forskellige niveauer. Det var på den måde, hun afslørede kaptajn i politiet Lapin med tilnavnet 'Kadet', der var indblandet i et mord på en tjetjensk borger. På trods af direkte

trusler fik hun udvirket, at Lapins sag kom for en domstol, og 'Kadetten' fik en lang frihedsstraf. Anna var også den første journalist, som kom til landsbyen Dai i Tjetjeniens Sjatoj-region, hvor Ulman, kaptajn i den militære efterretningstjeneste GRU, og hans underordnede skød seks lærere og brændte deres lig. Ulmans sag kom med Politikovskajas medvirken også for en domstol.

Flere gange blev det forsøgt at komme Anna Politikovskaja til livs. I bjerglandsbyen Khatun blev hun taget som gidsel af militærpersoner fra det 45. faldskærmsregiment, som hørte under GRU. Hun blev endda stillet foran en henrettelsespeloton. Ved et mirakel lykkedes det dengang vores kollega at undslippe.

De sidste år førte hun krig mod den kriminelle Ramzan Kadyrov (ny tjetjensk præsident, red.) og hans folk, som kidnappede og torturerede befolkningen i Tjetjenien. I sommeren 2004 mødtes Politikovskaja med Ramzan Kadyrov på hans hjemsted – den lille landsby Tsentoroj. Hun forsøgte at få information om, hvad der var sket med en lang række mennesker, som var forsvundet i Tjetjenien. Kadyrov truede Anna. Og måske var det kun fordi avisens ledelse vidste, hvor hun befandt sig, at han ikke gjorde hende noget ved den lejlighed.

I sommeren 2006 offentliggjorde Politikovskaja artikler om den tjetjenske regerings misbrug af økonomiske ressourcer og om kriminelle

transaktioner, som fonden for Akhmat-Khadzji Kadyrov, opkaldt efter Ramzans far, stod bag. Her kunne man læse, at fonden i praksis erhvervede sine midler ved pengeafpresning. Så godt som hele den arbejdende befolkning i Tjetjenien betalte en tribut. Selv de ansatte ved politiet – fra de menige medarbejdere til ministeren var pligtige hver måned at betale fra 10.000 rubler til 1000 dollar (mellem 50 og 90 procent af deres løn) til fonden.

Den 7. oktober 2006 blev Anna Politikovskaja skudt i opgangen til sin lejlighed på Lesnaja gaden i Moskva. Drabet på hende rystede Rusland og resten af verden. Men Ruslands præsidents udviste en forbløffende taktløshed over for tragedien, da han erklærede, at hendes død påførte Rusland større skade end hendes afslørende publikationer.

Novaja Gazeta samarbejder med den officielle efterforskning om opklaring af mordet og gennemfører parallelt sine egne undersøgelser. Vi anser det ikke for korrekt at udtale os om undersøgelseernes foreløbige resultat endnu, men det er grunde til at tro, at mordernes spor er fundet, og at det ikke vil lykkes dem at undslippe lovens straf.

Vjatjeslav Izmajlov, er militæranalytiker på Novaja Gazeta og leder af avisens efterforskning af mordet på Anna Politikovskaja.

Oversat fra russisk af Anna Libak.

Polonium-210 mordet

Thomas Bindesbøll Larsen

Giftmord er på ny blevet en makaber politisk realitet. Hvad er perspektiverne efter det radioaktive mord på en politisk afhopper fra Rusland, der blev myrdet på britisk territorium, just som han var blevet britisk statsborger?

Da Aleksandr Litvinenko (AL) om aftenen den 23. november 2006 døde på et hospital i London, fik England sit første 'radioaktive terrorismord' nogensinde.

Men det er kun ved et rent tilfælde, at ordet *radioaktiv* er blevet en del af rubriceringen; kun takket være Litvinenkos meget stærke fysik og en snarrådig læges beslutning om et sidste desperat diagnose-tjek af den døende mands urin blev det opdaget, at et radioaktivt alfa-stråleisotop, *polonium 210* (po-210) var årsagen til hans pinefulde død.

Denne opdagelse blev helt central. Ikke blot for at stille diagnosen og fastslå den eksakte dødsårsag, men også for politiefterforskningen og for de mange spekulationer om motiverne til giftmordet og de mulige bagmænd. Hvis den helt specifikke test for po-210 ikke var blevet gen-

nemført, eller hvis Litvinenkos hjerte eller andre livsvigtige organer havde sagt stop allerede få dage efter forgiftningen den 1. november 2006, ville det engelske politi have været efterladt med en mystisk dødelig forgiftning. Uden tekniske beviser og uden muligheder for sporing. Nu skulle netop den målrettede sporing af po-210 få dramatiske konsekvenser for politiefterforskningens resultater.

Ruslands præsident, Vladimir Putin, udtalte kort efter giftmordet på EU-topmødet i Helsingfors, at de engelske myndigheder, så vidt han havde fået oplyst, ikke rubricerede Litvinenkos død som en forbrydelse. Det var en sandhed med modifikationer. Allerede flere dage før Litvinenkos død udtalte højtstående britiske kilder tæt på Udenrigsministeriet til *The Times*: "Vi taler ikke om

en rutine spion-disput (med Rusland - TBL). Denne gang har vi at gøre med et mordforsøg på en udlænding i et andet land ved brug af metoder, som vi ved, at russerne i vid udstrækning behersker. Hvis vi finder noget substantielt, som kan forbinde dette med Moskva, vil det blive taget meget alvorligt. Dette er metoder, som normalt anvendes af terrorister.”

Sporene fører til Rusland

Som bekendt fandt både det britiske og tyske politi i de efterfølgende uger og måneder mange tydelige po-210 spor. Og et utal af steder: På det formodede gerningssted, Millennium Hotel, hvor AL mødtes med tre russere den første november; på britiske og russiske fly tur/retur Moskva; i visumafdelingen på den britiske ambassade i Moskva og på et engelsk fodboldstadion. Desuden på diverse lokaliteter i Hamborg og omegn, hvor en af de ovennævnte russere havde rejst og opholdt sig. Ved hjælp af yderligere teknisk dissekering af det dræbende po-210 har den britiske efterforskning kunnet føre sporet tilbage til Rusland. Sporet af det, der ifølge flere kilder “kun er muligt at fremstille på en statskontrolleret reaktor”.

Kronologien i sporingen er afgørende for, hvem britisk politi mistænker. Po-210-sporene daterer sig nemlig tilbage til begyndelsen og midten af oktober 2006 – langt før det fa-

møse ‘forgiftningsmøde’ i London den første november mellem Litvinenko og de tre russere: Andrej Lugovoj og Aleksandr Kovtun, der begge ligeledes er forhenværende KGB/FSB-officerer, samt Vjatjeslav Sokolenko.

Det kan med stor sikkerhed fastslås, at de radioaktive spor forekommer et utal af steder i ugerne før den første november, hvor Litvinenko drak den giftige te.

Busbilletten, som AL anvendte på vej til det skæbnsvangre møde, var derimod helt uden po-210 spor. Den samme mangel på po-210 sporing forud for første november gælder AL’s italienske kontaktperson, Mario Scaramella, der overbragte Litvinenko udskrifter af mails med angivelige ‘dødslist’, hvor navnet på Scaramella selv, den myrdede journalist Anna Politkovskaja og Litvinenko optrådte.

Også den russiske oligark, Boris Beresovskij, der ligesom Litvinenko er flygtet til London, er fundet polonium-fri før denne dato. I modsætning til russeren Lugovoj, der i London ikke bare har haft kontakt med Litvinenko, men også med Beresovskij, på hvis kontor han allerede i midten af oktober afsatte stærke po-210 spor.

Så kronologien er selvsagt meget afgørende for indkredsningen af mulige og sandsynlige gerningsmænd og bagmænd. Det samme er imidlertid de stort set upågtede russiske terrorlove, som blev vedtaget i sommeren 2006, og i britisk

presse fik betegnelsen 'License to Kill Abroad', fordi de giver de russiske sikkerhedstjenester mandat til at operere på udenlandsk territorium. Men herom senere. Først lidt om Aleksandr Litvinenkos baggrund.

Litvinenkos baggrund

Litvinenkos løbebane er lang og kringlet. I mange år tjente han som loyal undersåt i flere af den gamle Sovjetunions mange brændpunkter, før han endte som en skånselsløs kritiker af Putins nuværende Rusland. Det er altså historien om en loyal KGB-mand, der udviklede sig til, hvad jeg vil betegne som en politisk dissident. Hans modstandere har til gengæld ikke tøvet med at kalde ham en 'troløs landsforræder'. I sidstnævnte ordvalg ligger muligvis årsagen til Litvinenkos sørgelige død.

Aleksandr Litvinenko blev født i 1962 i byen Voronezj. En stor del af hans familie havde efter hans eget udsagn militær baggrund. Hans far gjorde tjeneste som læge i det militære system. I 1980 startede AL som værnepligtig, hvorefter han steg i graderne. I 1985 blev han indrullet som officer i tropperne under Indenrigsministeriet (MVD). Her startede hans karriere inden for det daværende KGB, hvor Litvinenko hovedsagelig var beskæftiget i afdelinger, der tog sig af organiseret kriminalitet og terrorisme. Litvinenko har således – i modsætning til, hvad

medierne skriver – aldrig været spion i klassisk forstand, da han ikke har arbejdet i udlandet. Modsat en nok så bekendt anden KGB-ansat, Vladimir Putin, der 'virkede' i Dresden, DDR.

Litvinenkos arbejde med optrævelse af økonomiske mafia-strukturer og senere de mange voldelige sider af Sovjetunionens opløsning, navnlig i Kaukasus og Centralasien, blev uvægerligt påvirket af, at hans land blev ændret fra Sovjetunionen til Rusland, og hans arbejdsgiver fra KGB over FSK til FSB. Det var under sin udstationering i brændpunkterne, at Litvinenko langsomt, men sikkert begyndte at sætte spørgsmålstegn ved efterretningstjenestens opfattelse af 'statens sikkerhed' samt dens valg af metoder til at opretholde denne sikkerhed for den krumpe supermagt. Hans oplevelser under den første Tjetjenienkrig 1994-96 blev et afgørende vendepunkt. "Jeg har oplevet soldater dø i mine arme" har han berettet med tilføjelsen: "Ikke én eneste gang i disse år fik vi nogensinde en ordentlig forklaring på, hvorfor vi var udsendt, og hvad vi skulle forsvare i alle disse konfliktområder." I en portrætudsendelse fra 2004 udtalte han: "Jeg havde engang en 15-årig tjetjensk dreng i forhør. Da jeg spurgte ham hvorfor han ikke gik i skole, men i stedet sloges sammen med banditter svarede drengen, at hele hans klasse var ved fronten... Dét blev et afgørende vendepunkt for mig."

På kant med systemet

Med disse krigsoplevelser i bagagen vendte Litvinenko hjem til Moskva for i de følgende år at fortsætte sit arbejde i forskellige FSB-afdelinger for oprulning af den stadigt mere omsiggribende økonomiske kriminalitet under Jeltsin. Det var den periode, hvor den russiske økonomi undergik chokterapi. Eller med *Financial Times*' tidligere korrespondent, David Satters ord: "Aldrig har man på så få år bevidnet en så stor overførsel af statslig ejendom til private".

Litvinenkos næste moralske dilemma i statens tjeneste blev den ordre, som han i 1998 modtog om at myrde den føromtalte oligark Boris Beresovskij, der under Jeltsin var en af de mest indflydelsesrige personer i Kremles økonomiske og politiske magtelite.

Litvinenko nægtede at udføre ordren. Men derved blev det ikke. Han og et par af hans medarbejdere i FSB's syvende departement tog det helt uhørte skridt at træde offentligt frem året efter på en TV-dækket pressekonference, hvor de i fuld offentlighed redegjorde for de ulovlige ordrer om likvideringer.

Andre kilder, heriblandt flere af Litvinenkos tidligere kolleger, har dog senere hævdet, at Litvinenko i denne periode hele tiden var stærkt styret af Beresovskij, og at den omtalte pressekonference var en velplanlagt medieaktion rettet direkte

mod Beresovskijs konkurrenter i Kremles indercirkler.

Hvorom alting er: Denne afsløring af hemmelige operationer, der tilsyneladende var iværksat højt oppe i systemet, bragte Litvinenko endnu tættere på det tiltænkte offer Beresovskij. Omvendt fik Litvinenkos åbenmundethed en gang for alle bragt ham på kollisionskurs med Kremles mange sikkerhedstjenester. Litvinenko blev i de næste måneder skiftevis arresteret, frikendt ved domstole, for blot igen at blive anholdt (i selve retssalen, lige efter frifindelsen) af maskerede FSB-agenter og ført bort til Lefortovos eller Butyrkas fængsler. I alt tilbragte AL ni måneder bag tremmer.

Flugt og eksil

Det var på denne baggrund af chikanerier, fængslinger og trusler, at Litvinenko sammen med sin kone og søn besluttede at flygte fra Rusland via Tyrkiet til England i efteråret 2000. Her fik familien politisk asyl i maj 2001. I England gik AL straks i gang med at etablere kontakter til eksilmiljøet af andre flygtede russer, ligesom han etablerede stærke forbindelser til de tjetjenske flygtningekredse, herunder til Maskhadov-regeringens forskellige repræsentanter i Europa, hvoraf den kendteste er Akhmed Zakajev.

Ligesom dobbeltagenten Oleg Gordijevskij og andre flygtninge fra de sovjetiske og russiske sikkerheds-

strukturer stillede han sin viden og uds muglede arkivmateriale til rådighed og var i det hele taget en flittig skribent i medierne. I lighed med andre afhoppede KGB/FSB-officere blev han in absentia i Rusland idømt flerårige fængselsdomme.

Samtidig påbegyndte han sammen med historikeren Jurij Felsjtinskij udarbejdelsen af sit hovedværk:

Blowing up Russia - terror from within, der første gang udkom i 2001. Hovedparten af bogen blev i begyndelsen optrykt i faksimile i små oppositionsaviser som for eksempel Anna Politkovskajas *Novaja Gazeta* og forblev derfor ukendt for et større russisk publikum.

Snart blev bogen forbudt. Det var det første totalforbud gældende for hele Rusland siden Solsjenitsyns bandlyste værker. Enkelte forsøg på at smugle bogen ind i Rusland og foranstalte diskussionsmøder og filmfremvisninger endte flere gange i vold. Under et enkelt sådant 'samizdat'-møde, blev deltagerne overfaldet og gennemtævet af voldelige bander, formentlig fra Putins nydannede ungdomsorganisation *Nasji*. En af de overfaldne døde senere af sine kvæstelser.

1999-bomberne

Litvinenkos og Felsjtinskij's værk drejede sig om, hvem der stod bag de blodige terrorbomber, der ramte beboelsesejendomme forskellige steder i Rusland i eftersommeren 1999.

Bomber, der kostede over 300 uskyldige civile livet, og som blev prælu-diet til den anden Tjetjenienkrig under Ruslands nye midlertidigt udpegede præsident, Vladimir Putin. Han havde få år forinden været en helt ukendt embedsmand i Skt. Petersborg, hvor han arbejdede for den dynamiske reformborgmester, Sobtjak, der havde headhuntet ham fra den russiske sikkerhedstjeneste.

Ja, selv efter Jeltsin hentede Putin til Moskva, var der få, som holdt øje med hans gøren og laden. Og ikke mange fæstnede sig ved, at det var i hans tid som chef for den russiske sikkerhedstjeneste FSB, at den nyudnævnte rigsadvokat Jurij Skuratov – der havde lovet, at slå hårdt ned på korrup-tionen, selv i Kreml – blev skandaliseret. Skuratov blev pludselig filmet i en sexscene med to unge kvinder, og da billederne blev vist i TV i *primetime* var han med et knips gjort politisk ukampdygtig.

Men en ting var sådanne beskidte tricks. Noget helt andet var anklagen om, at bagmændene bag terrorbomberne mod den russiske befolkning skulle findes i landets egen sikkerhedstjeneste eller en af FSB's mange underafdelinger – med det formål at starte en ny krig i Tjetjenien. Litvinenkos hovedpåstand i bogen er således, at Putins og den nyudnævnte chef for FSB Patrusjev's udsagn om, at der var et klart tjetjensk spor i bombeattentaterne, var en bevidst falsificering: en statsløgn, fabrikeret til lejligheden. Det lød og ly-

der den dag i dag stadig fantastisk. Og dog er det svært at affærdige påstanden, når man læser Litvinenkos udsmyglede og omfattende specialarkiver, inklusive de trykte og verificerede hemmelige ordrer fra FSB's mange mørke operationer i for eksempel Dagestan og Tjetjenien.

Den mærkelige øvelse

I Litvinenkos bog er det stærkeste indicium på FSB's indblanding 'terrorbomben, der ikke sprang', i byen Rjazan. Lokale borgere i en beboelsesejendom opdagede her tre personer, der anbragte sække i en kælder. Lokalt politi og bombeekspertise blev tilkaldt, kemiske prøver og tests blev gennemført og sprængstofprøver fastslog, at der var tale om hexogen, det samme sprængstof, som blev anvendt ved de forudgående eksplosioner. Men da det lokale politi i Rjazan fik opsnuset de tre gerningsmænd, viste det sig, at de kom fra FSB i Moskva.

Ruslands daværende indenrigsminister Rusjajlo nåede endda at holde en stor pressebriefing om den vellykkede afværgemanøvre, før chefen for FSB Patrusjev pludselig ændrede forklaring på TV og hævdede, at det hele have været en øvelse med henblik på at teste befolkningens årvågenhed.

Sagsakterne om 'øvelsen' i Rjazan blev hemmeligstemplet i 75 år frem, og det har næppe heller mindsket hverken Litvinenkos, Felsjtjinskijs el-

ler den berørte lokalbefolknings mistanke.

En anden af Litvinenkos kolleger, juristen og den forhenværende officer i FSB Mikhail Trepasjkin, bidrog med andre markante vidneudsagn om de mystiske bomber. I den enestående dokumentarfilm *Disbelief*, der er forbudt i Rusland, redegør han for, hvorledes han i efteråret 1999 genkendte en af de hovedeftersøgte fra FSB's efterlysningsplakater. Omgående ringede han til chefen for FSB, Patrusjev for at fortælle, at den afbildede person var en 'pengevidvasker' fra en russisk-tjetjensk mafiaorganisation i Moskva, som Trepasjkin allerede i 1995 havde undersøgt. Patrusjevs svar: "Ham rører du ikke, for han arbejder for os."

Trepasjkin er i dag fængslet, dømt for at have afsløret statshemmeligheder for ingen ringere end det britiske MI-5. Han står på Amnesty Internationals Skriv for Liv-kampagne, og har senest bragt sig selv i livsfare ved at udsmygle breve til Litvinenko og britisk politi, hvor han meddeler sin viden til brug for efterforskningen af giftattentatet mod Litvinenko. Trepasjkin virkede indtil sin fængsling som advokat for flere af ofrene for 1999-bomberne med krav om sagens genåbning. Det blev afvist.

Listen over personer, der omkom på mystisk vis, fortsatte efter Litvinenkos udgivelse af sin bog i 2001. Det fremtrædende medlem af Dumaen, Sergej Jusjenkov, blev myrdet i foråret 2003 under efterforskning

af terrorbombardementerne i 1999. Duma-medlemmet og chefredaktøren på *Novaja Gazeta*, Jurij Sjtjekotjikhin, døde – officielt af en allergisk reaktion – i sommeren 2003. Alt tyder på giftmord. Allerede i september 2003 fortalte Anna Politkovskaja undertegnede i Oslo, at en uafhængig vævsprøve tydede på Thallium eller en anden gift. Sjtjekotjikhins død mindede til forveksling om Litvinenkos: Hårtab, svigt af indre organer, sluttelig kollaps.

Et mord i Qatar

Allerede kort tid efter flugten til England i efteråret 2000 udtalte Litvinenko sin frygt for, at han ville blive stræbt efter livet af de russiske sikkerhedstjenester, selv i udlandet. Hans afhoppede kolleger såsom dobbeltagenten Oleg Gordijevskij og den forhenværende general i KGB Oleg Kalugin bestyrkede ham i denne frygt. Samme Kalugin afslørede sandheden om et andet spektakulært giftmord fra KGB's hånd, nemlig 'paraply-mordet' på den bulgarske forfatter og dissident Georgij Markov, der døde af ricin-forgiftning i London i 1978.

Men så langt skal man nu ikke tilbage i tid for at finde et eksempel på et mord på udenlandsk territorium, begået af de russiske sikkerhedstjenester. Man skal blot tilbage til den 13. februar 2004, til den lille arabiske stat Qatar og dens hovedstad Doha. På denne dag dræbte to

russiske agenter ved hjælp af en bilbombe Zelimkhan Jandarbijev, der en kort overgang var Tjetjeniens præsident. Jandarbijev havde forladt Tjetjenien og spillede nu en efter alt at dømme relativt underordnet rolle. Nok havde Kreml sat ham i forbindelse med terroraktionen mod Dubrovka-teatret i oktober 2002, ligesom Kreml havde sortlistet Jandarbijev som fundraiser for en 'islamistisk pengeindsamling' i den arabiske verden, men han spillede ingen særlig rolle længere i den tjetjenske selvstændighedsbevægelse. Alligevel blev han bombedræbt.

Det officielle dementi, som den russiske udenrigs-efterretningstjeneste (SVR) udsendte ved den lejlighed fortjener opmærksomhed, da det i lange passager synes at være forfattet efter samme standardformular, som den dementi-erklæring fra SVR, som blev udsendt kort tid efter mordet på Litvinenko. *Itar-Tass* rapporterede den 13. februar 2004: "SVR har på ingen måde deltaget i lederen af de tjetjenske ekstremisters død (...)". Ifølge chefen for SVR's presseafdeling, General Boris Labusov "har hverken KGB eller SVR taget del i sådanne aktioner siden 1959, da Bogdan Stashynskij likviderede Stefan Bandera i Tyskland (...)".

Samtidig boltrede den russiske, Kreml-tro presse sig med henvisning til såkaldt meget velinformerede kilder i teorier om 'interne tjetjenske pengeopgør' som årsag til mordet

på Jandarbijev. Det blev dog afsløret som det pure opspind, da to russiske agenter samt en diplomat blev arresteret. De to agenter blev efterfølgende dømt på livstid (for blot senere at blive sendt tilbage til strafafsoning i Rusland.) Efterfølgende har det russiske fængselsvæsen meddelt, at de dømte desværre er forsvundet.

Mordet på Jandarbijev viste, at Kreml allerede i 2004 – lang tid før de nye vidtgående terrorloves vedtagelse – foretog likvideringer i udlandet. Et halvt år senere var den russiske ledelse da også mere klar i målet, som da den russiske forsvarsminister Sergej Ivanov på et NATO-topmøde udtalte, at Rusland “forbeholder sig retten til at eliminere terroristerne og alle deres støtter, overalt i verden.”

Den kendte russiske militæranalytiker Pavel Felgenhauer var ikke i tvivl om fortolkningen: “Det betyder, at de sikkert vil prøve at myrde for eksempel en mand som Akhmed Zakajev i London”. I sommeren 2006 blev retorikken omsat til lovgivning, da en russisk terrorpakke udvidede de russiske sikkerhedstjenesters beføjelser til likvideringer betydeligt. De nye love blev temmelig oversete eller forblev ukommenterede fra vestligt officielt hold. Derimod blev de bemærket i eksilkredse. Som den fremtrædende dissident Vladimir Bukovskij sagde i et interview til *Weekendavisens* udsendte, Ole Nyeng, i december 2006: “Der er én ting, I helt har overset i

Vesten: To love som Putin lod den russiske Duma vedtage i juli. Den første lov giver regimet mulighed for at bruge særlige dødspatroljer til likvidering af ‘samfundsfjender’ – også uden for russisk territorium. Den anden lov udvider definitionen af, hvem der er samfundsfjende – det er nu en meget bred definition, som blandt andet omfatter folk, der ydmyger den nationale værdighed og lignende sludder. Forsvarsministeren, Sergej Ivanov, kom endda ved den lejlighed med den interessante udtalelse, at en liste over mål allerede var udarbejdet. På et seminar i Washington den 19. januar støttede flere fremtrædende deltagere Bukovskijs udlægning, herunder den tidligere CIA-direktør James Woolsey.

Andre mordteorier

Nuvel – jeg har gennemgående valgt at opbygge denne gennemgang med udgangspunkt i den britiske efterforsknings teori om de russiske statsstrukturers indblanding i mordet på Litvinenko. Men naturligvis har der også været helt andre bud på gerningsmænd og motiver til giftattentatet. En teori har gået på, at Litvinenko blev myrdet på grund af sin ‘italienske forbindelse’.

Både Litvinenko og hans kontaktperson Scaramella, som Litvinenko mødtes med den dag, han blev forgiftet, kunne formodes at samle sprængfarlig viden om de vedhol-

dende anklager om en KGB-mafia-forbindelse i Italien. Altså anklagerne om, at italienske toppolitikere i årevis skulle være blevet betalt og dirigeret af KGB. Sagen er pågået i adskillige år uden at Litvinenko har været involveret i den.

En anden teori er teorien om 'ukontrollable elementer'. Det har været hævdet, at morderne sagtens kunne være forhenværende russiske agenter, som handlede på egen hånd, drevet af personlige hævnmotiver eller pekuniære interesser. Den samme teori blev fremsat i forbindelse med mordet på Anna Politkovskaja, ligesom den er i forbindelse med alle andre mord, hvor et politisk motiv synes nærliggende. Man bedes dog her bemærke, at samtlige disse mord har rettet sig mod *Kremlkritikere*, hvilket er ganske sigende.

En tredje teori går på, at mordet blev begået af nogle af Litvinenkos egne politiske venner – fra Beresovskij til hans tjetjenske forbindelser. Formålet skulle være at sætte Putin og Rusland i et dårligt lys og fyre op under koldkrisretorikken. Visse journalister og kommentatorer har fremført, at Putin og Kreml helt savner motiver, i modsætning til visse af Putin-kritikerne i eksil, der er kendt for deres egne blakkede metoder.

Visse amerikanske politiske kredse retter brodden mod Bush og de neokonservative, og anskuer mordet

som et 'destabiliseringsforsøg' med det formål at mindske Putins vægt i international politik, for eksempel i Iran-tvisten og i Mellemøstspørgsmål generelt. Nogle russiske kommentatorer siger, at det er CIA, der står bag mordet.

Det britiske politi mener at kunne spore giften til bestemte, statslige reaktorlokaliteter, ligesom de konkrete spor er afsat af tre navngivne personer, hvilket i mine øjne i høj grad tager luften ud af også disse mere 'storpoltiske' motivanalyser. Teorierne stemmer ikke overens med efterforskningens resultater.

Jeg lader derfor afslutningsvis denne ekstraordinære mand – der selv gik fra at være statens tro tjener til at være en fuldblodsdisident få de afsluttende ord. Da jeg selv mødte Litvinenko i København i november 2003, hvor han sammen med Anna Politkovskaja deltog i et panelmøde, udtrykte han et stort håb om at hans bog måtte komme til flere menneskers kendskab: "I tror nok, at det jeg skriver og siger lyder for fantastisk til tider, men tro mig, jeg kender mentaliteten og tankegangen i systemet, og det er vigtigt at folk forstår dette."

Thomas Bindesbøll Larsen er historiker og formand for Støttekomiteen for Tjetjenien.

Russisk pres på Strasbourg

Henrik Døcker

Rusland har stukket en kæp i hjulet for en effektivisering af den europæiske menneskerettighedskonventions anvendelse. Samtidig reagerer det voldsomt mod afgørelser vedrørende Tjetjenien og Transdnestr. Retsbeskyttelsen af russiske borgere er desuden usikker

At overholde menneskerettighederne kræver ikke alene den øverste regeringsmagts *vilje*, men også forvaltningens og domstolens *evne* hertil. Når Rusland således siden 1998 har været bundet af den europæiske menneskerettighedskonvention, betyder det desuden en forpligtelse til at respektere afgørelser fra Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, som griber ind i Ruslands forhold til fremmede magter, med andre ord landets officielle udenrigspolitik. Den læreproces alt dette kræver, tager lang tid, ikke mindst for staterne i Østeuropa.

Præsident Vladimir Putin affyrede en egentlig bredside mod Menneskerettighedsdomstolen, da han kort efter nytår 2007 talte til et møde i Kreml, hvor repræsentanter for Europarådet i Strasbourg og en

række ngo'er (ikke-statslige organisationer) var til stede. "Desværre stilles vores land over for en politisering af Menneskerettighedsdomstolen" hed det med særlig henvisning til en dom om Ruslands ansvar for hvad der foregår i den østlige del af republikken Moldova, der er 'sprængt fra' i det reelt selvstyrende område Transdnestr, der dog *de jure* stadig er en del af Moldova (se nedenfor).

Et kig på Menneskerettighedsdomstolens statistik over afsagte domme i 2006 er ikke umiddelbart særlig skræmmende for så vidt angår Rusland: Der blev afsagt 102 domme med krænkelse i 96 af dem, Tyrkiet var således oppe på 334 domme, ud af de godt 1500, der sammenlagt blev afsagt blandt de i alt 46 medlemslande af Europarådet. Men ser man på antallet af sa-

ger, der er under behandling af domstolen i Strasbourg, er der grund til megen bekymring. Her skriver Rusland sig således for 10.569, men hvis man medtager ældre sager, verserer der for tiden i alt 19.319 russiske sager for domstolen.

Men det har desuden vakt betydelig undren, at Rusland som det eneste land ikke har ratificeret den 14. tillægsprotokol til den europæiske menneskerettighedskonvention af 1950. Den russiske Duma gav ved en afstemning om dette i december 2006 afkald herpå, selv om den russiske regering løbende sidste år havde lovet at ratificere. Tillægsprotokollen vil muliggøre, at en række klagesager af mindre betydning for klageren vil kunne frasorteres og dermed lette Menneskerettighedsdomstolen, som er ved at segne under byrden af klager, hvoraf omkring 95 pct. dog ikke antages til realitetsbehandling. Sidste år afviste således 12.000 sager.

Ruslands ansvar i Transdnestr

Den dom, som ved nytårstide vakte den russiske præsidents vrede, drejer sig om fire mænd af oprindelig moldovisk nationalitet, der havde været underkastet tortur og konventionsstridig frihedsberøvelse enten af Rusland eller Moldova – eller begge stater. De fire, Ilie Ilascu, Alexandru Lesco, Andrei Ivantoc og Tudor Petrov-Popa – i alderen 41 til 52 år – var aktive i Folkefronten for

forening af Moldova med Rumænen, men blev i 1992 i byen Tiraspol anholdt af soldater i uniformer fra den tidligere sovjetiske 14. armé.

Anklagen lød på, at de havde forsøgt at bekæmpe 'den lovlige regering i staten Transdnestr' (der er tale om en del af Østmoldova, der i september 1990, eller en måned efter Moldovas uafhængighed af Sovjetunionen, løsrev sig og siden har eksisteret *de facto*, dvs. uden international anerkendelse). Den daværende sovjet-delstat Moldavien udvidedes i 1940 med hovedparten af den rumænske provins Bessarabien. Ilascu blev af Transdnestr's 'Højesteret' dømt til døden og hans ejendom konfiskeret, mens de andre fik 12-15 års fængsel.

Menneskerettighedsdomstolen, som i dette spagede tilfælde valgte at sende en undersøgelsesdelegation til Moldova, måtte erkende, at Moldova ikke udøvede nogen myndighed i Transdnestr. På den anden side havde Moldova under sine kontakter med Rusland ikke gjort noget som helst for at få de fire mænd løsladt. Selv efter at heftige kampe om Transdnestr var indstillet i 1991, har Rusland økonomisk og militært støttet løsrivelsesrepublikken – og det også efter maj 1998, hvor den europæiske menneskerettighedskonvention trådte i kraft i forhold til Rusland. Det løsrevne område (750.000 indb.) har i realiteten været holdt i live ved hjælp af russiske bajonetter og politisk/økonomisk støtte fra

Rusland. Moldova blev bundet af menneskerettighedskonventionen fra september 1997.

Ilaşcu måtte i lang tid leve på 'dødsgangen' i et fængsel, i otte år var han i isolation uden adgang til post eller regelmæssigt at blive vasket, han led under kulden, manglede lægetilsyn og fik for lidt at spise. Alt dette var Rusland ansvarlig for indtil hans løsladelse i 2001. De andre tre er fortsat i fængsel. Ingen af de fire var blevet stillet for en rigtig domstol, hvilket ved deres fængsling indebar en krænkelse af art. 5 om retten til personlig frihed og sikkerhed. Dertil blev de behandlet umenneskeligt og nedværdigende i fængslet. (art. 3). Afgørelse herom med samt den erstatning, der tilkendtes de fire, blev truffet af Strasbourg-domstolen i 2004.

Denne sag er refereret i detaljer for at illustrere, at alle forsøg på fra Strasbourg-systemets side at sætte ret og skel på en objektiv måde alligevel blev underkastet en politisk vurdering og vækker mishag, fordi dommen er gået Rusland imod. Den følger et vigtigt folkeretligt princip, som Menneskerettighedsdomstolen tidligere har fastslået i sager vedrørende Nordcypern, nemlig at et områdes *formelle* tilhørsforhold undertiden må vige for det *reelle*. Her nyttede det ikke Tyrkiet, at det henviste til at Republikken Nordcypern udøvede suverænitet – når det tyrkiske militær var den egentlige magthaver. Tyrkiet har siden betalt de

godtgørelser for menneskeretskrænkelser, der blev idømt.

Domme bringes ikke ud i livet

Det er sket tidligere, at enkelte stater, også de gamle vesteuropæiske demokratier, har vaklet i deres forpligtelse over for den europæiske menneskerettighedskonvention, når de er fundet skyldige i en konventionskrænkelse, men til dato har ingen stat dog vægret sig ved at betale den erstatning, der er blevet den pålagt fra Strasbourg – om end det indimellem har taget lang tid. Det kan ikke undre, at Rusland – ligesom over 20 stater, der tidligere var central- eller østeuropæiske kommunistdiktaturer samt en håndfuld republikker i Centralasien har problemer med at give domstolene den respekt, de fortjener som uafhængig tredje statsmagt. Alligevel finder Menneskerettighedsdomstolen det bittert, at en stor del af de russiske sager drejer sig om manglende eksekvering af domme, afsagt af russiske domstole – et fænomen også borgere i Ukraine trækkes med.

I oktober 2006 udtalte Europarådets Ministerkomité, der bl.a. påser, at Menneskerettighedsdomstolens afgørelser bringes ud i livet, sin bekymring over det voksende antal russiske sager af denne art (20 konkrete blev der her henvist til, men de sidste fem år har bragt hundreder af disse sager tillige med sager om langvarig sagsbehandling og

unødige lange tilbageholdelser af folk). I den første dom mod Rusland i Strasbourg fik en vis Anatolij Tikhonovij Burdov i maj 2002 Menneskerettighedsdomstolens ord for, at han virkelig skulle have udbetalt den erstatning, han af retten i byen Shakhty var tilkendt for den skade han havde taget på sit helbred, fordi han tilbage i 1986 havde deltaget i oprydningsarbejde efter eksplosionen på atomkraftværket i Tjernobyl – et hverv han var udkommanderet til af militæret.

Europarådet har holdt adskillige møder også med deltagelse af Den Europæiske Kommission til effektivisering af Retsvæsenet for at få forbedret såvel Ruslands som andre Europaråds-landes vanskeligheder med at få gennemført domme i praksis. Hertil knytter sig også alt for langstrakte retssager og manglende retssikkerhed i forbindelse med straffesager. Det er velkendt, at fængslerne er overfyldt i mange lande, også i Vesteuropa (fx Storbritannien og Italien) – alligevel virker nogle sager om russiske straffefangers indespærring forfærdende næsten ud over menneskelig forestillingsevne.

Den første russiske sag, Menneskerettighedsdomstolen afgjorde af denne type, vedrørte moskovitten Valerij Kalashnikov, der under afsøningen af en fængselsdom på fem år for bedrageri sammen med 15 andre måtte dele en celle på 17 kvadratmeter. Han pådrog sig flere hudsygdomme og svamp og mistede

neglene på hænder og fødder i den uhumske celle, der var fyldt med myrer og kakerlakker. Menneskerettighedsdomstolen karakteriserede i juli 2002 dette som nedværdigende behandling og tilkendte ham en erstatning. Denne ulykkelige sag er desværre blevet påfulgt af en stribe andre for Menneskerettighedsdomstolen.

Det skal dog retfærdigvis tilføjes, at fængselsforholdene generelt er blevet noget forbedret. Ifølge det amerikanske udenrigsministeriums oversigt over menneskeretssituationen i Rusland fra marts 2006 faldt antallet af syge fanger og tilbageholdte 2002-2004 med 27 pct. Tuberkulose er særligt udbredt.

Nedskydning af civile og tortur

Ruslands forargelse over Menneskerettighedsdomstolens virke er naturligt også cementeret gennem de afgørelser, der er faldet om Tjetjenien. Et kompleks på seks sager, der blev forelagt Menneskerettighedsdomstolen, illustrerer de forfærdende forhold, som civilbefolkningen i den oprørske russisk-kaukasiske delstat er blevet udsat for. Domstolen fandt her Rusland skyldig i alvorlige krænkelse af den europæiske menneskerettighedskonvention. Sagerne, benævnt Khashiyev, Akayeva, Medka Isayeva, Yusupova, Bazayeva og Zara Isayeva efter sagsøgerne, drejede sig om nedskydning af de pågældendes ægtefæller (brud på

art. 2 i den europæiske menneskerettighedskonvention) og manglende adgang til at gå til domstolene (brud på art.13)

De pågældende blev dræbt under luftbombardementer af Tjetjeniens hovedby Grosnij og ved nedskydninger foretaget af de russiske hærstyrker samt bombardementer af byen Katyr-Yurt i 1999 og 2000. De russiske myndigheder havde godt nok indledt en kriminel efterforskning af hændelserne, men denne var siden hen blevet afbrudt, eftersom angrebene fra russisk side fandtes militært velbegrundede. At den russiske hær i et område spækket med civile fra luften havde nedkastet bomber, hvis skadevoldende radius strakte sig til 1000 meter, var efter domstolens opfattelse i klar strid med de hensyn, et offentligt magtorgan i en demokratisk stat, bør tage.

Det er næppe overdrevent at konkludere, at der i lange perioder har eksisteret et lovløshedens og korrupsionens klima i Tjetjenien – selv om regeringen dér har retsforfulgt enkelte militærpersoner med meget blod på hænderne på grund af aktioner mod civile, så er få blevet dømt. I januar 2007 fastslog Menneskerettighedsdomstolen for første gang, at Rusland havde udøvet tortur i Tjetjenien, nemlig mod brødrene Arbi og Adam Chitayev, der bl.a. blev pryglet, udsat for elektro-chok og hensat i iskolde celler. De blev tilbageholdt i tre uger, sigtet for kidnapning og deltagelse i en væbnet

oprørsgruppe og blev maltrakteret på mange måder for at 'tilstå'.

Som i en række andre sager, der er gået helt til Strasbourg, var der i denne sket overtrædelse af en stribe andre bestemmelser i menneskerettighedskonventionen, bl.a. fordi de ikke hurtigt kom for en dommer eller kunne påklage deres anholdelse. Her som i andre tilfælde af menneskeretskrænkelser, blev den russiske stat pålagt at betale en betydelig godtgørelse til ofrene. Ifølge Den Internationale Helsinki-Føderation har de prorussiske myndigheder i Tjetjenien en række hemmelige arresthuse, hvor fanger tortures. De fleste af dem styres af den hidtidige tjetjenske ministerpræsident Ramzan Kadyrov, der nylig er udnævnt til præsident dér.

Pressefolks farlige liv

Drabet på den modige russiske journalist Anna Politkovskaja i 2006 har senest rettet fokus mod pressefolks undertiden livsfarlige tilværelse. Beviser på regeringsagenters involvering er få, men indiciene mange. Regeringen – og med den en række større firmaer med tætte forbindelser til regeringen – udsætter løbende en række blade og andre medier for pres, og særlig organer, der har berettet uhildet fra Tjetjenien, har haft vanskeligheder, fx ved at blive udelukket fra at dække visse begivenheder, ved at blive underkastet krakilske skatteeftersyn, idømt bø-

der eller pålagt særlige afgifter til at udmarve dem økonomisk.

De 'gammeldags' former for tiltale for at have ærekrænket staten er dog noget på retur efter en afgørelse fra Ruslands Højesteret, som forbyder dette, hvis bladet så går konkurs. Der er betydelig retsikkerhed, fordi domme undertiden omgøres uden at være appelleret og ikke nødvendigvis i skærpene retning. Ifølge organisationen *Glasnost Defense Fund* (GDF) bliver journalister ofte fysisk forulempet, og i de sidste 15 år er omkring 45 blevet myrdet. I reglen er disse mord uopklarede.

I gabestokken

En opbygning af et demokratisk civilsamfund i Rusland er blevet vanskeliggjort efter vedtagelsen af en lov, som påbyder alle udenlandske ngo'er at blive registreret hos myndighederne, officielt for at hindre, at ngo'erne underminerer den nationale sikkerhed, hvortil kommer en særlig anti-ekstremisme-lov, som ikke alene forbyder ekstremistvirksomhed, men også 'retfærdiggørelse' heraf. Alle russiske ngo'er, der modtager støtte fra udlandet, skal omhyggelig redegøre for anvendelsen heraf.

Det internationale Beskyttelsescenter for ngo'er i Moskva (IPC), der støttes af Den Internationale Juristkommission, blev i 2006 udsat for en seks måneder lang 'revision' af

sine regnskaber, gennemført af russiske skattemyndigheder med det resultat, at det blev pålagt en bøde på 1,4 mio. kr.! Et uhyrligt krav, eftersom donationer til et center som IPC ikke skal beskattes. IPC's aktiviteter, der hidtil har omfattet juridisk støtte til ofre for menneskeretskrænkelser, og som har medvirket til at få en bunke sager for Strasbourg-domstolen, er nu droslet ned til det rene ingenting, og en stribe medarbejdere har måttet forlade centret.

Europarådets rådgivende forsamling (bestående af parlamentsmedlemmer fra de 46 medlemslande) har udtrykt stor bekymring over en ny måde, hvorpå russiske myndigheder knægter ytringsfriheden: Ved at beskyldte videnskabsmænd og journalister for at have røbet statshemmeligheder og drevet spionage, selv om de har udvekslet informationer, der var offentlig tilgængelige!

Under langstrakte mørklagte retssager uden retsgarantier til de tiltalte er to videnskabsmænd blevet idømt langvarige fængselsstraffe. Den ene, Igor Sutiagin, idømtes således 14 års fængsel efter at være dømt for landsforræderi, selv om han fastholder, at de informationer, han videregav til et konsulentfirma i Storbritannien, var offentlig kendte oplysninger om russiske våbensystemer.

Han deler skæbne med Valentin Danilov, tidligere chef for et termofysisk center, der er idømt 14 års fængsel for at have leveret informationer til Kina – der ifølge hans kol-

TEMA: RUSLAND

leger blev deklassificeret allerede i 1992. Europarådet har i en resolution opfordret alle medlemslande og her særlig Rusland til *ikke* at misbruge regler for statens sikkerhed til at mistænkeliggøre videnskabsmænd, journalister og advokater gennem urimelige retssager, hvor vage retsregler er blevet 'bøjet' og udnyttet til at knægte ytringsfriheden.

Selv om retsbeskyttelsen stadig lader en del tilbage at ønske, fx udsættes russiske forsvarsadvokater jævnlig for chikane, så er der sket en del forbedringer og moderniseringer. Således indførtes i 2006 nævningeting, som medførte, at der skete frifindelser i 15 pct. af sagerne – mod kun 0,7 pct. af de sager, der kun afgjordes af en dommer. Nye problemer har imidlertid vist sig i

form af voldstrusler mod nævninge.

Det 'naturlige' magtmisbrug, som en politimand, officer eller anden offentlig ansat hidtil har udøvet, er på retur. I en nylig sag, der gik til Strasbourg (Kuznetsov-sagen), ville en afdeling af Jehovas Vidner ikke finde sig i, at et lejemål af en sal blev kaldt 'ugyldigt' af en lokal øvrighedsperson, der mødte op ledsaget af to politibetjente. Menneskerettighedsdomstolen pålagde Rusland at betale godtgørelse for denne indgriben i forsamlingsfriheden.

Denne lille sag viser, at menneskerettighederne trods alt er på march også i Rusland.

Henrik Døcker er journalist og forfatter til flere bøger om menneskerettigheder.

Ruslands nabopolitik: hovmod og fald

Anders Åslund

Ruslands udenrigspolitik og energipolitik skaber usikkerhed på energimarkedet i Europa og skræmmer nabolandene væk. I Kreml er magten overtaget af en gruppe tidligere efterretningsfolk, hvis vigtigste mål er at blive stenrige, og som ikke tåler opposition. Vesten må træde i karakter og holde Rusland fast på OSCE-forpligtelserne

Vladimir Putin sagde, hvad han mente, da han kastede sig ud i en antiamerikansk tirade i München i februar og anklagede USA for at have "overskredet sine nationale grænser i enhver henseende: på det økonomiske, det politiske og det humanitære område påtvinger det andre stater sin politik. Hvem synes vel om det?" På baggrund af USA's vanskeligheder i Irak er det naturligt, at den russiske præsident havde det godt med den amerikanske svaghed. Men det var lige så interessant, hvad han fik sagt om sin indenrigspolitik.

I løbet af de sidste to årtier har Rusland gennemgået en enorm forandring. Den reale vækstrate i øko-

nomien har været syv procent om året siden 1999, og denne vækstrate forventes at fortsætte. I de sidste syv år har Rusland haft et overskud på betalingsbalancens løbende poster på ti procent af BNI, og det har opbygget rigelige valutareserver. De sidste to år har overskuddet på statsbudgettet været mere end syv procent af BNI. Det mest forbløffende tal er, at BNI i løbende priser (dollars) er femdoblet i løbet af de samme syv år fra 200 mia. i 1999 til 1.000 mia. sidste år.

Tre faktorer kan forklare denne glimrende økonomiske udvikling. For det første har Rusland fået skabt en kritisk masse af private virksom-

heder og markeder. For det andet virkede det finansielle sammenbrud i 1998 som en renselse, der gjorde russerne ekstremt ortodokse i deres finans- og pengepolitik. For det tredje har landet profiteret stort på de høje internationale olie- og gaspriser.

Ikke Putins fortjeneste

Den tydelige pointe er, at Vladimir Putin overhovedet ikke har bidraget til denne økonomiske succes. Han er blot begunstiget af omstændigheder, som andre har skabt.

På det økonomiske område har Putin dog gjort to gode ting. Han har fastholdt en meget stærk makroøkonomisk politik, og han har fokuseret på økonomisk vækst. I sine første tre år videreførte han vigtige markedsreformer, som præsident Boris Jeltsin havde indledt; men i de seneste fire år har hans overordnede strukturpolitik været renationalisering. Siden 2003 har statsdominerede selskaber som Gazprom (naturgas), Rosneft (olie), Vneshtorgbank (udenrigshandelsbank) og Rosoboroneksport (våbeneksport) opkøbt mange af Ruslands bedste og mest værdifulde private selskaber, ikke altid med disses gode vilje. Enten er prisen påfaldende lav, og det er tydeligt, at salget ikke er helt frivilligt, eller prisen er påfaldende høj og giver anledning til mistanke om returkommission i en størrelsesorden på en halv snes procent.

Denne artikels påstand er, at nøglen til at forstå Ruslands udenrigspolitik er, at den er domineret af kommercielle interesser. Som Dmitri Trenin på *Carnegie Moscow Center* formulerer det: "Ruslands business er business." Præsident Calvin Coolidge sagde engang det samme om USA. Putins nærmeste støtter, overvejende hans KGB-kammerater fra Sankt Petersborg, er bestyrelsesformænd i Ruslands største statsdominerede selskaber. Denne nye elite er nu travlt optaget af at berige sig selv.

Efter denne fortolkning tjener det genopstandne autoritære styre i Rusland primært til at skjule deres korruption og til at lette dem vejen til rigdom.

Korruptionen i Rusland var slem før; men under præsident Putin er den blevet virkelig gennemgribende. Alle institutioner, der måler korruption, har konstateret en væsentlig stigning de sidste to år. Den russiske afdeling af *Transparency International* har rapporteret, at viceministerposter handles for otte-ti millioner dollars, mens udnævnelser til provinsguvernør eller minister koster flere gange så meget, afhængigt af hvor store indkomster den pågældende post kan kaste af sig.

Præsident Putins nære ven fra Sankt Petersborg kommunikationsminister Leonid Reiman tabte en sag ved en forligsret i Zürich. Retten fastslog, at Reiman i løbet af sin tid som statsembedsmand havde samlet sig russiske telekommunikationsakti-

ver til en værdi af mere end én milliard dollars i strid med russisk lov. Reiman har vedholdende afvist disse beskyldninger, og disse oplysninger, som ville være en kæmpeskandale i ethvert åbent samfund blev ikke offentliggjort i landsdækkende russiske medier. Reiman sidder stadig i sit job med Putins klare støtte. Det er svært at frigøre sig fra det indtryk, at topfolkenes berigelse er et vigtigt mål for Putin-regimet.

Putin-regimet er højst sandsynligt verdens mest grådigt korrupte nogensinde.

Et autoritært system

Set i bakspejlet er det tydeligt, at det fra starten var Putins hensigt at etablere et autoritært system. *Freedom House* har med rette ændret sin betegnelse for Rusland fra 'delvis frit' til 'ikke frit'. Folk i almindelighed er overbevist om, at Putin har skabt stabilitet i landet; men drabstallet er faktisk steget signifikant siden Jeltsins tid. Forskellen i dag er, at regeringen skjuler den slags dårlige nyheder, om end statistikkerne stadig bliver offentliggjort.

Samtidig med, at Putin har fremhævet sit ønske om at styrke demokrati og retsorden i Rusland, har han gradvis og systematisk afviklet begge dele. Stort set hvert eneste skridt har han retfærdiggjort med en eller anden juridisk undskyldning; men de er alle gået i samme retning. Berkeley-politologen Ste-

phen Fish har leveret fremragende dokumentation og analyse af denne proces i sin bog *Demokratiet afsporet i Rusland*.

Statslige selskaber eller private forretningsfolk tæt på Putin har opkøbt det ene medie efter det andet ved mere eller mindre frivillige ordninger med det resultat, at medierne er blevet dummere og ubetingede Putin-støtter.

Valgene er blevet manipuleret med mindre finesse. Den ene kandidat efter den anden er blev strøget af stemmesedlerne med de mest latterlige formelle begrundelser. Nye partier kan ikke blive officielt registreret. I de allerede eksisterende partier opkøber Kreml delegerede for at få opstillet sine egne kandidater. Trusler bruges mere og mere, og hvert år bliver der dræbt nogle journalister. Mordet på den Putin-kritiske og enestående modige Anna Politkovskaja kom ikke som nogen overraskelse.

Den nye lov om ngo'er giver regeringen mulighed for at lukke hvilken som helst af dem når som helst. Om ikke andet kan autoriteterne altid finde fejl i deres bogføring. Forretningsfolk er klogt nok bange for at give økonomisk støtte til uafhængige organisationer og partier. I stedet donerer de til Kreml og den ortodoks kirke. Inden for det seneste år har regeringen ved lov udtrykkeligt forbudt kritik af embedsmænd og politikere, og demonstrationer havde man allerede forbudt.

Arrestationen af direktøren for og hovedaktionæren i Yukos olieselskabet i oktober 2003 markerede overgangen til rent autoritært styre. Mikhail Khodorkovsky fik otte års fængsel på stort set falske anklager, og Yukos med en værdi på 45 mia. dollars blev konfiskeret ved ulovlig beskatning. Oligarkerne fik en lærestreg om at støtte Kreml, og Kreml tjente tykt på konfiskeringen via det statslige olieselskab Rosneft.

Tjetjeniens rolle

I disse antidemokratiske bestræbelser har krigen i Tjetjenien været til stor hjælp. Putin opbyggede sin popularitet ved at starte den anden Tjetjenienkrig, og tjetjenske terrorhandlinger retfærdiggør alle tænkelige autoritære tiltag fra det russiske sikkerhedspolitiske side. Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i Strasbourg har for nylig kendt det russiske politi i Tjetjenien skyldigt i at udøve tortur, og vakt Putins vrede. For tre år siden blev tre russiske GRU-agenter taget på fersk gerning, da de myrdede en tidligere tjetjensk præsident i Qatar. Den russiske regering pressede Qatar til en hurtig udlevering til Rusland, hvor de blev belønnet. Sidste år legaliserede det russiske parlament mord på terrorister, og kort tid senere blev den tidligere KGB-agent Aleksandr Litvinenko myrdet på eksotisk vis med polonium i London. Putins regime er dog mere tsaristisk end sovjetisk, og

det er indtil videre autoritært på en forholdsvis mild måde. Spørgsmålet er, hvor langt han vil gå for at styrke sit diktatur.

Dårligere forhold til Vesten

Forholdet mellem Vesten og Rusland er blevet alvorligt forringet under Putin. I hans første valgperiode begik vestlige ledere den forståelige fejl at behandle Putin som Jeltsin. De troede, at Putin delte deres grundlæggende værdier, men bare manglede indsigt og derfor havde brug for venlig vejledning. Det modsatte var tilfældet. Som tidligere efterretningsagent kendte Putin Vesten ganske godt; men han var autoritær.

Putin fokuserede på personer og charmerede visse vestlige ledere – den daværende tyske kansler Gerhard Schröder, den daværende italienske statsminister Berlusconi, den snart forhenværende franske præsident Jacques Chirac og, mest bemærkelsesværdigt, præsident George W. Bush. Midt under Yukos-affæren i september 2003 sagde Bush: "Jeg respekterer Putins vision for Rusland: Et land der har fred inden for sine grænser, med sine naboer og med verden, et land hvor demokratiet, friheden og retssikkerheden blomstrer." Bogstavelig talt hvert eneste element i denne lange sætning er forkert.

Men Rusland var imødekommende over for USA i krigen mod

Afghanistan, og Bush vil ikke gå med til, at han skulle have sagt noget som helst forkert. Den 1. februar blev han citeret i *Wall Street Journal*: "Vladimir Putin har holdt alt, hvad han har lovet mig." Tja, så kan han ikke have lovet ret meget. Putin gjorde gengæld i sin antiamerikanske tale i München: "Jeg betragter USA's præsident som min ven. Han er et fint menneske." Han kunne lige så godt have sagt: "Han er en nyttig idiot." Et eksempel herpå er, at USA sidste år gik med til at opheve sin embargo mod den russiske flyfabrik Sukhoi på grund af dens leverancer til Iran. Kreml gav øjeblikkelig udtryk for sin anerkendelse af Washingtons svaghed ved at levere luftforsvarsmissiler til Iran.

I en tale i Vilnius i maj 2006 kritiserede vicepræsident Dick Cheney Rusland for at undertrykke demokratiet, for manglende sikkerhed i det post-sovjetiske område og for manglende energisikkerhed; men hans tale var en enlig svale.

På G-8 topmødet i Sankt Petersborg i juli 2006 fornærmede Putin Bush offentligt under en pressekonference. Bush rejste tidligt hjem, men uden at have svaret igen offentligt. Hvis man ikke tør sige et muk offentligt, vil man næppe have megen indflydelse på Ruslands udenrigspolitik. USA's Ruslandspolitik er lille, men uden styring. Hvis man ikke optræder seriøst, vil man med sikkerhed ikke blive taget alvorligt af russerne.

Med endnu større held har Putin splittet den Europæiske Union ved at pleje dens sydlige medlemmer – Frankrig, Grækenland, Italien og Spanien – og træde på Polen og Estland, Letland og Litauen, som har knyttet sig tæt til USA. I Moskva kaldes disse fire lande den 'aggressive nye minoritet' i EU. EU er ikke i stand til at formulere en fælles Ruslandspolitik eller energipolitik, hvilket passer Kreml perfekt.

Frastødte naboer

Ruslands nabolag er noget ganske andet, for her finder man politiske ledere, som ved, hvordan man forholder sig til Moskva. Samtidig har Rusland vist sig mest udenrigspolitisk aggressiv mod sit nabolag af tidligere sovjetrepublikker. Rusland har trådt så brutalt på dem – med pludselige prisstigninger, olie- og gasstop, transportblokader, handelsstop, klapjagt på immigranter – at de alle styrter mod udgangene og søger tættere samarbejde med NATO og EU eller arbejder på at bygge nye rørledninger uden om Rusland. Ruslands rolle i regionen er aftagende trods dets voksende olie- og gasfyrede økonomiske velstand. Som det for nylig blev formuleret af den nationalistiske, intellektuelle Stanislav Belkovsky, direktør for Institutet for National Strategi i Moskva: "I 2006 holdt Rusland op med at være en regional stormagt."

Det er således lykkedes Rusland at

spænde ben for sig selv, for nu kan ikke nok så mange forsikringer fjernes Europas usikkerhed med hensyn til, om Rusland er en pålidelig energileverandør. Og i det post-sovjetiske rum tager både venner og fjender afstand, fordi de finder Putins regime for upålideligt og for ubehageligt. Det er således næppe rigtigt, som mange mener, at Rusland hængiver sig til nyimperialisme, eftersom Ruslands udenrigspolitik over for de tidligere sovjetrepublikker øjensynlig kun støder dem bort.

Intet post-sovjetisk land tør længe stole på Rusland. Alle som kan, vender sig væk og mindsker deres afhængighed. De omfattende embargoer mod Georgien og Moldova har gjort dem til Ruslands modstandere, skønt den økonomiske skade, de har lidt, har været overraskende ringe. Aserbajdsjan er holdt op med at handle olie og gas med Rusland, og Georgien gør sig klar til at stoppe importen af Russisk gas. GUAM – det rudimentære sikkerhedssamarbejde mellem Georgien, Ukraine, Aserbajdsjan og Moldova – er ved at skulle spille en virkelig rolle. Ruslands bølgeoptræden er dog hverken vedholdende eller konsekvent. Det trak faktisk sin garnison i Tbilisi tilbage efter mere end to hundrede år uden at få noget til gengæld. Østpå har Kasakhstan valgt at bygge flere rørledninger uden for Ruslands rækkevidde.

Rusland rammer ikke bare sine fjender, men også sine venner i det

post-sovjetiske område. Sidste år opmuntrede Rusland de autonome territorier Transdnestr og Sydossetien til at afholde folkeafstemning om uafhængighed fra hhv. Moldova og Georgien. Men efter at deres ledere havde fulgt opfordringen og opnået de ønskede resultater, anerkendte Moskva ikke deres uafhængighed, men lod dem hænge og dingle.

Og Rusland gjorde intet for at hjælpe det venligtsindede Armenien, da det blev hårdt ramt af Ruslands embargo mod deres fælles naboland Georgien. Men det mest påfaldende er måske forholdet til Hviderusland, hvor Rusland har holdt Aleksander Lukasjenkos diktatur oppe i årevis med olie- og gas-subsidier svarende til en tiendedel af Hvideruslands BNP. Kremls overraskende beslutning om at stoppe disse subsidier fra 2006 begravede effektivt den længe lovede union mellem Rusland og Hviderusland. Selv Lukasjenko henvender sig nu til Vesten. Alt andet end Rusland!

Fanget i vækstfetichisme vender Putin sig i stedet til Indien og i særdeleshed Kina, skønt Kina potentielt udgør den største strategiske trussel mod Rusland med dets store, tyndt befolkede områder i Sibirien og Fjernøsten.

Putin igen igen?

Mærkeligt nok fastholder Putin, som er hovedarkitekten bag hele denne autoritære udvikling, at han

ønsker at trække sig i marts 2008, fordi forfatningen ikke tillader ham at sidde længere. Normalt trækker diktatorer sig ikke tilbage. Hvis Putin virkelig mente det alvorligt, skulle han have forbedret demokratiet og retssikkerheden for at sikre sig immunitet ligesom Jeltsin. Enten har Putin uforvarende bragt sig i en situation, hvor han bliver nødt til at acceptere en tredje valgperiode – Kreml har allerede startet en ‘folkelig’ kampagne for at overtale ham, eller også har det hele tiden været planen.

Hans regimes styrke skal dog ikke overdrives. Det er kendetegnet ved ekstrem overcentralisering. Lidt overdrevet kan man sige, at alle vigtige politiske beslutninger træffes af en lille håndfuld mænd i Kreml. Alle mellemniveauerne er udvandet. De herskende kan umuligt få tilstrækkelig information til deres beslutninger. Politisk analyse er i det store og hele stoppet og negativ feedback er forbudt.

Det afgørende spørgsmål er, hvordan Putin-regimet vil slutte. For første gang i russisk historie har det hemmelige politi fuld kontrol, hele vejen til toppen. En lukket kreds af Putins venner fra hans tid i KGB i Sankt Petersborg regerer i Kreml. Anført af Igor Setjin, Putins nærmeste kollega, styrer de stort set alle sikkerhedsorganerne. Der spekuleres meget over, om selv Putin overhovedet kan sætte dem stolen for døren. Den mest nærliggende histo-

riske parallel til Setjingruppen er den gruppe, som blev styret af chefen for Stalins sikkerhedspolitik, Lavrentii Beria, om end der er en stor forskel: Til forskel fra Putin var Stalin ikke sikkerhedsapparatets mand; det var ham, der manipulerede sikkerhedsapparatet efter sine egne behov. Og så er der en anden stor forskel: Setjin gruppen er kun interesseret i at samle sig enorm rigdom, ikke i at kontrollere russernes tilværelse. Det er derfor gruppen er foruroliget over det kommende præsidentvalg i 2008, og Moskva summer af rygter om, at Putin vil finde en udvej for at blive siddende.

Vesten må træde i karakter

I betragtning af, hvad der står på spil, kan Vesten ikke længere nøjes med at se til fra sidelinjen. Seks års eftergiveness har ikke gjort andet end at opmuntre Ruslands antinvestive politik. Vesten kunne tage ved lære af Mikheil Saakashvili, Georgiens præsident, og nok tale mildt til Rusland, men med en stor stok i hånden. Sandsynligvis var Estland og Georgien de lande, der havde mest held med ruslandspolitikken sidste år, og det var nok dem, der optrådte med størst fasthed. Russerne sætter pris på styrke og mod.

Præsident Ronald Reagan vidste, hvor vigtigt det var at sige sandheden højt og klart. Når vestlige ledere nu fedter for Putin med falske komplimenter, vækker de kun foragt i

TEMA: RUSLAND

Kreml. Vicepræsident Cheneys tale i Vilnius var en tiltrængt afvigelse, som Kreml blev rasende over. Det er på tide, at Vesten følger den op.

Vesten overtalte den sovjetiske leder Leonid Bresjnev til at ratificere Helsingfors-aftalerne i 1975 om menneskerettigheder og frie og fair valg. De spillede en vigtig rolle i undermineringen af det sovjetiske diktatur. USA skulle tage dem op igen nu, da Rusland nærmer sig en ny runde parlaments- og præsidentvalg, hvor det nu ser ud til, at hver eneste regel i bogen vil blive brudt.

I München reserverede Putin netop sit groveste overfald til OSCE (Organisationen for Sikkerhed og Samarbejde i Europa), som blev grundlagt på Helsingfors-aftalerne og er den internationale organisation, der overvåger valg. Putin beskyldte ligesom Bresjnev OSCE for at "blande sig i andre landes interne

forhold"; men Helsingfors-aftalerne gjorde netop demokratiet til et internationalt anliggende. Putin og hans kumpaner vil næppe kunne lide det; men i betragtning af sammenhængen mellem Ruslands politik på hjemmefronten og dets udenrigspolitiske opførsel, er det vigtigt, at Vesten holder Rusland fast på OSCE-forpligtelserne.

Anders Åslund er specialist i den post-kommunistiske økonomiske transformation med mere end 30 års erfaring på området og er siden januar 2006 senior fellow på Peterson Institute for International Economics, Washington, DC. Hans bog "How Capitalism Was Built" kommer på Cambridge University Press til efteråret.

Oversat fra engelsk af Klaus Carsten Pedersen.

Kreml, gasledningen og sikkerheden

Robert Larsson

Man kunne måske nøjes med at bekymre sig om miljøproblemerne omkring den påtænkte russisk-tyske gasledning gennem Østersøen, hvis Rusland var ved at udvikle sig til en normal, demokratisk markedsøkonomi – det er ikke tilfældet

I 2006 kom den planlagte Østersøgasledning Nord Stream (tidligere North European Gas Pipeline) i fokus i den nordiske debat om energi og energisikkerhed. I et strategisk perspektiv er der tale om det vigtigste enkeltspørgsmål for det regionale energisamarbejde. Udviklingen bliver stadig mere interessant, især fordi det internationale energimarked er et hårdt politisk miljø, hvor konkurrencen øges, og hvor geopolitik flettes sammen med miljø- og energisikkerhed. I dette spil bliver Østersøen en stadig vigtigere kontakthoved mellem Rusland som en førende naturgasproducent og EU, en sammenslutning af storforbrugere, som bliver mere og mere afhængige af russisk gas.

Når Nord Stream kommer ind i

billedet for at løse en del af problemerne med gasefterspørgslen i Europa, rokkes der samtidig ved sikkerhedsarkitekturen i Østersøområdet. En analyse af spørgsmålet om gasledningen bør derfor ikke kun ses ud fra det europæiske eller fx det tyske forbrugersperspektiv, som er det perspektiv, der almindeligvis holdes frem af Nord Stream, men også ses på baggrund af projektets uigenkendskuelighed og Ruslands udenrigs-, sikkerheds- og energipolitik.

Et centralt udgangspunkt for denne analyse er, at den russiske politiske ledelse har bestemt sig for at forsøge at skabe stabilitet i landet, få kontrol over strategiske reserver samt genoprette Ruslands status som stormagt. Kremls afvejninger, prioriteringer og metoder for at nå

disse mål har imidlertid ført Rusland bort fra det spirende demokrati og den gryende markedsøkonomi, som man så i Jeltsin-æraen. Da den russiske økonomi er stærkt afhængig af eksportindtægterne fra kulbrinte-baserede energiråstoffer, bliver energipolitikken et af præsidentens vigtigste midler til at nå statens overordnede økonomiske mål. Men energipolitikken skal ikke kun bringe velstand til Rusland; den ses også som et sikkerhedspolitisk instrument.

Den russiske energistrategi fra 2003 siger fx, at energipolitikken "fundamentale formål er at gavne den nationale sikkerhed". Dette skal ske ved at øge Ruslands indflydelse i udlandet og imødegå geopolitiske, makroøkonomiske og andre trusler. Afhængighed af tredjeland på energieksporthens vej til aftagermarkederne regnes blandt sådanne trusler, og Nord Stream skal imødegå denne trussel ved at Rusland spreder eksportruterne.

Det grundlæggende motiv bag gasledningen er således en russisk ambition om at kunne vælge mellem aftagere af gassen, en ambition som er neomerkantilistisk i sin karakter og udtryk for en stræben efter at være uafhængig af omverdenen, samtidig med at omverdenen helst skal være afhængig af Rusland. Derfor har den russiske statsledelse i højere grad end tidligere gjort energispørgsmålet til et sikkerhedsspørgsmål.

Dette er en af flere grunde til, at

den russiske sikkerhedstjeneste FSB, efterretningstjenesten SVR (begge tidligere dele af KGB) samt forsvaret har fået øget ansvar for økonomiske spørgsmål og beskyttelse af russiske økonomisk-strategiske interesser som fx energi-infrastruktur.

Rusland har altså, som det selv ser det, etableret en legitim grund til at behandle energispørgsmål som sikkerhedsspørgsmål, hvilket skaber accept inden for statsforvaltningen og i befolkningen af, at energipolitiske mål forfølges med stor styrke. Et af de vigtigste instrumenter hertil er det statskontrollerede gasmonopol Gazprom, foretaget bag Nord Stream. På denne baggrund søger denne artikel at fremhæve et par af gasledningens konsekvenser, især i et svensk perspektiv.

Miljøet og koblingen til Kreml

Rusland og Tyskland har altså besluttet sig for at bygge en 1.200 km lang gasledning fra Viborg i Den Finske Bugt gennem Østersøen til Greifswald i Tyskland, eller evt. endnu længere. 482 km af ledningen skal gå gennem Sveriges økonomiske zone, og en 35 meter høj serviceplatform skal bygges ca. 40 km øst for Gotland.

Sverige har endnu ingen officiel politik vedrørende ledningen som sådan; med den tidligere regering og flere af den nuværende regerings medlemmer har ytre sig imod svensk tilslutning til ledningen, båd-

de af frygt for leverancesikkerheden og fordi man vil prioritere den hjemlige biobrændselssektor.

I svensk presse i 2006 og 2007 er det endvidere fremgået, at repræsentanter for erhvervslivet var relativt positive over for ledningen, mens der har været tegn på en vis uro blandt sikkerhedspolitiske analytikere og i befolkningen. Uroen i befolkningen, især på Gotland, skyldes ledningens trussel mod miljøet.

Koncentrationen af tungmetaller og fx PCB langs den planlagte linjeføring vil blive revet op i forbindelse med byggeriet. Mindst 15 større områder med udetonerede miner og dumpede kemiske kampstoffer (bl.a. sennepsgas og Zyklon B) ligger i vejen. Fiskebestanden og fiskeriet vil blive påvirket, ligesom kulturarven. Det er ikke hidtil lykkedes Nord Stream at gøre rede for, hvordan man vil håndtere disse problemer på en tilfredsstillende måde, og det har medført en vis mistillid til projektet.

En dybereliggende årsag til mistilliden skal måske findes i ejerkredsen og dens kobling til Kreml. De tyske selskaber EON og BASF (samt datterselskaberne Ruhrgas og Wintershall) ejer 49 procent af konsortiet, og Gazprom ejer de resterende 51 procent, og således har Nord Stream repræsentanter for såvel Gazprom som EON og BASF i bestyrelsen. Gazprom på sin side ejes for 51 procent af den russiske stat.

Man kan dog ikke, som visse analytikere, deraf slutte, at den russiske stats indflydelse på Nord Stream kun er 26 procent. Den uformelle styring er langt stærkere end som så; sammenvævningen med staten er stærk. I Gazproms bestyrelse sidder bl.a. økonomiminister German Gref, energiminister Viktor Khristenko, præsident Putins særlige repræsentant i energispørgsmål Igor Jusufov samt første vicepremierminister Dmitrij Medvedev. Den administrerende direktør Aleksej Miller er desuden en god ven af Putin.

Men også andre personforbindelser i selskabet har vakt opmærksomhed i pressen. Gerhard Schröder er bestyrelsesformand og den administrerende direktør hedder Mattias Warnig. Warnig arbejdede for Stasi i Dresden samtidig med at Putin arbejdede der for KGB. Flere kilder hævder, at de kendte hinanden, hvilket de dog benægter. Warnig har endvidere været chef for Dresdner Banks ruslandsafdeling, som foretog vurderingen af olieselskabet Yukos, da dets mest lønsomme dele i realiteten blev eksproprieret af den russiske stat. I åbne kilder finder man ingen beviser for, at disse personforbindelser skulle medføre juridiske uregelmæssigheder; men situationen indbyder til at sætte spørgsmålstegn ved projektets gennemskuelighed, politiske bevæggrunde og korruptionsrisici.

På tysk side har en diskutabel faktor været, at Europa-Kommissionen

har igangsat en undersøgelse af, om der er tale om ulovlig tysk statsstøtte til projektet, noget der synes at hænge sammen med, at Gerhard Schröder gav bankgarantier på omkring én milliard euro til projektet kun en måned før sin afgang som tysk forbundskansler. Dette har ødelagt den tillidsskabende effekt, som det måske kunne have haft, at han blev formand for bestyrelsen i Nord Stream.

Eftersom Gazprom direkte eller indirekte kommer til at stå for projektering, design, konstruktion, drift og overvågning af gasledningen, er den russiske partner i projektet den vigtigste, selv om ingen russiske repræsentanter har optrådt i kontakten til Sverige og andre Østesøstater. Et vigtigt aspekt i sammenhængen er, at Gazprom kun delvis gør rede for sin ejerandel i andre selskaber. Således ejes eller kontrolleres selv tilsyneladende uafhængige selskaber nogle gange af Gazprom. Betydningen af dette skal ikke undervurderes, da Gazprom gentagne gange har benyttet sig af tvivlsomme datterselskaber, mellem-mænd og underleverandører (fx Rosukrenergo, Trubnij Torgovij Dom og Eural Trans Gas) til såvel økonomiske som politiske formål.

Disse og andre lignende selskaber skal således ikke forstås som fritstående og rent markedsdrevne foretagender, selv om de har en profitinteresse. Ofte tvinges de til markeds-mæssigt usunde dispositioner af politiske grunde.

Der findes ganske vist helt fritstående russiske energiproducenter; men de agerer først og fremmest i lille skala, og den russiske stat sidder meget hårdt på kontrollen over gas-eksporten. Med en enkelt undtagelse har der ikke været privat kontrollerede rørledninger i Rusland, hvor ledningssystemet ejes og drives af Gazprom og dets forskellige selskaber. I 2007 bliver det lovfæstet, at kun statsejede ledninger er tilladt, hvilket yderligere styrker Kremles greb om eksporten.

Hvis Rusland udviklede sig i demokratisk og markedsøkonomisk retning, ville disse problemer i det store og hele være ikke-spørgsmål. Men de politiske skyer, som trækker op nu, er urovækkende, i vort tilfælde fordi Nord Stream først og fremmest handler om gastransport.

Gennemskuelighedsproblemerne omkring Nord Stream og Gazprom er således betydelige. Ejerstrukturen, aktiebogen og årsregnskabet har alle mangler, og i kombination med den russiske stats krav om hemmeligholdelse, bl.a. i medfør af loven om statshemmeligheder, er det meget svært at få indsigt i disse selskaber og deres ressourcer. Dette er af allerstørste betydning, når det gælder den planlagte gasledning og anvendelsen af datterselskaber og kontraktsforhold, fordi der kan opstå tvivl om ansvarsforhold. Det vil fx kunne skabe vanskeligheder, hvis Gazprom ejer offshore-registrerede selskaber, som på deres side ejer

virksomhedsudøvende selskaber, som udfører arbejde for Nord Stream. Da vil der være en risiko for, at Nord Stream anvender underleverandører, datterselskaber eller underentreprenører for at unddrage sig ansvar i visse miljøspørgsmål.

Problemer, men ingen indtægter

Som antydnet er der implikationer også på det forsvarspolitiske område. Rusland skal bygge og drive ledningen, og det er fuldt ud muligt, at Rusland kan anvende ledningen og servicetårnet som efterretningsplatform ved at montere aflytningsudstyr, side-scan sonarsystemer, magnetometre, hydrofoner og militære radarsystemer – eller ganske enkelt dobbeltudnytter civile drifts- og vedligeholdelsessystemer til efterretningssindhentning.

Hvis denne derefter matches med kendte fartøjsregistre og anden information, vil ledningen fungerer som et snubletrådssystem, som kan overvåge al søtrafik, såvel under som på overfladen, fx ud for Sverige og i Den Finske Bugt. Ledningen skal gå lige uden for det finske forsvars øvelsesområder, så hvis det russiske forsvar får adgang til information af denne art, kan det overvåge Sveriges, Finlands og NATOs øvelser og aktivitet uden selv at have orlogsfartøjer eller ubåde i nærheden.

Det ville være en overdrivelse at kalde dette en militær trussel; men et tilsvarende 'vindueskiggeri' fyre

kilometer fra fx Kaliningrad ville Rusland ikke tillade. Samtidig skal man huske på, at Putin har lovet, at den russiske Østersøflåde vil beskytte ledningen, og der er således risiko for en fornyet militarisering af Østersøen.

Den russiske Østersøflåde består i dag af 56 orlogsfartøjer, hvoraf kun halvdelen er fuldt operative; men flåden er blevet opprioriteret på samme måde som de strategiske raketterstyrker. Med nye bevillinger og nyt materiel sker der en stadig styrkelse af dens evne til kystnære magtdemonstrationer. Finland, Estland og Sverige kan dermed regne med øget russisk militær tilstedeværelse langs deres kyster, en situation som få nationer ville bryde sig om, uanset hvilke naboer de har. Den juridiske mulighed herfor findes naturligvis allerede i dag; men Nord Stream giver Rusland en anledning til forøget tilstedeværelse, en anledning som vil kunne misbruges.

Hvis desuden den planlagte serviceplatform bemannes af russisk personel, vil der sikkert følge russiske krav om ret til selv at forsvare den, skønt beskyttelsen af den ville være Sveriges juridiske ansvar. Kremls retorik når det gælder beskyttelse af egne borgere er meget hård, hvilket bl.a. Letland og Georgien har fået at føle, og i en krisesituation, fx i forbindelse med en terrorbegivenhed, ville presset øge mærkbart.

Med Nord Stream stiger altså risikoen for forsvarspolitiske gnidnin-

ger i Sveriges nærområde. Nord Stream vurderer helt korrekt at risikoen for terrorisme lige nu ikke er overhængende; men man må i den sammenhæng huske, at ledningen skal være operativ i 50 år.

Med tanke på udviklingen i Rusland og Europa de sidste 50 år i kombination med en højst uforudsigelig russisk udvikling kan man spørge, om det er en risiko, som Østersøstaterne er villige til at tage, især da Moskvas krig mod Tjetjenien og håndfaste udenrigspolitik formentlig øger sandsynligheden for et terroristangreb mod russiske interesser. I vid udstrækning ville håndteringen af et attentat mod platformen blive Sveriges hovedpine.

Geopolitikken

Ser man på det overordnede sikkerheds- og geopolitiske niveau, skærer ledningen som en sløv kniv gennem Østersøen og deler EU i to lejre. Tyskland og delvis Frankrig, Danmark og Nederlandene er for projektet i visse tilfælde, eftersom de kan få en del af den importerede gas. Polen, Estland, Letland, Litauen, Finland og Sverige har været skeptiske eller direkte negative. Projektet splitter således Østersølandene og gør det sværere at etablere en fælles og solidarisk energipolitik i EU, hvilket passer Rusland fint. Nord Stream er et klart eksempel på den tiltagende bilateralisme, som man ser inden for den globale ener-

gipolitik, i hovedsagen på bekostning af fælles, tillidsskabende og markedsbaserede initiativer.

Rusland kan med Nord Stream lukke for gassen til Ukraine eller Hviderusland, uden at vigtigere kunder som fx Tyskland rammes som under gaskriserne i januar og december 2006 (Nord Stream kan sende gas direkte til Tyskland). Tilsvarende kan Rusland presse prisen på transitten, når eksporten går gennem tredjeland, og dermed forsvinder et af Polens stærkeste kort i energirelationerne med Rusland.

De nye EU-medlemmers aversion mod at blive afhængige af Rusland skyldes ikke bare deres erfaringer med at være underlagt Sovjetunionen, men har også aktuel baggrund i det moderne Ruslands hårdhændede energipolitik, specielt i kombination med en lidet attraktiv udvikling i russisk udenrigspolitik, en tydelig genoprustning af russisk militær og Kremls ambition om at genvinde sin stormagtsstatus.

Rusland vil fx få adgang til aftagermarkederne og vigtige anlæg som Ventspils havn i Letland og Mazeiku-raffinaderiet i Litauen, samtidig med at udenlandsk indflydelse på det russiske marked begrænses. Ruslands argument er, at dette er den eneste vej til energisikkerhed. Problemet for en stat som Litauen er, at hvis man følger en konstruktiv linje, virker man svag og vil straks blive presset til eftergivenhed; men indtager man en fastere

position, kan olieleverancerne hurtigt blive stoppet.

Omfanget af disse problemer er i visse henseender vokset med årene, fordi Rusland siden 1991 bl.a. har gennemført midlertidige leveringsstop eller ført hårdhændet energipolitik i henved tres tilfælde over for sine svagere nabolande, deriblandt Estland, Letland, Litauen, Hviderusland, Ukraine, Moldova og Georgien. Økonomi, energi og magtpolitik flyder sammen i russisk energipolitik, og så sent som i maj sagde Ruslands ambassadør i Kiev, at Ukraine må være forberedt på at ændre sin pro-vestlige politik, hvis man vil have en lav gaspris. Der er altså en vis risiko for, at Rusland misbruger sin energipolitik, og så vil de svageste og mest afhængige stater være værst stillet. Dette er naturligvis en faktor, der skal regnes med, hvis en stat som Sverige overvejer at øge sit naturgasforbrug, selv om Sverige måske står stærkere end fx Letland.

Et andet aspekt som er værd at trække frem på europæisk plan, er at tendensen går i retning af, at den importerede mængde af russisk gas vil stige, især i Øst- og Centraleuropa; men da det totale gasbehov kommer til at øge meget kraftigt, vil afhængigheden af Nordafrika og Mellemøsten relativt stige mest. I den sammenhæng bør det dog understreges, at russiske selskaber opkøber store reserver i og omkring Europa, og at Ruslands betydning for Europa således øger mere, end

det umiddelbart kunne se ud til. Når dette sker, og når den regionale energipolitik aftales mellem Rusland og de store EU-medlemmer, bliver det stadig sværere for svage stater som Estland, Letland og Litauen at blive netto-bidragydere til den regionale sikkerhedsarkitektur, som blev skabt efter afslutningen af den Kolde Krig. Deres afhængighed reducerer ganske enkelt deres internationale manøvrerum.

De russisk-europæiske energirelationer er selvsagt baseret på en vis gensidig afhængighed, da Europa er afhængig af russisk gas og Rusland til gengæld afhængig af indtægterne fra olie- og gaseksporten til Europa. Der forekommer dog visse asymmetrier, da Ruslands følsomhed over for bortfald af disse indkomster er mindre end følsomheden hos en specifik importør for bortfald af leverancer. Estland, Letland, Litauen, Polen og Finland er betydeligt mere afhængige end Europa som helhed, omend Finland er noget mindre sårbart end de øvrige, fordi Finlands økonomi er stærkere end deres.

Energisikkerheden i perspektiv

Det kan i sammenhængen være på sin plads at se nærmere på begrebet energisikkerhed (*energy security*), som for tiden er på alles læber, skønt dets betydning varierer, afhængigt af hvem der bruger det. For nogle analytikere betyder det kun forsynings-sikkerhed (*security of supply*), som er

en så smal definition, at den kun er brugbar, når man skal analysere fx nationale elkraftsystemers sårbarhed. Energisikkerhed kan også vedrøre energirelateret infrastruktur, fx at en rørledning skal have indbygget sikkerhed for mennesker og miljø (*energy safety*), men også energileverandørens økonomiske og politiske pålidelighed (*energy reliability*). For Rusland indebærer energisikkerhed på den anden side også sikker adgang til eksportmarkederne for olie og gas. Forskellen på synsvinklerne kommer til udtryk ved at de centrale aktører forholder sig forskelligt til energipolitikken og handler med forskellige begrundelser.

Et centralt eksempel i denne sammenhæng er, at stater som fx USA og Kina, som er nettokonsumenter, gør sig kraftigt gældende for at sikre deres adgang til olie og gas, mens Rusland og Venezuela som producenter udnytter energipolitikken som et magtredskab for at opnå økonomiske eller politiske fordele.

Alle producenter handler dog ikke på samme baggrund. Da Rusland har større strategiske, militære, økonomiske og politiske interesser i Østersøen end fx Venezuela eller Saudiarabien, er der strukturelle forklaringer på, at andre drivkræfter end markedesøkonomiske er retninggivende for den russiske politik i regionen. Et resultat er, at det er lettere for en svag stat at have at gøre med det markedsorienterede Norge eller det fjerne Saudi-Arabien

end med Rusland. Når Ruslands ressourcer af især olie, men også gas efterhånden mindskes (og det indenlandske forbrug øges eller opprioriteres), vil konkurrencen om det, der bliver tilovers blive meget stærkere end i dag. Denne proces er allerede indledt, og ud over at prisen stiger med øget konkurrence blandt aftagerne, vil Rusland med forbedringer i eksportsystemerne i højere grad kunne tage politiske hensyn ved valg af aftagere af russisk energi.

Da er det ikke urimeligt at antage, at de baltiske stater og Polen som hårde kritikere af Rusland og mindre lukrative markeder vil blive ladt i stikken til fordel for venligtsindede stater som Tyskland. Situationen lægger op til eftergivenhedspolitik, og der er således politiske argumenter mod en øget afhængighed af russisk energi.

Det er en komplicerende omstændighed, at hvis andre EU-importører solidariserer sig med de svagere medlemslande ved at indtage en hård holdning, så øges Ruslands tilbøjelighed til at vende sig bort fra Europa, hvilket Putin eksplicit har truet med, selv om der af tekniske grunde højst kan blive tale om en mindre vægtforskydning i eksportmønstret.

Den kunne for så vidt passe meget godt med en del aftagerlandes tilbøjelighed til at mindske afhængigheden af Rusland; men den er ikke uden problemer. Ganske kort kan man sige, at energisikkerheden kan øges enten på bekostning af økonomien fx i form af alternative, dyrere

leverandører eller dyre infrastrukturinvesteringer i fx kernekraft, som er den vej Polen går, eller på bekostning af miljøet bl.a. ved at satse på olieskifer, tjæresand eller andre urene kulbrintekilder, som er den option Estland kigger på. Nabolandene er ikke begejstrede for disse alternativer, og dermed besværliggøres mulighederne for samarbejde.

En energipolitisk bjørnetjeneste

Et aspekt knyttet til problemerne med energisikkerhed er, at gasledningen i et energipolitisk perspektiv er et tveægget sværd – den løser en del problemer, men skaber samtidig nye. Fuldt udbygget vil ledningen tilføre det europæiske marked 55 mia. m³ om året, hvilket kan ses som en fordel. Et behov af denne størrelsesorden fremgår af Det Internationale Energiagenturs (IEA's) behovsanalyse for de kommende 20-30 år. Her forudsættes dog 'business as usual' på energimarkedet. IEA har også et alternativt scenarie, hvor praktisk realiserbare alternativer får mere plads. Konklusionen er, at hvis vi tager os tilstrækkeligt sammen, er Nord Stream helt unødvendig.

Et andet argument for ledningen er, at et fornyet tilskud af naturgas vil mindske behovet for øget anvendelse af kul. Det passer i princippet; men man skal være opmærksom på, at mere naturgas mindsker incitamenterne til at satse på en renere kulteknologi (såkaldt CCS: CO₂ Cap-

ture and Storage) eller på vedvarende energikilder. Det tætte energisamarbejde mellem Rusland og Tyskland medfører desuden, at Ruslands indflydelse på elkraftindustrien i Europa øges. Gennem sameje kan man krydssubventionere sine egne gasfyrede kraftværker og således gøre andre sektorer mindre konkurrencedygtige. En konsekvens af dette er, at andre typer elkraft ikke kan moderniseres og gøres mere miljøvenlige. Hvis ikke stater som Tyskland går i brechen for ny, miljøvenlig teknik, bliver det svære at kræve det af resourcesvage EU-medlemmer.

Denne gennemgang lægger op til tre konklusioner. For det første kan man sætte spørgsmålstegn ved nødvendigheden af den russisk-tyske gasledning, og dens påståede fordele skal man ikke overvurdere. For det andet er miljøproblemerne og sikkerhedsproblemerne så store og fordelene for de mest udsatte så små, at projektet ikke burde realiseres. Og endelig: Man kunne måske nøjes med at bekymre sig om miljøproblemerne, hvis Rusland var ved at udvikle sig til en normal, demokratisk markedsøkonomi; men det er ikke tilfældet.

Robert Larsson er sikkerhedspolitisk analytiker ved Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) i Stockholm.

Oversat fra svensk af Klaus Carsten Pedersen.

Kamp om Turkmenistans gas efter Turkmenbasji

Vibeke Sperling

Rusland har sikret sig fuld kontrol med gas fra Turkmenistan, hvor den ny præsident hidtil har skuffet vestlige håb om, at vinterens magtskifte vil åbne for gasleverancer uden om Rusland.

Præsidentvalget i Turkmenistan i februar efter diktatoren Saparmurat Nijasovs død den 21. december var afgjort på forhånd til fordel for Gurbangulij Berdymuhammedov. Almindelige turkmenere har endnu ikke vist tegn til at bruge magtskiftet til at kræve ændringer i et af verdens mest diktatoriske lande. Det vil formentlig også tage sin tid, da Nijasov har holdt borgerne i stramt greb i over tyve år og hans undertrykkelsesapparat forekommer intakt.

Nijasov blev leder af den turkmeniske afdeling af Sovjetunionens Kommunistparti i 1985. I 1992, året efter Sovjetunionens sammenbrud, var han den eneste kandidat til det dengang selvstændige lands præsidentvalg. Han smadrede en gryende opposition og trængte udfordrere i eksil, tog fuld kontrol med medierne og slog ned på alt kritisk, som

rørte sig. I stedet for kommunismen skabte han en særlig nationalistisk ideologi, centreret om sig selv som han udråbte til Turkmenbasji, 'alle turkmeneres fader'.

Han skabte en personkult, der ikke stod tilbage for Stalinkulten, men havde flere latterlige træk som de mange forgyldte monumenter af kultfiguren og forgyldte paladser, som han brugte landets energirigdomme på, mens over halvdelen af befolkning blev kastet under fattighedsgrænsen.

Turkmenistan har betragtelige valutaintægter fra dets to vigtigste ressourcer: gas og bomuld. Landet råder over en femtedel af verdens kendte gasreserver, men økonomien lider under den ideologiske styring af alt, som rører sig. Og det forhold at Nijasov konstant fyrede ministre, angiveligt for inkompetence og kor-

ruption, forhindrede kontinuitet i den økonomiske ledelse.

Turkmenistans store energirigdomme har internationaliseret magtskiftet, selv om Rusland øjensynlig har kunnet blande sig direkte.

Efter Nijasovs død tog det kun få timer for Gurbangulij Berdymuhammedov at stå frem som elitens udvalgte efterfølger. Det blev set som en særlig kvalitet hos ham, at han har holdt sig i toppen af magtapparatet. Han blev sundhedsminister i 1997 og viceministerpræsident fra 2001 i en regering, hvor de færreste overlevede ret mange måneder. Som sundhedsminister havde han ansvaret for Turkmenbasjis massefyring af læger og sygeplejersker og for, at værnepligtige blev sat ind i deres sted.

Berdymuhammedov vandt 12. februar en overvældende sovjetlignende sejr i et valgsystem, der udelukker fair valg. Han fik knap 90 procent af stemmerne med en officiel valgdeltagelse på 99 procent. Lederen af valgkommissionen, Murat Garryjev, støttede ham åbent og de fem modkandidater, som delte krummerne, kom alle fra det regerende parti.

Løfter om reformer

Den nye leder har lovet reformer, men samtidig at fastholde Nijasovs kurs. Hans mænd mener øjensynlig, at der ikke skal rokkes for meget ved båden, for de henter deres legiti-

tet i systemet, som Nijasov skabte. Men meget tyder på, at landets diktatoriske stabilitet eller rettere stilstand nu er ved at blive fortid. "I et land med så kort en historie som stat, er der centrifugale kræfter – især i form af regionale interessegrupper – der kan udfordre Nijasovs efterfølgere", hedder det i en analyse om magtskiftet fra *International Crisis Group*.

Indsættelsen af den nye præsident i midten af februar blev en parade af internationale aktører i kappestriden om adgangen til turkmensk gas. Med højtstående delegationer viste de fleste af aktørerne, Rusland, USA, Kina, Iran, Tyrkiet, Ukraine og Aserbajdsjan, deres særlige interesse. De fleste af dem viste også viljen til at vende det blinde øje til undertrykkelsen for gassens skyld.

Gæsterne vidste selvfølgelig, at OSCE havde karakteriseret præsidentvalget som en farce, men de havde vendt det døde øre til bønner fra turkmenske oppositionelle, som Nijasov drev i eksil, om at lægge pres på regimet i Asjkhabad for at lade dem vende tilbage og deltage i valget. "Der er simpelthen for meget på spil til at tage sig af forstyrrende elementer, især dem, som kan skade chancerne for gevinst i den forestående kappestrid", hed det i en kommentar på *Eurasia.net*.

Ukraines præsident, Viktor Jusjtjenko, der kom til magten efter annullering af et præsidentvalg, som var mindre svindelagtigt end Turk-

menistans, reagerede hurtigt på en protest fra Asjkhabad. Han krævede fyring af transportminister Nikolaj Rudovskij, der havde tilladt sig at invitere turkmenske oppositionelle til Kijev efter Nijasovs død i december. Som tak fik Jusjtjenko en plads tæt på den nye turkmenske præsident ved indsættelsesceremonien.

Ukraine har forgæves forsøgt at få bilaterale aftaler i hus med Nijasov om gasleverancer for at mindske Kijevs afhængighed af russisk gas. Ukraine får turkmensk gas, men via det russiske gasmonopol Gasprom. Nu øjner Ukraine en ny chance for direkte turkmenske leverancer.

Aserbajdsjans præsident, Ilham Alijev, var der også og hyldede sit lands 'varme relationer' til Turkmenistan, selv om de i bedste fald har været kølige. Siden Sovjetunionens sammenbrud har relationerne for det meste været højspændte, primært på grund af konflikter om den territorielle deling af det Kaspiske Havs undergrund, der er rig på olie og gas. Nijasov afbrød de diplomatiske forbindelser med Aserbajdsjan i 2001, men efter hans død har Baku startet en veritabel charmeoffensiv. Den gælder især den såkaldte Transkaspiske Gasledning (TCP), et regionalt projekt, der efter planerne skal bringe 32 milliarder kubikmeter gas til Europa fra den kaspiske region - uden om Rusland.

På baggrund af EU's stigende tvivl om Ruslands pålidelighed som leverandør, satser Aserbajdsjan på at bli-

ve energibåndet mellem Centralasien og Europa. Det tilkendegav den aserbajdsjanske præsident, Ilham Alijev, åbent på *World Economic Forum* i Davos i slutningen af januar. Og repræsentanter for Aserbajdsjans statslige olieselskab sagde ved samme lejlighed, at det nu er en topprioritet for aserbajdsjansk diplomati at få Turkmenistan med i TCP.

Kommentatorer fremhæver, at turkmenske ledere spiller på modsætningerne blandt bejlerne. Der er mange eksempler på, at Asjkhabad favoriserer den ene og så den anden part. Som under Nijasov anses det for at være en bevidst taktik for at holde krav om demokratisering fra dørene.

USA's missilskjold

En anden aktuel strid spiller ind, nemlig om de amerikanske missilskjoldsplaner, der følger sig til den skærpede øst-vest strid i Sydkaukasus og Centralasien. Den 1. marts hed det i en erklæring fra den amerikanske general Henry Obering, leder af *Missile Defense Agency*, at en missilforsvarsenhed i Kaukasus kan være 'nyttig' for det projekt.

Analytikere mener, at Aserbajdsjan og Georgien er de mest sandsynlige placeringer. Regeringerne i de to lande har afvist, at der skal have foregået drøftelser herom med USA, men Oberings udtalelser kastede yderligere brænde på bålet imod missilskjoldet i Moskva, hvor-

fra det lød, at det vil bringe de pågældende lande i fare for missilangreb fra Iran og dermed også true Rusland.

I Ruslands dybe konflikter med Georgien, der har betydet, at det fattige sydkaukasiske land nu betaler lige så meget som EU-lande for russisk gas, har Moskva forgæves forsøgt at alliere sig med Aserbajdsjan imod Georgien. Striden om missilskjoldet har imidlertid fået Rusland til at søge at forbedre det spændte forhold til de to lande.

EU, USA og TCP

Både EU og USA er varme tilhænger af TCP-projektet. Ifølge det aserbajdsjanske nyhedsbureau *Turans Energi Bulletin* opmuntrer begge parter Aserbajdsjan i frieriet til Turkmenistan. EU ser TCP som en vej til andre forsyninger end fra Rusland. Ifølge Turan har Bruxelles siden Nijasovs død allokert 1,7 millioner euro til en undersøgelse af Turkmenistans deltagelse i TCP som et europæisk-aserbajdsjansk konsortium er i færd med at udarbejde.

Den aserbajdsjanske analytiker Rovshan Ismajilov skriver til *Eurasia Net*: "Om der nogensinde vil komme et svar (på Aserbajdsjans opfordring til Turkmenistan til samarbejde om TCP) og hvad det i givet bliver, kan der kun gisnes om, ifølge iagttagere i Baku. På baggrund af den eksisterende mangel på viden om Berdymukhamedovs politiske og økono-

miske dagsorden er forudsigelser om relationerne til Turkmenistan lig med at spå om fremtiden i kassegrums".

Der er indlysende fordele for Turkmenistan at hente i TCP-projektet, men det og andre lignende alternative gasledninger kan svække Gasprom alvorligt i Europa. Og Moskvas modstand er den største forhindring for TCP. Nijasovs død skabte nervøsitet i Gasprom og i Kreml for den 25-årige kontrakt, som Nijasov og hans russiske kollega Putin underskrev i 2003, som giver Gasprom noget nær hals- og håndret over turkmensk gas. Nijasovs død skabte forhåbninger om, at en ny leder kunne overbevises om det profitable i gasledninger over Det Kaspiske Hav, der gør det muligt at eksportere turkmensk gas gennem Aserbajdsjan, Georgien og Tyrkiet.

Georgiens præsident Mikhail Saakasjvili og Tyrkiets ministerpræsident Recep Tayyip Erdögan var også til Berdymukhamedovs præsidentindsættelse i februar, hidkaldt af gasinteresser vendt imod det russiske monopol.

Men Rusland ser ud til at have fået alt, hvad det kunne ønske i spillet om gassen. Ruslands ministerpræsident Mikhail Fradkov fik et løfte fra den nye præsident om, at Rusland vil beholde eksklusive rettigheder til at eksportere turkmensk gas i det mindste til 2028.

Nijasov havde lovet at forsyne Kina med 30 milliarder kubikmeter

gas om året fra 2009, men nåede ikke at underskrive en endelig aftale, så "Gasprom forbliver eneimportør af turkmensk gas", skrev den russiske erhvervsavis *Kommersant*. Ifølge en tidligere aftale, som blev bekræftet under Fradkovs besøg, vil Turkmenistan sælge 60 milliarder kubikmeter gas til Rusland i år, 60-70 milliarder i 2008 og op til 80 milliarder kubikmeter hvert år frem til 2028. Turkmenistan må imidlertid fordoble sin gasproduktion for at leve op til den kontrakt. I 2005 importerede Gasprom kun 42 milliarder kubikmeter gas fra Turkmenistan, mindre end lovet, så der er næppe kapacitet i Turkmenistan til at indfri Nijasovs løfter til Kina.

Kreml er især begejstret for, at Kina således synes skudt ud på side-linjen, ifølge *Kommersant*, der citerede en kilde i den russiske delegation for at sige: "Nijasov blev heldigvis ikke givet tid til at afslutte aftalen med Kina".

Rusland nedtrapper eksport

For første gang i seks år vil Rusland nedtrappe sin gaseksport – med to procent i år – for at kunne levere mere gas til hjemmemarkedet. Den uindfriede interne efterspørgsel kombineret med Ruslands forpligtelser over for EU-lande betyder, at Gasprom bliver mere afhængigt af Kremles politiske relationer til centralasiatiske lande. Mens den russiske gas går til EU, videresælger Rus-

land gas fra de centralasiatiske lande Turkmenistan, Usbekistan og Kasakhstan til SNG-lande.

De energirige centralasiatiske lande har alle i samarbejde med vestlige energikoncerner søgt at bryde Ruslands monopol på energiekporten fra regionen. Men sporene fra folkelige oprør i Georgien, Ukraine og det centralasiatiske Kirgisistan skræmmer. I takt med at præsidenternes liv i Usbekistan og Kasakhstan også nærmer sig udløbsdatoen, får eliterne stadig mere berøringsangst over for vestlige lande, der kan tænkes at presse dem til demokratiseringer. Det er der ikke fare for fra Rusland. Med løfterne fra Turkmenistans nye præsident synes Rusland stærkere end nogensinde i regionens energispil.

Om Berdymuhammedov kan tænkes at ændre landets eksportstrategi mener analytikere kun, at der kan gisnes om. Det samme synes at gælde for den indenrigspolitiske udvikling. Blandt Gurbanguly Berdymuhammedovs valglofter var reformer i et sundheds- og uddannelsessystem, som Nijasov kørte helt i sæk.

Berdymuhammedov har også lovet mere adgang til verden udenfor bl.a. gennem Internet. To internetcafeer er åbnet i Asjkhabad som resultat af hans valglofter, men adgangen er censureret, cafeerne bevogtet af soldater og det koster en mindre formue at komme på nettet ad denne officielle vej. Men selv om Berdymuhammedov lover at følge forgæn-

gerens linje, kan hans løfter ses som en vis indrømmelse af, at der var noget helt galt med Turkmenbasjis kurs.

International Crisis Group skriver: "I det omfang de (nye ledere) er i stand til at styre processen og ressourcerne fra salg af gas og bomuld til udlandet, kan de bruge pengene til at forbedre velfærd, sundhed og uddannelse, mens de vil forhindre forsøg på at skabe et mere pluralistisk politisk system. Det lettes af deres magt til at blokere adgang til landet for højtråbende modstandere i eksil og til fortsat at undertrykke alle tegn på kritik hjemme".

En ændring af Nijasovs socialpolitik til gavn for den ludfattige befolkning kan sikre den nye præsident folkelig popularitet. Ifølge iagttagere i landet er turkmenerne stadig så underkuede, at de vil stille sig tilfredse med selv små ændringer til det bedre. Og der eksisterer ingen uafhængige politiske partier eller sociale organisationer til at organisere protester. Det er derimod som nævnt tænkeligt, at regionale magthavere vil forsøge at udfordre eliten i hovedstaden.

I de centralasiatiske tidligere sovjetrepublikker har lederne minus i Kirgisistan og nu Turkmenistan været ved magten siden sovjettiden.

Som efter Stalins død

Mens ledere er trængt fra magten i andre tidligere sovjetrepublikker

savnes erfaringer med, hvad der sker efter en statsleders død som i Turkmenistan. Men et fortilfælde er der i Aserbajdsjan, hvor Hejdar Alijev blev efterfulgt af sønnen Ilham i 2003. Men det skete efter en lang sygdomsperiode for faderen, hvor magtkampe blev løst inden for den herskende elite.

Turkmenistan er i stedet blevet sammenlignet med begivenhederne efter Stalins død i 1953, hvor arvtagerne ændrede diktatorens enemagt til kollektiv magtudøvelse "og rullede nogle af tyranniets værste yderligheder tilbage, mens de blev ved med at hylde det system, der konsoliderede deres legitimitet".

Det er begrænset, hvad der er sluppet ud fra magtens korridorer, men Berdymammedov synes at have den tidligere præsidents regering bag sig. Nogle analytikere mener, at han ikke er andet end en overgangsfigur for de såkaldte siloviki, sikkerhedsstyrkernes mænd. *International Crisis Group* påpeger, at Nijasovs arvtagere må afklare en række modsætninger:

– Der tales om en vis liberalisering, men de nye ledere kan ikke hurtigt tage afstand fra Nijasovs arv, da den er deres kilde til legitimitet.

– Uden udsigt til demokratiske reformer vil det hierarkiske system blive videreført, men spørgsmålet er, om det kan fungere uden den almægtige enehersker. Som den turkmenske analytiker Shohrat Kadyrov udtrykker det, så har de politikere

og oligarker, der udgør eliten, "ikke brug for en ny Turkmenbasji".

– Administrationen tvinges til at anerkende regionale krav om indflydelse, men vil få svært ved at løsrive sig fra den nuværende afhængighed af blot en gruppe, Tehe-stammen fra Ahal-regionen.

Murat Esenov, turkmen i eksil i Sverige og chefredaktør for bladet *Central Asia and Caucasus*, siger i et interview til IWPR (International War and Peace Reporting), at magtmekanismerne har overlevet deres skaber: "Systemet fungerede i realiteten ret fint uden Nijasov. Efter hans død forventede mange kaos eller magttomrum, men intet af det skete. Men andre ord var Nijasov i stand til at skabe en magtstruktur, der forbliver mere eller mindre funktionsdygtig, selv efter at han er væk". Kun de nye magthavere kan ændre systemet, ingen kan tvinge dem til det, mener Esenov.

Vjatjeslav Mamedov, leder af Den Demokratiske Borgerunion, en turkmensk eksilgruppe, mener, at "systemet har bestået den værste prøve efter Nijasovs død".

Arkadij Dubnov, Turkmenistan-ekspert ved Moskva-avisen *Vremja Novostej*, mener derimod, at Nijasov-systemet er brudt sammen med hans død. "Det fungerede, mens han var øverst på pyramiden. Uden ham kan det ikke længere fungere. Det vil kræve opkomsten af en ny leder, der styrer landet gennem den frygt, der gennemsyrrer alle dele af samfundet.

Jeg tror ikke, at vi vil se en gentagelse af den slags personkult", siger Dubnov.

Michael Denison ved Leeds University siger, at det vil tage tid for en ny ledelse at lægge afstand til Nijasovs stadig altoverskyggende tilstedeværelse. "Alt afhænger af, om den nye ledelse ønsker at videreføre Nijasovs kult eller ønsker gradvist at afvikle den. Det tog tre år, før afviklingen af Stalinkulten begyndte. Jeg venter ikke, at de straks vil påbegynde det, men gradvist, når hans minde vil mindskes i folks erindring og de begynder at se fremad".

Regionale og modstridende interesser ventes at spille en stadig større rolle, men det monolitiske sikkerhedssystem menes længe at kunne holde ændringer fra døren. Nogle analytikere ser Berdymuhammedov som en ubetydelig figur, skabt af sikkerhedssystemets top. Andre mener, at han nyder respekt som den store overlever ved Nijasovs hof.

Den usædvanlige lyd

Transition Online (TOL) skrev om præsidentvalget: "Den usædvanlige lyd, der kommer fra Turkmenistan, er almindelige menneskers stemme". Ifølge TOL var den autoritære gennemførelse af præsidentvalget "et alvorligt anslag imod vestlige forventninger om ændringer i Turkmenistan, i hvert fald på mellemlangt sigt".

"Stemningen i landet efter Nija-

sovs død er præget af tøjvej. Det er ikke som under tøjvejret i 1960'erne, hvor folk gik på gaden med guitarer. Men nu er der mere en følelse af "stille optimisme", sagde en vælger til TOL. En anden sagde, at valget foreløb som altid, men han følte nye toner i medierne: "Det var interessant at læse aviserne, at læse almindelige menneskers kommentarer. Jeg kender mange af dem personligt, så det var reelt eksisterende mennesker, som skrev. Jeg har virkelig fornøjelse af at læse avisen *Neutralnij Turkmenistan* nu. Folk opfordrede kandidaterne til at sørge for reformer i landbruget, private virksomheder, uddannelse og pensioner. Det tilfredsstillende er, at folk har givet udtryk for konkrete bekymringer. Det skete aldrig tidligere".

En tredje vælger sagde: "Den ældre generation har helt mistet håb og har ingen tro på, at tingene kan ændres til det bedre. Nogle unge er mere optimistiske og ønsker at tro på fremskridt".

Observatører har med god grund betvivlet den officielle valgdeltagelse på 99 procent, men mange viste sig ivrige efter at stemme, alene fordi noget syntes i bevægelse. Og mange vælgere sagde til journalister, at de så spidskandidaten som det bedste bud på en leder, der kan garantere en fredelig politisk reform. "Jeg kunne virkelig godt lide, at da Nijasov døde, spildte Berdymukhammedov ikke et øjeblik. Regeringsudøvelsen fortsatte uden afbrydelse.

Det kunne folk lide og tog det i betragtning, da de stemte".

Tyrkiet ind på banen

Blandt de udenlandske spillere synes Tyrkiet at have placeret sig godt over for den nye ledelse i Asjkhabad. "Der vil blive hård konkurrence og interessekonflikt imellem Vesten og Tyrkiet", siger Sinan Ogan, leder af Tyrkisk Center for Internationale Relationer, til *Moscow Times*. Han understreger, at tyrkerne og turkmenerne ud over etniske bånd også deler strategiske interesser.

Moscow Times påpeger, at det isolerede Turkmenistan desperat har forsøgt at undgå afhængighed af større udenlandske magter. "Tyrkiet kan give dem den mulighed. I et af verdens mest dynamiske opstigende markeder siger lederne, at landet vil bruge sit gode forhold til Vesten til at blive den energikorridor, der forbinder Centralasien og Kaukasus med Europa. Men i takt med at Tyrkiets ønske om EU-medlemskab svækkes, har de moderate islamister ved magten i Ankara ingen problemer med at skue imod øst i stedet for mod vest". Tidligere talsmand for det tyrkiske udenrigsministerium, Murat Ozelik, siger til bladet: "Vi føler et vist ansvar for dem. De har visse problemer med blandt andet frihedsrettigheder, hvor vi kan hjælpe dem". Og sammenlignet med Turkmenistan fremstår Tyrkiet som en liberal bastion med særlige

forudsætninger for at påvirke den turkmenske regering.

Turkmenerne har tidligere skuet imod Tyrkiet. Nijasov skrev i sin bog *Ruhnama*, som stort set styrede uddannelsessystemet: "Den dag, hvor jeg erklærede Turkmenistan selvstændigt, erklærede jeg, at Turkmenistan og Tyrkiet er to stater, men en nation. Det er vi turkmener stolte af og forventer det samme fra vore tyrkiske brødre". Og da Nijasov kaldte sig selv Turkmenbasji tog han bevidst grundlæggeren af det moderne Tyrkiet som sin model, Kemal Atatürk. Atatürk betyder 'alle tyrkeres far' som Turkmenbasji 'alle turkmeneres far'.

Nijasovs stigende paranoia isolerede også Turkmenistan fra Tyrkiet, men Berdymukammedov viede den tyrkiske ministerpræsident Erdogan særlig stor opmærksomhed under dennes besøg. Tyrkiske virksomheder er massivt til stede i Turkmenistan, landets største indkøbscentre er proppet med tyrkiske varer og turkmenske unge orienterer sig i stigende tal imod Tyrkiet.

"Det var naturligt for Erdogan at tage til Turkmenistan. Det er en allieret af største betydning på grund af dets rige ressourcer", siger analytiker Ogan til den russiske avis.

EU's falske forhåbninger

Men EU's håb om turkmensk gas til

at mildne afhængigheden af russisk har magtskiftet ikke givet næring. Uden dybtgående reformer og enorme udenlandske investeringer synes Turkmenistan end ikke i stand til at indfri forpligtelserne over for Rusland. "Der eksisterer den alvorlige misopfattelse i Europa, at Turkmenistan specielt og Centralasien generelt på en eller anden måde kan optræde som energifrelser for Europa", sagde Andrew Stroehlein, mediedirektør for *International Crisis Group*, da han offentliggjorde ovennævnte rapport om Turkmenistan i februar. "Sådanne forhåbninger er en urealistisk overvurdering af potentialerne og en grov undervurdering af forhindringerne", sagde han.

Som det er nu, kan Turkmenistan kun eksportere gennem Central Asia-Center gasledningen igennem Usbekistan, Kasakhstan og Rusland. Gasproms kontrol med den turkmenske gas synes styrket af magtskiftet i Usbekistan, og EU gør klogest i at indse, at hårdt pres for politiske og økonomiske reformer er den eneste vej til at ændre det. Men Turkmenbasjis efterfølger synes mere opsat på at bevare regimet end at åbne for reformer, som vil skylle det væk.

Vibeke Sperling er journalist ved Politiken og forfatter.

Vladimir Putin i München

Mange tak, ærede fru forbunds-kansler, hr. Teltschik (siden 1999 leder af sikkerhedskonferencen i München. I sin tid en af kansler Helmut Kohls nærmeste medarbejdere), mine damer og herrer!

Jeg er meget taknemlig over at være indbudt til en så repræsentativ konference, der samler politikere, officerer, forretningsfolk og eksperter fra mere end 40 lande i verden.

Konferencens format giver mig mulighed for at undgå 'overdreven høflighed' og nødvendigheden af at tale i runde og behagelige, men

tomme diplomatiske klicheer. Konferencens format gør det muligt at sige, hvad jeg virkelig tænker om internationale sikkerhedsproblemer. Og hvis mine overvejelser forekommer vore kolleger for polemisk tilspidsede eller upræcise, beder jeg Dem om ikke at blive vred på mig – det er jo kun en konference. Og jeg håber, at hr. Teltschik ikke tænder for 'det røde lys' en to-tre minutter inde i mit indlæg.

Det er en kendt sag, at problematikken vedrørende den internationale sikkerhed omfatter meget mere

Under den årlige Wehrkunde-konference i München holdt Ruslands præsident Vladimir Putin den 10. februar en tale, der fik Vesten til at tale om en ny kold krig. Og selv om Ruslands faste repræsentant ved EU Sergej Jastrzjembskij foretrak at tale om et koldt styrtebad, så ligger det fast, at talen var usædvanlig ligefrem og kritisk. Putins vrede var ikke mindst fremkaldt af den amerikanske beslutning om at indlede forhandlinger med Polen og Tjekkiet om etablering af missilforsvarsinstallationer. Amerikanernes officielle begrundelse er ønsket om at kunne forsvare sig mod enkeltstående missilangreb fra banditstater, men den nye amerikanske forsvarsminister Robert Gates havde kort forinden anmodet kongressen om større bevillinger til det amerikanske militær med henvisning til det stigende trusselsniveau i verden, herunder fra Rusland og Kina. På den baggrund benyttede Putin lejligheden til endnu en gang at slå fast, at en unipolær verdensorden er både uønsket og urealistisk. Vi bringer her talen i dens fulde ordlyd.

end spørgsmål vedrørende militærpolitisk stabilitet. Den omfatter stabilitet i verdensøkonomien, overvindelse af fattigdommen, økonomisk sikkerhed og udvikling af en dialog mellem civilisationerne.

Sikkerhedens altomfattende, udelige karakter er også udtrykt i dens fundamentale princip: "Den enkeltes sikkerhed er alles sikkerhed." Som Franklin Roosevelt sagde allerede i de første dage efter Anden Verdenskrigs udbrud: "Hvor freden end brydes, er verden overalt i fare og truet." (I en radiotale til nationen den 3. september 1939 sagde Roosevelt: "When peace has been broken anywhere, the peace of all countries everywhere is in danger.")

Disse ord har ikke mistet deres aktualitet i dag. Det fremgår i øvrigt af emnet for vores konference, der er anført her: 'Globale kriser – globalt ansvar.'

For blot to årtier siden var verden ideologisk og økonomisk delt, og dens sikkerhed blev garanteret af de to supermagters enorme strategiske potentialer.

Den globale konfrontation skubbede yderst akutte økonomiske og sociale problemer ud i udkanten af de internationale relationer og dagsordenen. Som enhver anden krig efterlod 'den Kolde Krig' os 'ikke-eksploderede granater' – billedlig talt. Jeg tænker på de ideologiske klicheer, dobbeltstandarderne og andre skabeloner fra bloktænkningen.

Den unipolære verden, der blev

foreslået efter 'den Kolde Krig', er heller ikke blevet til noget.

Menneskehedens historie kender naturligvis også til perioder af unipolaritet og stræben mod verdensherredømmet. Hvad er der ikke sket i menneskehedens historie?

Men hvad er da den unipolære verden? Hvordan man end besmykker dette begreb, så betyder det i sidste ende kun én ting i praksis, nemlig ét ledelsescentrum, ét magtcentrum, ét center for beslutningstagning.

Det er én herres, én suveræns verden. Det er i sidste ende ødelæggende ikke blot for alle, som befinder sig inden for rammerne af dette system, men også for suverænen selv, fordi det ødelægger ham indefra.

Og det har selvfølgelig intet til fælles med demokrati. For demokrati – det er som bekendt flertalsmagt under hensyntagen til mindretallets interesser og meninger.

I øvrigt bliver Rusland – vi – bestandig belært om demokrati. Men de, der belærer os, har ikke selv megen lyst til at lære.

Jeg mener, at den unipolære model ikke er alene er uantagelig, men også umulig for verden i dag.

Og ikke kun, fordi der ved enkeltmandsledelse i verden i dag – netop i verden i dag – ikke ville være nok militærpolitiske eller økonomiske ressourcer. Men hvad der er endnu vigtigere: Selve modellen er ikke funktionsdygtig, fordi den i bund og grund ikke kan danne det moralsk-

etiske grundlag for den moderne civilisation.

Samtidig er alt det, der sker i verden i dag – og vi er kun lige begyndt at diskutere det – det er en følge af, at man forsøger at indføre netop dette koncept i de internationale anliggender, den unipolære verdens koncept.

Hvad er resultatet?

Ensidige og ofte illegitime handlinger har ikke løst et eneste problem. Nej, de har forårsaget nye menneskelige tragedier og nye brændpunkter med spændte forhold. Døm selv: krige, lokale og regionale konflikter er der ikke blevet færre af. Hr. Teltschik mindede meget forsigtigt om det. Og der kommer ikke færre mennesker i disse konflikter, men endog flere end før. Langt flere – langt flere.

I dag kan vi se en næsten uhæmmet, overdreven brug af magt i internationale anliggender – af militær magt, en magt, der styrer verden ud i en malstrøm af konflikt på konflikt. Følgen er, at der ikke er kræfter til at løse en eneste af dem. Også en politisk løsning af dem bliver umulig.

Vi kan se en stadig større foragt for de grundlæggende principper i folkeretten. Ydermere har enkelte normer, ja faktisk næsten hele retssystemet i en enkelt stat, først og fremmest selvfølgelig USA's retssystem, overskredet sine nationale grænser på alle områder: både i økonomi og politik og på det humanitære områ-

de påtvinges det andre stater. Hvem kan lide det? Hvem kan lide det?

I internationale anliggender ses der stadig oftere en stræben efter at løse dette eller hint spørgsmål med udgangspunkt i den såkaldte politiske formålstjenlighed på grundlag af de aktuelle politiske konjunkturer.

Og det er naturligvis yderst farligt. Og det fører til, at ingen føler sig i sikkerhed. Fordi ingen kan søge beskyttelse i folkeretten som bag en mur. En sådan politik er naturligvis katalysator for et våbenkapløb.

Magtfaktorens dominans nærer uundgåeligt en række landes hang til at besidde masseødelæggelsesvåben. Desuden er der dukket principielt nye trusler op, som man også kendte til tidligere, men som i dag får global karakter, nemlig fx terrorismen.

Jeg er overbevist om, at vi er kommet til det afgørende øjeblik, hvor vi alvorligt må overveje hele den globale sikkerhedsarkitektur.

Og her må vi begynde med at søge efter en fornuftig balance mellem interesserne hos alle deltagere i den internationale dialog. Især nu, hvor 'det internationale landskab' forandrer sig så mærkbart og så hurtigt – forandrer sig i kraft af en dynamisk udvikling i en hel række stater og regioner.

Fru forbundskansleren var inde på dette. Indiens og Kinas samlede BNP målt i købekraftspariteter er allerede større end USA's. Det tilsva-

rende BNP for BRIK-landene – Brasilien, Rusland, Indien og Kina – overstiger EU's samlede BNP. Og eksperterne skønner, at denne forskel kun vil blive større i et overskueligt historisk perspektiv.

Der er ingen grund til at betvivle, at de nye globale vækstcentres økonomiske potentiale uundgåeligt vil blive konverteret til politisk indflydelse og styrke multipolariteten.

I denne forbindelse får det multilaterale diplomati en væsentlig større rolle. I politik er der intet alternativ til åbenhed, gennemsigelighed og forudsigelighed, og magtanvendelse bør virkelig være en undtagelsesforanstaltning lige så vel som anvendelse af dødsdom i visse staters retssystemer.

I dag kan vi tværtimod se en situation, hvor lande, som forbyder dødsstraf selv for mordere og andre forbrydere, farlige forbrydere, ikke desto mindre ubekymret deltager i militære operationer, som det er svært at betegne som legitime. Men i disse konflikter omkommer mennesker – hundreder, tusinder af civile.

Samtidig melder der sig spørgsmålet: Skal vi udeltagende og viljeløst betragte forskellige interne konflikter i de enkelte lande, autoritære regimers og tyranners handlinger og udbredelsen af masseødelæggelsesvåben? Det var faktisk netop det, der lå til grund for det spørgsmål, vores ærede kollega, hr. Lieberman, stillede forbundskansleren. Jeg forstod vel Deres spørgsmål rigtigt

(henvendt til Lieberman)? Det er selvfølgelig et alvorligt spørgsmål. Kan vi passivt betragte det, der sker? Jeg vil også prøve at besvare Deres spørgsmål. Selvfølgelig skal vi ikke se passivt til. Selvfølgelig ikke.

Men har vi midler til at modstå disse trusler med? Selvfølgelig har vi det. Det er nok at tænke på den nyeste historie. Er der ikke sket en fredelig overgang til demokrati i vores land? Jo, der er sket en fredelig transformation af det sovjetiske regime – en fredelig transformation! Og af hvilket regime! Med hvilken mængde af våben, herunder atomvåben! Hvorfor skulle vi bombe og skyde nu ved enhver given lejlighed? Forholder det sig virkelig sådan, at vi i en situation, hvor der ikke er nogen trussel om gensidig ødelæggelse, mangler politisk kultur og respekt for demokratiske værdier og for loven?

Jeg er overbevist om, at FN-pagten er den eneste mekanisme, der kan bruges til at træffe beslutninger om brug af militær magt som sidste udvej. Og i denne forbindelse har enten jeg ikke forstået, hvad vores kollega, den italienske forsvarsminister, lige sagde, eller også udtrykte han sig uklart. Jeg hørte i hvert fald, at magtanvendelse kun kan anses for legitim, hvis beslutningen tages i NATO, EU eller FN. Hvis han virkelig mener det, så har han og jeg forskellige opfattelser. Eller jeg har hørt forkert. Magtanvendelse kan kun anses for legitim, hvis beslutnin-

gen tages på grundlag af og inden for rammerne af FN. Og FN skal ikke erstattes af hverken NATO eller EU. Og når FN reelt vil forene det internationale samfunds kræfter, som virkelig kan reagere på begivenheder i de enkelte lande, og når vi skiller os af med foragten for folkeretten, så kan situationen ændre sig. I modsat fald vil det hele ende i en blindgyde, og mængden af alvorlige fejltagelser vil blive øget. I denne forbindelse skal man selvfølgelig arbejde på, at folkeretten får universel karakter såvel i forståelsen som i anvendelsen af dens normer.

Og man må ikke glemme, at en demokratisk fremgangsmåde i politik altid forudsætter diskussion og en omhyggelig udarbejdelse af beslutninger.

Mine damer og herrer!

Den potentielle fare ved en destabilisering af de internationale relationer hænger også sammen med den åbenlyse stagnation på nedrustningsområdet.

Rusland går ind for en genoptagelse af dialogen om dette meget vigtige spørgsmål.

Det er vigtigt at bevare stabiliteten i det folkeretlige grundlag for nedrustningen og i den forbindelse at sikre kontinuiteten i forløbet af atomvåbenreduktionerne.

Vi har aftalt med USA at reducere vores atomvåben på strategiske fremføringsmidler til 1.700-2.000 atomsprænghoveder inden 31. december 2012. Rusland har til hen-

sigt nøje at overholde de forpligtelser, det har påtaget sig. Vi håber, at også vores partnere vil handle lige så gennemskueligt og ikke lægge et par hundrede overflødige atomsprænghoveder til side for alle tilfældes skyld 'til vanskelige tider'. Og hvis USA's nye forsvarsminister vil erklære for os her i dag, at USA ikke vil skjule disse overflødige sprænghoveder i depoter, 'under hovedpudden' eller 'under tæppet', så vil jeg foreslå, at alle rejser sig og hilser dette velkomment. Det ville være en meget vigtig erklæring.

Rusland overholder nøje og vil også i fremtiden nøje overholde Ikke-spredningstraktaten og det multilaterale kontrolregime for misilteknologier. De principper, der er nedlagt i disse dokumenter, har universel karakter.

I denne forbindelse vil jeg gerne minde om, at USSR og USA i 1980'erne undertegnede en aftale om at destruere en hel klasse mellem- og kortdistancemissiler, men dette dokument fik ikke universel karakter.

I dag har en hel række lande sådanne missiler: Den Koreanske Folke-Demokratiske Republik, Republikken Korea, Indien, Iran, Pakistan og Israel. Mange andre stater i verden er ved at udvikle disse systemer og planlægger at lade dem indgå i deres arsenaler. Og kun USA og Rusland er forpligtet til ikke at skabe sådanne våbensystemer.

Det er klart, at vi under disse om-

stændigheder må gøre os overvejelser om, hvordan vi skal garantere vores egen sikkerhed.

Samtidig skal man ikke tillade fremkomsten af nye destabiliserende højteknologiske våbentyper – for ikke at tale om foranstaltninger til at afværge nye former for konfrontation, især i rummet. ‘Stjernekrige’ er som bekendte ikke længere science fiction, men en realitet. Allerede i midten af 80’erne gennemførte vores amerikanske partnere nedskydning af en af deres egne satellitter.

Efter Ruslands opfattelse kan en militarisering af rummet få uforudsigelige følger for verdenssamfundet og føre til intet mindre end begyndelsen på en ny atomalder. Og vi har flere gange fremsat initiativer med henblik på at forhindre brugen af våben i rummet.

I dag vil jeg gerne informere Dem om, at vi har udarbejdet et udkast til en aftale om forhindring af anbringelse af våben i det ydre rum. I nær fremtid vil den blive sendt til vores partnere som et officielt forslag. Lad os samarbejde om dette.

Vi kan heller ikke andet end blive foruroligede over planerne om at opstille elementer af et missilforsvarssystem i Europa. Hvem ønsker endnu et skridt i det i dette tilfælde uundgåelige våbenkapløb? Jeg tvivler meget på, at europæerne selv gør.

Der er ikke ét af de såkaldte ‘problemlande’, der har missiler med en rækkevidde på 5.000-8.000 km, der reelt kan true Europa. Og i en over-

skuelig fremtid og i et overskueligt perspektiv vil der ikke komme nogen, ja det forudses ikke engang. Og en hypotetisk affyring af fx et nordkoreansk missil mod USA’s territorium hen over Vesteuropa er i klar modstrid med ballistikens love.

Som vi siger i Rusland, så ville det være det samme som “at prøve at nå venstre øre med højre hånd”.

Og nu jeg er her i Tyskland, vil jeg ikke undlade at minde om CFE-traktatens krisetilstand.

Den adapterede CFE-traktat blev undertegnet i 1999. Den tog hensyn til den nye geopolitiske realitet – opløsningen af Warszawablokken. Siden da er der gået syv år, og kun fire stater har ratificeret dette dokument, inklusive Den Russiske Føderation.

NATO-landene har åbent erklæret, at de ikke vil ratificere traktaten, herunder bestemmelserne om flankebegrænsninger (om placering af et vist antal væbnede styrker på flankerne), før Rusland har fjernet sine baser fra Georgien og Moldova. Vores tropper er ved at blive trukket ud af Georgien, endda i forceret tempo. Disse problemer har vi løst med vore georgiske kolleger, og det er alle bekendt. I Moldova er der stadig en gruppe på 1.500 soldater, som udfører fredsskabende funktioner og bevogter ammunitionsdepoter fra sovjettiden. Og dette spørgsmål drøfter vi konstant med hr. Solana – han kender vores holdning. Vi er rede til at arbejde videre i denne retning.

Men hvad foregår der samtidigt? Samtidigt etableres i Bulgarien og Rumænien de såkaldte lette amerikanske fremskudte baser med 5.000 mand i hver. Der sker altså det, at NATO rykker sine forreste styrker frem til vores statsgrænser, mens vi nøje overholder CFE-traktaten og ikke på nogen måde reagerer på disse handlinger.

Jeg tænker, at NATOs udvidelse åbenbart ikke har noget at gøre med moderniseringen af selve alliancen eller med betryggelsen af sikkerheden i Europa. Tværtimod er det en meget provokerende faktor, der sænker niveauet for gensidig tillid. Og vi er i vores gode ret til at spørge åbent: Hvem er denne udvidelse rettet imod? Og hvad er der blevet af de forsikringer, som de vestlige partnere fremsatte efter opløsningen af Warszawapagten? Hvor er de erklæringer nu? Dem er der ingen, der husker. Men i dette forum vil jeg tillade mig at minde om, hvad der blev sagt. Jeg vil gerne anføre et citat fra en tale, som NATOs generalsekretær, hr. Wörner, holdt i Bruxelles den 17. maj 1990. Han sagde dengang: "Selve den kendsgerning, at vi er rede til ikke at placere NATO-styrker uden for Forbundsrepublikken Tysklands territorium giver Sovjetunionen faste sikkerhedsgarantier." Hvor er de garantier?

Berlinmurens sten og betonblokke er for længst blevet fordelt som souvenirs. Men man må ikke glem-

me, at murens fald også blev muligt takket være det historiske valg, som bl.a. vores folk, Ruslands folk, foretog, et valg til fordel for demokrati og frihed, åbenhed og oprigtigt partnerskab med alle medlemmer af den store europæiske familie.

Nu forsøger man at påtvinge os nye skillelinjer og mure – ganske vist kun virtuelle, men dog skillelinjer, der gennemskærer vores fælles kontinent. Skal der virkelig igen bruges mange år og årtier såvel som flere generationer af politikere til 'at nedrive' og 'demontere' disse nye mure?

Ærede damer og herrer!

Vi går også utvetydigt ind for en styrkelse af ikke-spredningsregimet. Det foreliggende folkeretlige grundlag gør det muligt at udvikle teknologier til fremstilling af atombrændsel til fredelige formål. Og mange lande ønsker med al god grund at skabe deres egen atomenergi som grundlag for deres energiuafhængighed. Men vi forstår også, at disse teknologier hurtigt kan omstilles til fremstilling af våben.

Det skaber alvorlig international spænding. Et klart eksempel herpå er situationen med det iranske atomprogram. Hvis det internationale samfund ikke finder en fornuftig løsning på denne interessekonflikt, vil verden også fremover blive rystet af lignende destabiliserende kriser, fordi der er flere tærskellande end Iran, og det ved De og vi godt. Vi vil hele tiden støde på trus-

len om spredning af masseødelæggelsesvåben.

Sidste år tog Rusland initiativ til at oprette internationale centre for berigelse af uran. Vi er åbne overfor, at sådanne centre oprettes ikke kun i Rusland, men også i andre lande, hvor der findes fredelig atomenergi på legitimt grundlag. Stater, der ønsker at udvikle atomenergi, kunne garantere, at de ville modtage brændsel ved direkte deltagelse i disse centres arbejde – naturligvis under streng kontrol fra Det Internationale Atomenergiagentur.

De seneste initiativer, USA's præsident George Bush har taget, stemmer overens med det russiske forslag. Jeg mener, at Rusland og USA objektivt og i samme grad er interesserede i at skærpe regimerne for ikke-spredning af masseødelæggelsesvåben og midler til fremføring af dem. Netop vores lande, der er førende med hensyn til atom- og missilpotentiale, bør føre an i udarbejdelsen af nye, strengere foranstaltninger på ikke-spredningsområdet. Rusland er rede til det arbejde. Vi fører konsultationer med vores amerikanske venner.

Generelt bør det dreje sig om at skabe et helt system af politiske incitamenter og økonomiske stimuli, hvorved staterne ikke ville være interesserede i at skabe egne kapaciteter til fremstilling af atombrændsel, men ville have mulighed for at udvikle atomenergi og styrke deres energipotentiale.

I denne forbindelse vil jeg se lidt nærmere på det internationale energisamarbejde. Fru forbundskansleren berørte også dette emne om end kort. På energiområdet agter Rusland at skabe fælles markedsprincipper og gennemskuelige betingelser for alle. Det er klart, at prisen på energi skal bestemmes af markedet og ikke være genstand for politiske spekulationer, økonomisk påvirkning eller afpresning.

Vi er åbne for samarbejde. Udenlandske selskaber deltager i vores største energiprojekter. Ifølge forskellige skøn finansieres op til 26 % af olieudvindingen i Rusland – læg lige mærke til dette tal – op til 26 % af olieudvindingen i Rusland af udenlandsk kapital. Prøv, prøv at give mig et eksempel på en lignende bred tilstedeværelse af russiske forretningsfolk i nøglebrancherne i de vestlige staters økonomi. Sådanne eksempler findes ikke! Det gør de ikke.

Jeg vil også minde om forholdet mellem de investeringer, der kommer til Rusland, og dem, der går fra Rusland til andre lande i verden. Forholdet er cirka 15 til 1. Her har De et tydeligt eksempel på den russiske økonomis åbenhed og stabilitet.

Økonomisk sikkerhed er et område, hvor alle skal følge samme principper. Vi er rede til ærlig konkurrence.

Det skabes der stadig større muligheder for i den russiske økonomi. Eksperter og vores udenlandske

partnere bedømmer denne dynamik objektivt. Således blev Ruslands kreditværdighed i OECD forhøjet for nylig: vores land gik fra fjerde risikogruppe op i tredje. Og jeg vil gerne benytte mig af lejligheden til her i München at takke vores tyske kolleger for medvirken til denne beslutning.

Som De ved, er Ruslands tilslutningsproces til WTO inde i slutfasen. Jeg vil bemærke, at vi under de lange, vanskelige forhandlinger flere gange har hørt ord om ytringsfrihed, frihandel og lige muligheder, men af en eller anden grund kun med reference til det russiske marked.

Der er endnu et vigtigt emne, som har direkte indflydelse på den globale sikkerhed. I dag tales der meget om bekæmpelse af fattigdommen. Hvad sker der i virkeligheden på dette område? På den ene side bevilges der finansielle ressourcer – og undertiden store finansielle ressourcer – til hjælpeprogrammer for de fattigste lande. Men ærligt talt – og det ved mange her – så går de ofte til ‘udvikling’ af donorlandenes egne selskaber. Men på den anden side bevares samtidigt subsidiernes til landbruget i de udviklede lande, og adgangen til højteknologier begrænses for udenforstående.

Lad os kalde tingene ved deres rette navn: Der sker det, at med den ene hånd giver man ‘velgørenhedshjælp’, og med den anden opretholder man ikke alene den økonomiske

tilbageståenhed, men høster også profitten heraf. Den sociale spænding, der opstår i disse depressive regioner, fører uvægerligt til voksende radikalisme og ekstremisme og nærer terrorisme og lokale konflikter. Og hvis alt dette oven i købet foregår fx i Mellemøsten, hvor man i stigende grad opfatter omverdenen som uretfærdig, så opstår der en risiko for global destabilisering.

Det er klart, at de ledende lande i verden bør se denne trussel. Og at de derfor skal skabe et mere demokratisk og retfærdigt system af økonomiske relationer i verden – et system, der giver alle en chance og en mulighed for udvikling.

Når man taler på en sikkerhedskonference, ærede damer og herrer, kan man ikke forbigå Organisationen for Sikkerhed og Samarbejde i Europas (OSCE’s) virke i tavshed. Som bekendt blev den oprettet for at undersøge alle – jeg understreger dette – alle, alle aspekter af sikkerheden: de militær-politiske, økonomiske og humanitære og sammenhængen mellem disse.

Hvad ser vi i dag i praksis? Vi ser, at denne balance er klart ødelagt. OSCE forsøges gjort til et vulgært instrument til sikring af et lands eller en gruppe landes udenrigspolitiske interesser i forhold til andre lande. Og denne opgave har man ‘skræddersyet’ OSCE’s bureaukratiske apparat til, som absolut ikke har nogen som helst forbindelse med grundlæggerstaterne. Procedurerne

for beslutningstagning og anvendelse af de såkaldte ngo'er er 'skræddersyet' til denne opgave. Ja, formelt er ngo'erne uafhængige, men de er målrettet finansierede og altså kontrollerede.

I henhold til de grundlæggende dokumenter skal OSCE på det humanitære område yde bistand til medlemslandene på disses anmodning med henblik på overholdelse af de internationale menneskerettighedsnormer. Det er en vigtig opgave. Den støtter vi. Men det betyder altså ikke indblanding i andre landes indre anliggender og endnu mindre, at man skal påtvinge disse stater retningslinjer for, hvordan de skal leve og udvikle sig.

Det er klart, at en sådan indblanding bestemt ikke bidrager til udvikling af ægte demokratiske stater, men tværtimod gør dem afhængige og som følge heraf ustabile i politisk og økonomisk henseende.

Vi forventer, at OSCE vil holde sig til sine umiddelbare opgaver og bygge sine relationer med suveræne stater på grundlag af respekt, tillid og gennemskuelse.

Ærede damer og herrer!

Til afslutning vil jeg gerne sige følgende. Vi hører meget ofte, og jeg personligt hører meget ofte opfordringer til Rusland fra vores partnere, bl.a. også fra vores europæiske partnere, om at spille en mere og mere aktiv rolle i verdens anliggender. I denne forbindelse vil jeg tillade mig at gøre en lille bemærkning.

Det er næppe nødvendigt at anspore og tilskynde os til det. Rusland er et land med en mere end tusindårig historie, og det har praktisk talt altid nydt det privilegium at føre en uafhængig udenrigspolitik.

Vi vil ikke ændre denne tradition i dag. Samtidig kan vi udmærket se, hvordan verden har forandret sig, og vi foretager en realistisk vurdering af vores egne muligheder og vores eget potentiale. Og vi vil selvfølgelig gerne have at gøre med ansvarlige og selvstændige partnere, som vi kan samarbejde med i opbygningen af en retfærdig og demokratisk verdensorden, der kan betrykke sikkerhed og opblomstring for alle og ikke kun for nogle få udvalgte.

Tak for opmærksomheden.

H. Teltschik: Hjertelig tak for Deres meget vigtige indlæg. Der lød nye temaer, herunder spørgsmålet om den globale arkitektur, som ikke har stået i forgrunden i de senere år; nedrustning, våbenkontrol, spørgsmålet om forholdet mellem den nordatlantiske alliance og Rusland, samarbejde på det teknologiske område.

Der er stadig en hel række spørgsmål, og præsidenten er rede til at besvare dem.

Spørgsmål: Ærede hr. præsident, mange tak for Deres indlæg. Jeg vil gerne understrege, at vi i den tyske Forbundsdag er helt klar over, hvor vigtig Rusland er som Europas partner, og hvor vigtig den rolle er, som

De spiller. Det nævnte forbundskansleren i sit indlæg.

Jeg vil gerne med udgangspunkt i mine egne erfaringer berøre to punkter i Deres tale. Det er for det første vurderingen af NATO og dens udvidelse, som De finder farlig for Rusland. Vil De erkende, at udvidelsen faktisk ikke er en udvidelse, men at der er tale om, at demokratiske stater selv beslutter at gå denne vej? Og at NATO har svært ved at optage stater, som ikke udviser en sådan beredvillighed? De kunne erkende, at østgrænserne takket være NATO er blevet mere pålidelige og sikre. Hvorfor er De bange for demokrati? Jeg er overbevist om, at kun demokratiske stater kan blive medlemmer af NATO. Det stabiliserer naboerne.

Og så med hensyn til det, der foregår i Deres land. Anna Politkovskaja blev myrdet; det er et symbol. Man kan sige, at dette vedrører mange journalister, skaber al mulig frygt, og at loven om ngo'erne også vækker bekymring.

Spørgsmål: Jeg forstår udmærket Deres bemærkning om ikke-spredning. Især i slutningen af den Kolde Krig var vi vidner til en reduktion af deployeringen af atomvåben, men også til en vækst i terrorisme. Atomare materialer bør beskyttes godt mod terrorister.

Spørgsmål: Jeg vil godt vende tilbage til et spørgsmål, forbundskansleren fik stillet. Hvad kommer der til at ske i Kosovo og Serbien? Hvordan vurderer De M. Ahtisaari? Hvordan

vil Rusland påvirke løsningen af dette problem?

Spørgsmål: Kan De kommentere de erfaringer, russisk militært personel har høstet i Tjetjenien. Og med hensyn til Deres bemærkninger om energi: De redegjorde kort for den markedsrolle, energi spiller i politik. EU er interesseret i at indgå en partnerskabsaftale for dermed at fastlægge principperne på det politiske område. Er De rede til at sikre pålidelige energileverancer og lade det indgå i aftalen?

Spørgsmål: Hr. præsident, Deres tale var oprigtig og åbenhjertig. Jeg håber, at De vil forstå mit åbenhjertige og direkte spørgsmål. I 90'erne hjalp russiske eksperter aktivt Iran med at udvikle missilteknologier. Nu har Iran avancerede mellem- og langdistancemissiler, som giver det mulighed for at rette et angreb mod Rusland og en del af Europa. De arbejder også på at placere atomsprænghoveder på disse missiler. Deres land har gjort sig anstrengelser for at forhandle med Iran om dette spørgsmål og har støttet FN's Sikkerhedsråds resolution om ikke at give Iran lov til at føre en sådan politik.

Mit spørgsmål går ud på følgende: Hvad vil Rusland gøre – gennem FN eller på anden vis – for at standse disse meget alvorlige begivenheder i Iran?

Spørgsmål: Jeg er sikker på, at historikerne ikke en skønne dag vil skrive, at den anden kolde krig blev erklæret under vores conference.

Men det kunne de godt. De sagde, at der også skal lægges pres på Iran og gives positive impulser. Er det ikke rigtigt, at Rusland forhindrer et stærkt pres i form af sanktioner og for det andet, hvad angår våbenleverancer, opmuntrer Iran ikke mindst, efter at disse våben er dukket op i Libanon og Gaza? Hvilket kommentarer har De til det?

Spørgsmål: Jeg forstår Deres oprigtighed og håber, at De også accepterer vores oprigtighed. For det første om våbenkontrol. Hvem har brug for et nyt våbenkapløb? Jeg vil gerne påpege, at USA i over to årtier ikke har udviklet nye strategiske våben, mens De for nylig har afprøvet missilet 'Topol-M', som allerede er placeret i siloer og på mobile installationer. De har kritiseret USA for ensidige handlinger og to gange sagt, at militære aktioner kun kan være lovlige, hvis de er godkendt af FN. USA gennemfører militære aktioner i Irak og Afghanistan i henhold til FN-beslutninger, og i Kosovo støtter størstedelen af styrkerne den fredsskabende operation i dette land.

Mit spørgsmål lyder: Siger De nu, at Rusland uafhængigt af, hvordan det betragter truslen mod sine internationale interesser, ikke vil indlede kamphandlinger uden FN's godkendelse?

Spørgsmål: De talte om faren ved den unipolære verden, hvor en suveræn træffer beslutninger uden at konsultere andre. I Rusland ser vi efter manges mening en stadig mere

unipolær regering, hvor konkurrerende indflydelsescentre er nødt til at følge partilinjen, det være sig Statsdumaen, de regionale ledelser, massemedierne, forretningsverdenen og ngo'erne. Vil en unipolær regering af denne slags være en pålidelig partner, når det drejer sig om energisikkerhed?

Vladimir Putin: Jeg vil først og fremmest gerne takke for disse spørgsmål. Det er meget interessant. Det er trist, at vi har så lidt tid, for jeg ville være glad for at føre en diskussion med hver enkelt af Dem. Det holder jeg meget af, det kan jeg godt lide.

Jeg vil begynde med det sidste spørgsmål om den russiske regerings unipolære karakter. I dag er Den Russiske Føderations Kommunistiske Parti, partiet Forenet Rusland og Det Liberal-Demokratiske Parti og andre politiske kræfter repræsenteret i det russiske parlament, og deres grundlæggende synspunkter adskiller sig principielt fra hinanden. Hvis De ikke er klar over det, så tag en snak med ledelsen af Den Russiske Føderations Kommunistiske Parti og derefter med lederen af vores liberale demokrater, hr. Zjirinovskij. Og så vil De straks se forskellen. Hvis De ikke kan se den nu, så tag en snak med dem. Det er der ingen problemer i – tag bare til Moskva og tal med dem.

Og så hvad angår vores fremtidsplaner. Vi kunne godt tænke os at

have et modent politisk system, et flerpartisystem med ansvarlige politikere, som kan forudse landets udvikling og handle ansvarligt ikke alene under valgene og efter dem, men også i et længere historisk perspektiv. Det er det, vi vil bestræbe os på. Men det system vil selvfølgelig blive et flerpartisystem. Alt, hvad vi gør i selve landet, bl.a. vedrørende ændring af valgproceduren til Statsdumaen, Ruslands parlament, går ud på at styrke flerpartisystemet i landet.

Så til spørgsmålet om, hvorvidt vores regering er i stand til at handle ansvarligt ved løsning af energileveranceproblemer og betryggelse af energisikkerheden. Selvfølgelig er den det. Oven i købet er alt det, vi har gjort hidtil og gør nu, rettet mod at nå kun ét mål: at omsætte alle vore relationer med forbrugere af vores kulbrinter og transitlandene til gennemskelige markedsprincipper og til langtidskontrakter.

Jeg vil minde Dem om – og her over for mig sidder min kollega, Ukraines præsident, og han ved det lige så vel som jeg – nemlig, at indtil sidste år, hvor han og jeg i en vanskelig diskussion traf visse beslutninger, har leverancerne af vores energi, først og fremmest gas, til Europa i 15 år været afhængige af, om Ukraine og Rusland kunne enes om betingelserne og priserne for leverancerne af vores gas til Ukraine selv. Og hvis de ikke enedes, så ville alle europæiske forbrugere sidde uden

gas. Kan De lide den situation? Det tror jeg ikke. Og trods alle skandalerne og alt det andet, forsvar af interesser, meningsforskelle osv. kunne præsident Jusjtjenko og jeg indgå en aftale. Jeg mener, at han traf en ansvarlig, helt rigtig og absolut markedsorienteret beslutning: Vi undertegnede separate kontrakter om leverance af vores gas til Ukraine og om transit til Europa for de næste fem år. De burde takke os, både os og Ukraine, for den beslutning. Og tak for Deres spørgsmål. Det var et godt spørgsmål.

Jeg skulle hellere have besvaret Deres spørgsmål med det samme. Vores vurdering af NATOs udvidelse mod øst. Jeg har allerede nævnt de garantier, som vi fik, og som ikke overholdes i dag. Finder De det normalt i internationale anliggender? Men glem dem, de garantier! Hvad angår demokrati og NATOs udvidelse. NATO er ikke en universel organisation til forskel fra FN. Det er først og fremmest en militær-politisk blok – militær-politisk! Betyggelsen af egen sikkerhed er naturligvis enhver suveræn stats prærogativ. Det betvivler vi ikke. Det har vi såmænd ikke noget imod. Men hvorfor skal den militære infrastruktur absolut rykkes frem til vores grænser ved udvidelsen? Er der nogen, der kan svare os på det? Har udvidelsen af den militære infrastruktur da noget at gøre med overvindelsen af de aktuelle globale trusler? Hvis vi nu skulle nævne den største trussel i dag –

både for os og for USA og Europa, hvad er det så for en trussel? Det er terrorismen og kampen mod den.

Er der brug for Rusland i kampen mod terrorismen? Selvfølgelig! Er der brug for Indien i kampen mod terrorismen? Selvfølgelig! Men de er ikke med i NATO, og det er andre lande heller ikke. Vi kan imidlertid kun arbejde effektivt med denne problematik ved at forene vores anstrengelser. Så udvidelse af den militære infrastruktur og en fremrykning af den til vores grænser har ikke noget at gøre med de enkelte staters demokratiske valg. Jeg vil bede Dem om ikke at blande disse to begreber.

Jeg har skrevet så grimme krage-tæer her, at jeg ikke selv kan læse, hvad jeg har skrevet. Derfor vil jeg svare på det, jeg selv kan læse, og hvis der er noget, jeg ikke får svaret på, må De minde mig om Deres spørgsmål.

Hvad vil der ske med Kosovo og Serbien? Det kan kun kosovarene og serberne selv vide. Og lad os ikke bestemme for dem, hvordan de skal indrette deres liv. Man skal ikke prøve at spille Gud og løse alle problemer for alle folkeslag. Vi kan kun skabe de nødvendige betingelser og hjælpe folk med at klare deres problemer – skabe betingelser og optræde som garanter for visse aftaler. Men man skal ikke påtvinge dem disse aftaler. Ellers driver vi situationen ind i en blindgyde. Hvis nogle af deltagerne i denne meget kompli-

cerede proces mellem disse folkeslag føler sig krænkede og ydmygede, så vil det trække ud i århundreder. Vi vil kun drive problemet ind i en blindgyde.

Hvad er vores holdning? Vores holdning går ud på, at vi vil holde os til netop dette princip. Og hvis vi ser, at en af partnerne er klart utilfreds med de foreslåede metoder til at løse situationen, vil vi ikke støtte en sådan beslutning.

Jeg forstod ikke rigtigt, hvad De tænkte på, da De spurgte om vores soldaters erfaringer i Tjetjenien. Deres erfaringer er ikke særlig rare, men store. Hvis De er interesseret i den generelle situation i Tjetjenien, så kan jeg fortælle Dem, at der nu er valgt et parlament, der er valgt en præsident, og at regeringen fungerer. Alle magt- og forvaltningsorganer er oprettet. Praktisk talt alle Tjetjeniens politiske kræfter er inddraget i arbejdet i republikken. Jeg kan fx fortælle, at den tidligere forsvarsminister i A. Maskhadovs regering nu er medlem af parlamentet i Tjetjenien. Og vi har taget en hel række beslutninger, der gør det muligt for tidligere oprørere at vende tilbage ikke alene til et normalt liv, men også til det politiske liv i republikken. Så vi foretrækker i dag at handle dér med politiske og økonomiske midler efter at have overdraget betryggelsen af sikkerheden næsten 100 % til det tjetjenske folk selv. Ordensmagtens organer, som er opstillet dér, består næsten 100 % af loka-

le borgere, af dem, der bor permanent i Tjetjenien – af tjetjenere.

Hvad angår Libanon, forstod jeg heller ikke rigtigt, hvad De mente. Men en bekræftelse af, at den velkendte situation er opstået, sådan som jeg ridsede den op, er den omstændighed, at vi har sendt vores militære bygningsarbejdere til Libanon for at genopbygge de broer og den infrastruktur, som blev ødelagt under konflikten med Israel. Og disse bygningsarbejdere blev beskyttet af enheder, der kun bestod af militært personel fra Tjetjenien og etniske tjetjenere. Vi gik ud fra, at vores soldater skulle arbejde i områder, der er befolket med muslimer, og hvis det kontingent, der skulle beskytte soldaterne, også var muslimer, så ville det være udmærket. Og vi tog ikke fejl. Lokalbefolkningen tog virkelig meget varmt imod vores militære bygningsarbejdere.

Nu til energiaftalen med EU – har jeg forstået spørgsmålet rigtigt? Vi har mange gange sagt, at vi ikke har noget imod at afstemme principperne for vores relationer med EU på energiområdet. Så meget desto mere som de principper, der er nedlagt i Energicharteret, i det store og hele er acceptable. Men selve charteret er vi ikke så glade for. Det realiseres nemlig hverken af os eller af vores europæiske partnere. Jeg kan bare minde om, at markedet for atomare materialer stadig er lukket for os. Det er der ingen, der har åbnet for os.

Der er også andre momenter, som jeg bare ikke vil samle opmærksomheden om nu, men selve principperne anvendes af os bl.a. også i arbejdet med de tyske selskaber. Jeg vil godt minde om den handel, der er indgået mellem Gazprom og selskabet BASF. Det er faktisk et bytte af aktiver. Sådan er vi også rede til at handle i fremtiden. Det er vi.

Men i hvert konkret tilfælde må vi forstå, hvad vi giver bort, hvad vores partnere giver bort, lave beregninger og foretage en uafhængig international ekspertvurdering og træffe en beslutning. Vi er rede til det arbejde. Vi har for nylig gjort det samme med vores italienske partnere, med selskabet ENI. Vi har ikke alene undertegnet en aftale med dem om leverancer til 2035, men så vidt jeg ved, drejer det sig også om bytte af aktiver. Nu undersøger vi den samme form for samarbejde med vores ukrainske venner. Processen er i gang.

Skal disse principper indgå i en mulig fremtidig grundlæggende akt mellem Rusland og EU? Det kan der være forskellige meninger om. Men jeg mener, at de ikke skal, for ud over energi er der også andre samarbejdsområder i vores relationer med EU: både landbrug, højteknologi og transport. Og det er alt sammen meget vigtigt og meget interessant. Vi kan ikke få det hele med i en grundlæggende akt, der skal være et rammedokument. Men De vil måske have, at vi kun skal medtage det,

som De har brug for, og udelade det, som vi har brug for? Lad os dog diskutere ærligt med hinanden og træffe gensidigt fordelagtige beslutninger.

“I 1990’erne ydede Rusland Iran hjælp til at udvikle missilteknologi.” Det var vist Dem, der stillede mig det spørgsmål. “I dag vil iranerne gerne forsyne disse missiler med atomsprænghoveder, og de har missiler, der kan nå Europa. Hvad vil Rusland stille op med det iranske atomprogram?” Er det rigtigt forstået? For det første har jeg ingen oplysninger om, at Rusland i 90’erne ydede Iran hjælp til at udvikle egne missilteknologier. Det var andre lande, der arbejdede meget aktivt på det. Og teknologierne ankom ad forskellige kanaler. Det har vi vidnesbyrd om. I sin tid videregav jeg dem direkte til USA’s præsident. Der kommer også teknologier fra Europa og fra asiatiske lande.

Så Rusland kan ikke lastes for noget her. Jeg forsikrer Dem. Rusland er mindst af alle indblandet her. Mindst af alle. Hvis det overhovedet er indblandet. Dengang arbejdede jeg stadig i Sankt Petersborg, men det havde vi ikke noget med at gøre. Det kan jeg forsikre Dem om. Men De ved, der kunne være foregået noget i forretningsverdenen. Vi uddannede specialister på institutter osv. Og på anmodning og i henhold til informationer fra vores amerikanske partnere reagerede vi barsk på det. Lige med det samme og barsk.

Men vi så ikke nogen reaktioner fra vores andre partnere, herunder fra Europa. Jeg ved ikke, om De ved det eller ej, men De burde vide det: der kommer stadig militært materiel og specialudstyr fra USA. Stadigvæk. Fra beholdningerne i de væbnede styrker, fra Pentagon, kommer der stadig reservedele til F-14-flyene. Så vidt jeg ved, foretages der en undersøgelse i USA i denne anledning. Selvom denne undersøgelse pågår, har de pågrebet disse reservedele ved grænsen og sendt dem tilbage, og noget senere har man ifølge de oplysninger, jeg har, og hvis de ikke er rigtige, så må De kontrollere dem, pågrebet det samme fragtgods igen. Endda med en seddel på, hvor der stod ‘reelt bevis’.

De ved, denne strøm er virkelig svær at stoppe. Vi må være fælles om det.

Hvad angår spørgsmålet om, hvorvidt Iran har missiler, som kan true Europa. De tager fejl. I dag har Iran – her er hr. Gates (Robert Gates, forsvarsminister, USA), som sikkert ved det bedre end jeg, og vores forsvarsminister – Iran har i dag missiler med en rækkevidde på 2.000 km.

Sergej Ivanov: (Forsvarsminister, Rusland) 1.600-1.700 km.

Vladimir Putin: 1.600-1.700 km. Ikke mere. Regn ud, hvor mange kilometer der er fra Irans grænse til München. Iran har ikke sådan nogen missiler. De planlægger kun at udvikle nogle med en rækkevidde på 2.400 km. Og det vides ikke, om

de har teknologi til at gøre det. Og med hensyn til 4.000, 5.000 eller 6.000 km så tror jeg, det simpelthen kræver en anden økonomi. Så det er i det hele taget ikke ret sandsynligt. Og Iran truer ikke Europa. Hvad angår det forhold, at de vil bruge atomsprænghoveder, så har vi ikke nogen oplysninger om det.

Nordkorea har gennemført en test af kernevåben. Iranerne fortæller os hele tiden, at deres atomprogram har en fredelig karakter. Men jeg er enig med Dem i, at det internationale samfund nærer bekymringer med hensyn til karakteren og kvaliteten af Irans atomprogrammer. Og hr. El Baradei (generaldirektør for Det Internationale Atomenergiagentur (IAEA)) har for nylig formuleret disse bekymringer i seks eller syv punkter, tror jeg. Og her er jeg enig med Dem. Jeg kan ikke forstå, hvorfor den iranske part endnu ikke har reageret på en positiv og konstruktiv måde på disse bekymringer og El Baradeis forslag til at bortvejre dem. Det kan jeg ikke forstå, lige så lidt som De kan.

Hvad skal vi stille op? Jeg mener, at vi skal væbne os med tålmodighed og arbejde omhyggeligt. Det vil være rigtigt, og vi skal skabe stimuli og vise den iranske ledelse, at samarbejde med det internationale samfund er langt bedre end konfrontation.

Og så igen om leverancerne af våben til Iran. De ved, at der har været mere snak om det end leverancer. Vores militær-tekniske samarbej-

de med Iran er minimalt. Simplet hen minimalt. Jeg ved ikke, hvilke tal det opgøres til. I det hele taget leverer vi langt færre våben til Mellemøsten end andre lande, herunder USA. Langt færre – der er ingen sammenligning. For nylig leverede vi luftværnssystemer til Iran – det er sandt – med en rækkevidde på ca. 30-50 km. Det er rigtigt. Hvorfor gjorde vi det? Det kan jeg forklare. Vi gjorde det, for at Iran ikke skulle føle sig trængt op i et hjørne. For at det ikke skulle føle sig omringet af fjender, men forstå, at det har en kommunikationskanal, at det har venner, det kan stole på. Vi regner stærkt med, at den iranske part vil forstå og høre vores signaler.

Med hensyn til vores våben i Libanon og Gaza-striben. Jeg har overhovedet ikke hørt om, at vi skulle have våben i Gaza-striben. Det har jeg ikke set noget til. Kalasjnikov-geværet er det mest udbredte skydevåben i verden. Det findes sikkert overalt. Der er sikkert også stadig Kalasjnikov-geværer i brug i Tyskland, nogle der ikke er destrueret. Det er 100 % sikkert.

I Libanon er der. Der har man faktisk observeret kasser til vores panserværnssystemer. Det er rigtigt. Det meddelte vores israelske partner mig med det samme. Vi har foretaget en grundig undersøgelse af, hvad der er foregået. Og vi fandt ud af, at disse systemer var blevet efterladt på libanesisk territorium, efter at den syriske hær havde forladt lan-

det. Vi har arbejdet med vores syriske partnere og gjort det klart, at det fortsatte militær-tekniske samarbejde med Syrien skal foregå på betingelser, der udelukker muligheden af, at våben falder i andre hænder end dem, de er bestemt til. Der er udarbejdet et sådant system. Vi er bl.a. enedes om et system med mulige depotinspektioner på et hvilket som helst tidspunkt, der måtte passe de russiske specialister. Inspektioner på depoter efter leverancer af vores systemer til Syrien.

“USA udvikler ikke strategiske våben, men det gør Rusland. Vil Rusland anvende magt uden FN-sanktion i fremtiden? Rusland er ved at udvikle et system af strategiske våben.”

Dejligt spørgsmål, fint! Jeg er Dem meget taknemlig for det. Det giver mig mulighed for at påpege det vigtigste af det, der foregår. Hvad skyldes det i de seneste årtier, at vi kan sige, at der var konfrontation mellem to supermagter og systemer, men det kom ikke til storkrig? Det skyldes magtbalancen mellem disse supermagter. Der var balance, og der var en frygt for gensidig ødelæggelse. Og i den sidste tid var den ene part bange for at tage et skridt for meget uden at rådføre sig med den anden part. Det var selvfølgelig en skrøbelig og skræmmende fred. Men den var ret sikker, kan vi se i dag. I dag ser freden ikke ud til at være så sikker.

Ja, USA udvikler angiveligt ikke offensive våben. I hvert fald ved of-

fentligheden ikke noget om det. De er såmænd nok ved at udvikle dem. Men det vil vi ikke en gang spørge om nu. Vi ved, at udviklingen er i gang. Men vi lader, som om vi ikke ved det, så det gør de altså ikke. Men hvad ved vi? At USA aktivt er ved at udvikle og indføre et missilforsvarssystem. Ja, i dag er det ineffektivt, og vi ved ikke rigtigt, om det nogensinde bliver effektivt. Men teoretisk skabes det til dette formål.

Vi kan altså hypotetisk gå ud fra, at der vil komme et tidspunkt, hvor en mulig trussel fra vores atomstyrker vil blive fuldstændigt neutraliseret. Altså Ruslands nuværende atomstyrker. Hvis det forholder sig sådan, så betyder det, at magtbalancen vil blive helt ødelagt, og at den ene af parterne vil kunne føle sig helt sikker og få frie hænder ikke blot i lokale, men også i globale konflikter.

Nu diskuterer vi med hinanden. Jeg vil ikke mistænke nogen for at være aggressiv. Men systemet af relationer er ligesom matematik. Det har ikke nogen personlig dimension. Og vi skal selvfølgelig reagere på det. Hvordan? Enten ligesom De ved at bygge et missilforsvarssystem til mange milliarder eller under hensyntagen til vores nuværende økonomiske og finansielle muligheder svare asymmetrisk. Så alle kan forstå, at ganske vist er der et missilforsvarssystem, men det er meningsløst i relation til Rusland, fordi vi har våben, som let kan overvinde det. Det er den vej, vi vil følge. Det

er billigere for os. Men det er på ingen måde rettet mod USA.

Jeg er helt enig med Dem, hvis De siger, at missilforsvarssystemet ikke er rettet mod os, ligesom vores nye våben ikke er rettet mod jer. Her er jeg fuldstændig enig med min kollega og ven – jeg er ikke bange for at bruge dette ord, for trods alle meningsforskelle anser jeg USA's præsident for at være min ven. Han er en retskaffen mand, og jeg ved, at han kan blive kritiseret i USA for alt, der gøres på den internationale arena og i selve landet. Men jeg ved, han er en retskaffen mand, og at man kan tale med ham og indgå aftaler med ham. Når vi taler med hinanden, siger han: "Jeg går ud fra, at Rusland og USA aldrig bliver modstandere og fjender igen." Jeg er enig med ham. Men jeg gentager: her er symmetri og asymmetri, her er ikke noget personligt. Det er simpelthen en kalkule.

Nu med hensyn til, hvorvidt Rusland vil anvende militær magt uden sanktion fra FN. Vi vil altid handle nøje inden for rammerne af folkeretten. Min grunduddannelse er nu engang juridisk, og jeg vil tillade mig at minde både mig selv og mine kolleger om, at der i henhold til FN-pagten kræves sanktioner fra FN's Sikkerhedsråd til at gennemføre fredsskabende operationer. Til at gennemføre fredsskabende operationer. Men i FN-pagten er der også en artikel om ret til selvforsvar. Og her behøves der ikke nogen sanktioner.

Hvad har jeg så glemt?

Spørgsmål: Mit spørgsmål drejede sig om multipolaritet i selve Rusland og om det internationale samfunds holdning til Rusland, hvis det ikke overholder disse principper med hensyn til mord på journalister, frygt og angst, mangel på frihed, ngo'er.

Vladimir Putin: Det vil jeg sige et par ord om. Der var et andet spørgsmål, og det besvarede jeg, da jeg talte om sammensætningen af det russiske parlament. Se, hvem der er repræsenteret dér, og se på de politiske synspunkter hos dem, der indtager ledende stillinger i parlamentet, de legitime partier.

Hvad angår ngo'erne, så arbejder de aktivt i Rusland. Ja, vi har indført et nyt system til registrering af dem. Det adskiller sig ikke meget fra registreringssystemer i andre lande. Og foreløbig har vi ikke set nogen indvendinger fra ngo'erne selv. Vi har praktisk talt ikke nægtet nogen registrering. Der er to-tre tilfælde, hvor det er sket af formelle årsager, og disse ngo'er arbejder på at rette nogle bestemmelser i deres vedtægter osv. Der er ingen, der er blevet afvist af substantielle, fundamentale grunde. Alle arbejder meget aktivt, og det vil de fortsætte med.

Hvad bekymrer os? Jeg kan sige, og jeg tror, alle kan forstå det: Når disse ngo'er reelt finansieres af udenlandske regeringer, så betragter vi dem som instrumenter, fremmede stater kan bruge til at gennemføre deres politik over for vores

land. Det var det første. For det andet: I alle lande er der bestemte regler for finansiering af fx valgkampe. Finansiering fra regeringskilder i andre lande går gennem ngo'erne, bl.a. inden for rammerne af regeringskampagner. Hvad skal det gøre godt for? Er det normalt demokrati? Det er skjult finansiering. Skjult for samfundet. Hvad er der demokratisk ved det? Kan De sige mig det? Nej, det kan De ikke og vil aldrig kunne! For det er ikke demokrati, men blot én stats indflydelse på en anden.

Men vi er interesserede i, at civilsamfundet udvikles i Rusland, at det skælder myndighederne ud og kritiserer dem, hjælper dem til at finde deres egne fejl og rette deres politik i borgernes interesse. Det er vi absolut interesserede i, og vi vil støtte civilsamfundet og ngo'erne.

Hvad angår frygt osv. Der er i dag mindre frygt hos os end i mange andre lande. I de seneste år har vi nemlig fuldstændig ændret situationen med hensyn til økonomien og

borgernes velstand. Vi har stadig mange problemer. Vi har stadig mange uløste problemer, herunder problemer i forbindelse med fattigdom. Og jeg kan fortælle Dem, at frygten hovedsagelig stammer herfra.

Hvad angår journalisterne, så er det ganske rigtigt et stort og kompliceret problem. Journalister dræbes i øvrigt ikke kun i Rusland, men også i andre lande. Hvor er der dræbt flest journalister? De er jo specialist og kan sikkert sige, i hvilket land der er dræbt flest journalister i det sidste år til halvandet? Der er dræbt flest journalister i Irak.

Hvad angår tragedierne i vores land, så vil vi bestemt bekæmpe disse fænomener meget omhyggeligt og give hårde straffe til de forbrydere, der prøver at undergrave tilliden til Rusland og rokke ved vores politiske system.

Tak for Deres opmærksomhed.

Oversat fra russisk af Lars P. Poulsen-Hansen.

Prisen for at være loyal allieret

Torben Krogh

Den moralske begrundelse for dansk deltagelse i Irak-krigen har været svært forenelig med de midler, som vor store allierede har taget i anvendelse

Sandheden var ikke krigens første offer i Irak. Den blev ofret forinden af de kræfter i præsident George W. Bushs administration, der nærrede et brændende ønske om at invadere Saddam Husseins Irak for at fjerne denne, en af sin samtids mest brutale diktatorer, for at eliminere truslen imod Iraks nabolande og for at få kontrol over landets enorme olie-reserver. Trods advarsler fra adskillige medlemmer af det Nationale Sikkerhedsråd var det vicepræsident Dick Cheney, forsvarsminister Donald Rumsfeld og viceforsvarsminister Paul Wolfowitz, der vandt præsidentens øre. Deres vigtigste argumenter var, at Saddam Hussein var i besiddelse af masseødelæggelsesvåben og derfor udgjorde en fare for regionen, at han var bagmand for international terrorisme, og at en sejrrig krig ville udløse demokrati ikke blot i Irak, men virke med en

domino-effekt i andre autokratisk styrede mellemøstlige stater.

De to påstande viste sig at være decideret usande. Og forventningerne er mildt sagt ikke blevet indfriet. De demokratiske kræfter, Wolfowitz lovede ville dukke op over alt, så snart Saddam Hussein var fjernet, var langt færre og har hidtil været magtesløse over for de grupper, der forsøger at udkæmpe den politiske magtkamp med våben. I det omfang, Cheney, Rumsfeld og Wolfowitz selv troede på de argumenter, de brugte under de interne rådslagninger, har det vist sig, at de var ofre for en illusion.

Intet af dette kunne statsminister Anders Fogh Rasmussen vide, da han tidligt i 2003 besluttede, at Danmark skulle være en del af 'de villiges koalition'. Han måtte formode, at der lå solid vægt bag Washingtons udsagn om i hvert fald masseøde-

læggelsesvåbnene. Dertil kom Saddam Husseins åbenlyse disrespekt for de resolutioner, der var vedtaget af FN's sikkerhedsråd, og hans legen kispus med FN's våbeninspektører under ledelse af Hans Blix. I modsat retning trak dog netop våbeninspektørens appel om at få mere tid til sit arbejde og det faktum, at der ikke lå noget klart FN-mandat til grund for den invasion, amerikanerne planlagde.

Idealisme som drivkraft

Når statsministeren valgte at følge USA ind i krigen på dette grundlag, kan det ikke forklares ud fra nogen klassisk dansk geo- eller realpolitisk interesse. Danmark militære deltagelse bragte os på kant med det øvrige Norden, med store, toneangivende EU-lande som Tyskland og Frankrig, og med den store nabo Rusland. Der var hverken nære eller fjerne sikkerhedsinteresser på spil for Danmark i højere grad end for noget andet europæisk land.

Anders Fogh Rasmussens motivation var derfor en anden, og der er næppe nogen bedre forklaring, end at han var drevet af en form for idealisme. Han ønskede at vise loyalitet over for den store allierede. Han har aldrig lagt skjul på sin beundring for USA, og han mener, at den amerikanske indsats under Anden Verdenskrig stadig er en gangbar begrundelse for at vise USA særlig taknemmelighed. Indenrigs-

politisk stod han stærkt nok til at sætte sin vilje igennem, selv om der var betydelig skepsis, ikke mindst i Udenrigsministeriet.

Idealisme er imidlertid tæt forbundet med moral. Idealer må nødvendigvis udspringe af en moralsk betinget skelnen mellem godt og ondt. Her var det naturligvis ikke svært at placere Saddam Hussein. Men selv om han entydigt repræsenterede det onde, var det jo ikke nødvendigvis ensbetydende med, at USA ubetinget stod for det gode. Sådan fremstillede Bush-regeringen ganske vist konflikten i dens mest forenkledede form. Men det behøver en dansk regeringschef ikke uden videre tage for gode varer.

Under alle omstændigheder tyder meget på, at det idealistiske hensyn vejede tungt for statsministeren. Han førte Danmark ind i den første angrebskrig, vi har medvirket til i flere århundreder. Han gjorde det på grundlag af et spinkelt flertal i Folketinget, hvad der også er helt usædvanligt i en sådan sammenhæng. Det var endnu et tegn på, hvor stærkt det lå ham på sinde at Danmark viste vidtrækkende loyalitet over for USA.

Den idealistiske tilgang blev også afspejlet i de officielle begrundelser for den danske deltagelse. De danske tropper var i Irak for at bidrage til landets demokratiske opbygning. Det var i sig selv en god og nødvendig gerning, at Saddam Hussein blev fjernet. Som statsministeren gang på

gang retorisk spurgte sine kritikere: Foretrak de måske, at diktatoren var forblevet ved magten? Hvad de naturligtvis ikke gjorde.

Ved at skubbe de ideale og moralske hensyn i forgrunden, bevægede Anders Fogh Rasmussen sig imidlertid skridt for skridt ud i en stadig mere åbenbar selvmodsigelse. For det var bestemt ikke hverken idealer eller høje moralske krav, der styrede hans politik over for hverken USA eller den hjemlige opposition.

Afvisningens politik

For at tage et nyligt eksempel, der omfatter begge disse aspekter. Da det kom frem, at CIA havde gennemført et stort antal hemmelige fangetransporter i Europa, blev også Danmark inddraget. I første omgang hed det sig, at der siden 2001 havde været otte landinger i danske lufthavne af fly, som blev sat i forbindelse med disse transportere. I oktober oplyste transportminister Flemming Hansen så i et svar til Folketinget, at der i samme periode havde været yderligere 37 landinger af fly, som i hvert fald *Amnesty International* sætter i forbindelse med den amerikanske efterretningstjeneste.

Har noget sådant fundet sted, vil det være i åbenlys strid med det danske forbud mod sådanne flyvninger. To gange inden transportministerens svar havde Danmark gjort det klart over for USA, at man forventer, at CIA respekterer dansk lovgivning

– hvad amerikanerne bedyrede, at de gør. Og det var tilstrækkeligt for statsministeren. Oppositionens krav om at få denne sag undersøgt til bunds, blev som alle lignende krav igennem de sidste fire-fem år afvist. Anders Fogh Rasmussen sagde oven i købet, at han ikke havde hørt noget om denne sag og derfor ikke ville tage stilling til den.

Den radikale Morten Østergaard satte ord på oppositionens forundring: "Regeringen startede med overhovedet ikke at ville diskutere det her tema og kaldte det løse rygter. Men nu har USA indrømmet, at der eksisterer hemmelige fængsler rundt omkring i verden. Derfor er det påfaldende, at regeringen bliver ved med at afvise en sådan undersøgelse. Når amerikanerne kan indrømme det, hvorfor kan den danske regering så ikke gøre det?"

Det kunne – eller rettere ville – den ikke, fordi loyaliteten over for Bush-regeringen hele vejen igennem har været styrende for dens handlinger. Det har igen ført til, at den danske regering har afstået fra at kritisere amerikanske beslutninger og gerninger, selv om de strider imod centrale principper i den danske udenrigspolitik.

Undergravet retsorden

Som demokratisk småstat er det i Danmarks indlysende interesse, at den internationale retsorden bliver så stærk og bindende som muligt.

Det er et standpunkt, som også den nuværende regering har givet udtryk for gang på gang. Men bortset fra nogle få forsigtige beklagelser er denne holdning blevet skudt til side i forhold til Bush-regeringen.

Statsministeren har udtrykt stærk vrede over de dokumenterede mishandlinger af fanger i både Irak og Afghanistan. Men omhyggeligt har han undgået at kæde torturen sammen med den officielle amerikanske politik. Ganske som regeringen i Washington finder han det mest bekvemt, hvis overgreb kan isoleres til at være underordnede soldaters individuelle misgerninger.

At det så langt fra er tilfældet, burde have stået klart allerede tidligt i 2002, da fremtrædende repræsentanter for Bush-administrationen fastslog, at i kampen mod terror kunne det være nødvendigt at bevæge sig ud over de rammer, der er udstukket i Geneve-konventionen. Som forhenværende major i Forsvarets Efterretningstjeneste, Stephen Egede Glahn, skrev 21. februar 2007 i *Information*: "De forbehold og deraf følgende manglende retningslinjer for behandlingen af fanger skabte en glidebane for mishandling, nedværdigende behandling og tortur, som vil få langtrækkende konsekvenser for ofrene og deres børn, ikke mindst i form af et had, som ikke tegner godt for fremtiden. Der bliver noget at rette op på for en anden amerikansk administration."

Men der havde også været noget

at gøre indsigelser imod for en dansk regering. Topledelsen i verdens eneste supermagt proklamerede åbenlyst, at den ikke agtede at respektere eksisterende international retsorden. Netop det aspekt blev fremdraget af to Spiegel-journalister, da de for nylig (*Der Spiegel* 29/1 2007) interviewede den tidligere CIA-chef for Europa, Tyler Drumheller. Han bliver spurgt om bortførelsen af mistænkte islamiske ekstremister og bekræfter, at han selv var involveret i denne aktivitet. Han oplyser, at han havde meget blandede følelser om hele denne sag. Men han kan se formålet med bortførelserne, "hvis de gennemføres korrekt". Spiegel-journalisterne anfører, at det vel i det mindste må indebære, at målet for sådanne bortførelser ikke er uskyldige mennesker. Drumheller svarer:

"Det var vicepræsident Dick Cheney, der talte om 'den mørke side', vi måtte mobilisere. Da han udtalte dette, formulerede han en politik, der reelt betød 'gå i gang og få ram på dem'. Hans bemærkninger afspejlede regeringens underliggende tilgang, der grundlæggende var at slippe militæret og tjenesten (CIA) løs og lade dem betale for konsekvenserne af enhver ulykkelig – eller ulovlig – hændelse."

Nok har Cheney hele vejen igennem været en af de mest militante høge i Bush-administrationen. Men han har ikke udtalt sig på egne vegne. Der har været – og er – dækning

for hans holdning blandt dem, der i disse år bestemmer USA's udenrigs- og militærpolitik.

Amerikansk enegang

En anden afspejling af dette krav om at være hævet over den internationale retsorden, som andre lande formodes at respektere, er den amerikanske afvisning af at acceptere retningslinjerne for Den Internationale Krigsforbryderdomstol. Det er helt i orden, at mistænkte fra fx Balkan og Afrika stilles for denne domstol. Men er der tale om amerikanske statsborgere, tolereres det ikke. Over for den stærke diplomatiske pression, der her blev udøvet, stod Danmark fast sammen med de øvrige EU-lande. Men den officielle afstandtagen fra USA's magtfuldkomne enegang var spag.

Det samme kan siges om regeringens reaktioner på de forhold, der hersker i Guantanamo-lejren. Så længe en dansk statsborger sad interneret, havde denne sag en vis interesse. Men de danske krav til USA var beskedent og diskret formuleret i sammenligning med fx de svenske. Det blev begrundet med, at stille diplomati ville øge chancerne for at få danskeren løsladt. Det skete da også, men svenskerne blev nu ligeledes udleveret til eventuel rettergang i deres eget land.

Dette begreb eksisterer ikke for de mennesker, der nu på femte år befinder sig i lejren. Det er ved en

lov, gennemført efter præsidentens stærke ønske, blevet fastslået, at de ikke kan gøre krav på normal retsbeskyttelse. De har ikke krav på at blive stillet for en dommer eller opnå advokatbistand. Begrundelsen er, at de ikke er amerikanske statsborgere, og at de er mistænkt for at være 'fjendtlige kombattanter' – et begreb opfundet til lejligheden for at komme uden om de rettigheder egentlige krigsfanger har krav på.

Beretningerne om grov mishandling og dybt nedværdigende behandling af fangerne i Guantanamo har været mange. Alligevel vakte det opsigt, da en så officiel og autoritativ kilde som forbundspolitiet FBI for nylig frigav dokumenter om FBI-agenters iagttagelser i Guantanamo. De kunne fortælle om en hel vifte af torturlignende foranstaltninger. Reelt har regeringen i Washington intet foretaget sig i den anledning.

Dansk tilpasning

Flere facetter kunne føjes til dette billede af den store allierede, som den danske regering – og i særdeleshed statsministeren – har valgt at vise nærmest ubetinget loyalitet. Det er et billede, der gør det svært at fastholde forestillingen om, at vi her har at gøre med en krig mellem 'det gode og det onde'. De primære ofre er selvfølgelig indbyggerne i de krigshærgede lande og de millioner, der er flygtet. Men langt mere er blevet ofret. Bush-regeringens egen-

rådige fremfærd har sat den internationale retsorden under pres. Argumentet om, at international terrorisme i endnu højere grad kan undergrave denne retsorden, er uimodsigeligt. Men det burde ikke være en gyldig begrundelse for – fra en helt anden indfaldsvinkel – at bidrage til en sådan proces. Tværtimod burde svaret på terrorismens trussel bestå i at styrke denne retsorden.

Regeringens svar vil utvivlsomt være, at det så sandelig også er, hvad den arbejder for. Problemet er blot, at en sådan forsikring svækkes af den tætte alliance med en supermagt, der gennemfører ulovlige bortførelser, skyder en så vigtig aftale som Geneve-konventionen til side, internerer mennesker på ubestemt tid under de mest nedværdigende forhold og uden adgang til at blive retsforfulgt, og som forbeholder sig ret til at handle på tværs af internationale retsnormer, den ikke bryder sig om.

En sådan allieret må være svær for en statsminister, der ud fra idealistiske forestillinger og moralske begrundelser stillede Danmark op i rækken af 'villige allierede'. Men de forløbne fire år har vist, at han har stået ved dette valg. Både idealisme, moral og primære danske interesser er blevet kørt ud på et sidespor til fordel for en pragmatisk, tilpassningsdygtig politik over for den amerikanske præsident.

At de danske styrker i Irak kan trækkes ud fra august i år, er utvivl-

somt en lettelse for Anders Fogh Rasmussen. Men tilbagetrækningen ændrer intet ved hans fundamentale holdning til USA, uanset hvem der er supermagtens præsident.

Selv om beslutningen om at hente tropperne hjem især blev forhandlet med den britiske premierminister Tony Blair, lagde statsministeren vægt på omgående at oplyse, at han også havde været i telefonisk forbindelse med George W. Bush, der havde takket danskerne for deres indsats og udtrykt glæde over, at tilstandene i det sydlige Irak nu var sådan, at det om nogle måneder er muligt at overlade ansvaret til de irakiske sikkerhedsstyrker.

Tilbage står, at Danmark har været – og i et vist omfang stadig vil være – aktiv deltager i en krig, der både faktisk og moralsk blev indledt på et grundlag, der siden har vist sig at være ganske uholdbart. Der er ingen grund til at betvivle, at statsministeren mente, hvad han sagde, da han lod Danmark tilslutte sig de krigsførende magter.

Men siden har han haft lejlighed til at konstatere, at der var langt mellem de proklamerede idealer og de faktiske forhold. Hans problem er, at han ikke desto mindre hele vejen igennem har fastholdt en stort set ukritisk loyalitet over for den store allierede.

Torben Krogh er journalist og politisk reporter ved Information.

De nye i Unionen

Karsten Fledelius

Så kom Bulgarien og Rumænien endelig med i EU. Det skyldtes mere god vilje, end at de to lande var parate

Bulgarien og Rumænien er nabolande i Østeuropa. De har begge været monarkier, har haft kommunistisk styre efter Anden Verdenskrig og er nu republikker med demokratisk styreform, selv om de afsatte konger fra 1940'erne, hhv. Simeon II (1943-46) og Mihail I (1940-47), i dag igen spiller en vis politisk rolle.

Det er de første lande efter Grækenlands og Cyprens optagelse, hvor flertallet af befolkningen tilhører den ortodokse kirke. Begge lande hører til den fattige del af Europa og har længe ligget nogenlunde på linje hvad angår bruttonationalprodukt pr. indbygger. Begge blev 2004 optaget i NATO og er fra 1. januar 2007 optaget i EU.

Men så hører ligheden også op. De to lande er meget forskellige. Først er der sproget: Bulgarerne taler et sydslavisk sprog, mens flertallet af Rumæniens indbyggere taler et romansk. Bulgarien har et stort tyrkisk, muslimsk mindretal foruden et mindre bulgarsk-talende mus-

limsk mindretal (knap 10 pct. tyrkere, knap fire pct. pomakker). Rumænien har et stort ungarsk, katolsk eller reformert mindretal, men intet muslimsk mindretal af betydning. Bulgariens ortodokse kirke er splittet i to hinanden bekæmpende synoder og har trukket sig ud af internationalt kirkeligt arbejde. Rumæniens ortodokse kirke er en af de mest progressive ortodokse kirker i Europa og en vigtig deltager i intereuropæisk kirkeligt samarbejde.

Fælles for begge landene er en tung arv fra den tid, hvor de blev regeret af hver sit kommunistiske dynasti. Deres diktatorer, som nærmest havde kongelig status (Rumæniens Ceausescu havde oven i købet flere sceptre!), havde begge i 1980'erne ført en hårdhændet nationalistisk politik og forfulgt landenes største minoriteter, hhv. tyrkerne og ungarerne.

Men hvor Todor Zjivkov i Bulgarien blev afsat på fredelig vis og fulgt til graven af store menneskemæng-

der, da han endelig døde i år 2000, var opgøret med den rumænske diktator Nicolae Ceaucescu en opvisning i kommunistisk justitsmord. Ikke fordi Ceaucescu ikke havde været en benhård hersker med mange forbryderiske handlinger på samvittigheden. Men fordi han blev styrtet ved et paladskup af sine egne folk, som derefter sad til døms over ham og hans kone ved en primitiv, dobbeltmoralisk skueproces optaget på video og vist i stærkt manipuleret form.

Lang vej igen

I ingen af landene er der blevet ryddet ordentlig op i det overdimensionerede sikkerhedsapparat. I begge landene er den politiske elite i vid udstrækning rekrutteret blandt folk, for hvem første del af deres karriere var afhængig af, at de lydigt indordnede sig under det kommunistiske system. Og begge lande har i længere perioder direkte været regeret af demokratisk valgte politikere med en fortid i de gamle diktators magtapparat.

I begge lande er lovgivningen i udgangspunktet dybt præget af tiden under kommunismen. Blot at reformere retsvæsnen, endsige privatisere de store statsvirksomheder, er et gigantisk job. Korruption har siden demokratiseringen været et udbredt fænomen i begge lande og ikke begrænset til ekskommunisterne – også politikere med ikke-kom-

munistisk baggrund har forstået at rage til sig. Derfor har det været en kamp ikke blot at tilpasse lovgivningen til de europæiske standarder for god regering, menneskerettigheder og reel markedsøkonomi, men i endnu højere grad at få den implementeret. Det er faktisk imponerende, hvor langt de to lande trods alt er nået. Men der er lang vej igen.

Ligesom i tilfældet med lande som Letland og Litauen har man fra europæisk hold lukket øjnene for mangt og meget for at få processen til at lykkes. Men med de små baltiske lande har alene størrelsen gjort integrationsprocessen lettere.

Bulgarien er et land, der dækker over dobbelt så stort et areal som Danmark, med ca. 7,5 millioner indbyggere – Rumænien er mere end fem gange så stort med ca. 21,5 millioner. Det er derfor en stor mundfuld, EU igen skal fordøje, selv om udvidelsen i år trods alt er væsentlig mindre end den i 2004. Og her kommer igen korruptionsproblemet ind som et af de allervæsentligste. For nu skal de to lande modtage støtte fra EU's fonde. Og hvordan sikrer vi os, at pengene kommer derhen, hvor de skal, og ikke svindles væk undervejs?

Tvivlen på de to landes ydeevne i kontrol med tilskuddene var en af grundene til, at der i tiltrædelses-traktaterne var indført en bestemmelse om, at optagelsen i EU kunne udskydes med et år, hvis optagelseskriterierne ikke vurderedes som til-

strækkeligt opfyldt. Endnu i foråret 2006 var der ikke givet grønt lys fra EU. Først i efteråret kom godkendelsen. Men da var der også foregået ret dramatiske ting ikke mindst i Rumænien.

Korruption i Rumænien

Rumænien var i 2003 blevet udsat for en særdeles barsk rapport fra Europa-kommissionen, som ud over helt utilstrækkelig korruptionsbekæmpelse bl.a. kritiserede dårlig behandling af landets forskellige mindretal. Det blev der taget skridt til at gøre noget ved, således vedtoges ved en folkeafstemning i september 2003 en forfatningsændring, som væsentligt udvidede mindretalenes rettigheder. Hvad korruptionen angår, fyrede ministerpræsident Adrian Nastase samme måned tre ministre, hvoraf ministeren for europæisk integration havde gjort sig skyldig i at lede EU-støttemidler videre til sin mands og sin søns firmaer.

I 2004 blev Rumænien, med dets ekskommunistiske præsident Ion Iliescu og dets ekskommunistiske ministerpræsident Nastase, medlem af NATO, klart bakket op af et flertal af parlamentet og befolkningen.

Ved præsident- og parlamentsvalgene i december 2004, hvor Nastase med en snæver margen blev slået af Traian Basescu, og hvor hans parti mistede regeringsmagten, var lederne på begge fløje helt enige

om at arbejde videre frem mod en optagelse i EU. Men endnu i efteråret 2005 havde Rumænien ikke opfyldt 14 af de ca. 30 kriterier for optagelse. I foråret 2006 var man kommet ned på at mangle fire områder, tre inden for landbrugs- og veterinærsektoren og ét vedr. finans- og skatteadministrationen, mens kriterierne for korruptionsbekæmpelse ansås for at være tilstrækkelig opfyldt.

Europa-Kommissionsformand Barroso fandt det ikke desto mindre nødvendigt med en grundlæggende reform af retsvæsenet. En sådan var blevet vedtaget i 2005 af parlamentet trods intens modstand fra den socialistisk-nationalistiske oppositions side, men forfatningsdomstolen havde siden erklæret dele af reformen for forfatningsstridig.

Det førte til, at ministerpræsident Calin Popescu-Tariceanu fra det Nationalliberale parti (en del af den Demokratiske Alliance for Retfærdighed og Sandhed som vandt valget i december 2004) den 7. juli 2006 indgav sin afskedsbegæring for at gennemtvinge et parlamentsvalg om efteråret. Det ville præsident Traian Basescu dog ikke acceptere, han greb ind den 12. juli og pressede partierne til at genoptage forhandlingerne om en justitsreform med en modificering af de dele, som forfatningsdomstolen havde modsat sig. Præsidentens dristige indgriben, som klart havde forholdet til EU som baggrund, lykkedes

faktisk, og den 19. juli trak ministerpræsidenten sin afskedsansøgning tilbage, dog med den nødretstilstand, der var opstået som følge af store oversvømmelser, som begrundelse!

Helt grebet ud af luften var Popescu-Tariceanus begrundelse dog ikke. Faktisk var situationen meget alvorlig, mindst 20 mennesker omkom i juli efter de heftige regnskyl, og tusinder af mennesker måtte evakueres, og i august skete noget lignende med 28 dødsopfre – de samlede skader er blevet opgjort til over 1,5 milliarder euro. Efter ministerpræsidentens mening var omfanget af naturkatastrofen i høj grad en følge af manglende implementering af lovgivningen og manglende vedligeholdelse, ja selv sløjfning af diger. Om baggrunden er slendrian eller direkte korrupsion er et andet spørgsmål.

Korrupsionsspørgsmålet er i det hele taget noget, den nye rumænske regering har gjort noget alvorligt ved. Det startede i 2005 med vedtagelse af en 'national strategi for kampen mod bedrageri og varetæelse af EU's finansinteresser i Rumænien' og en omstrukturering af den Nationale Antikorrupsionsdirektion, DNA, som blev placeret direkte under rigsadvokaturen og kraftigt oprustet hvad angår personale og ressourcer, herunder med eksperter inden for bank- og toldvæsen samt IT. Dette skete under heftig modstand fra oppositionen i parlamentet. Det var klart, at man nu ville gå efter toppen af systemet.

En af de første anklagede blev da også tidligere ministerpræsident og præsidentkandidat for PSD Adrian Nastase, som nu var formand for parlamentet. Nastase måtte træde tilbage fra denne post og betegnede selvfølgelig anklagen som rent politisk. Også generalsekretæren for PSD og to forhenværende PSD-ministre, finansministeren og transportministeren blev anklaget.

Men DNA's le blev også svinget på regeringspartiernes mark. Viceministerpræsident George Copos, en af Rumæniens rigeste mænd og medlem af ledelsen af det Konservative Parti, måtte trække sig tilbage efter anklager for skattesnyd og embedsmisbrug, og den nationalliberale toppolitiker Dinu Patriciu, leder af landets næststørste oliekoncern, Rompetrol, blev anklaget for korrupsion, hvidvaskning af penge, skatteunddragelser og bedrageri.

Det begyndte at gøre så ondt også i regeringspartierne, at politikere fra begge sider af parlamentet fik senatet til i februar at fælde et vedtaget lovforslag om en yderligere udvidelse af DNA's beføjelser. Men deputeretkammeret vedtog lovforslaget igen, efter at regeringen havde fået styr på sit eget bagland.

Man kan på denne baggrund godt forstå, hvorfor Europa-Kommissionen ikke i foråret 2006 blot ville annoncere, at Rumænien måtte vente et år til, men den 16. maj udsatte beslutningen til om efteråret. Kombinationen af gulerod og stok havde

virket på et af de allermest vanskelige punkter: der blev endelig gjort en helhjertet indsats mod en korruption, som tilsyneladende var bundløs, og som omfattede politikere fra stort set alle partier. Derfor var det ikke nok for den nye generation af politikere at vinde præsident- og parlamentsvalget i 2004, det gjaldt også om at vinde kampen om europæiske standarder for redelighed i den offentlige forvaltning i deres egen politiske bagland.

Bulgariens regeringskrise

På mange måder har problemerne været de samme før Bulgariens endelige optagelse i EU. Landet startede allerede 1997 på en moderniseringsproces, hvor man fik standset en inflation, som havde været op til 50 pct. pro anno, og indført en fastkurspolitik, som bandt valutaen til D-mark og fremmede udenlandske investeringer, men havde betydelige sociale omkostninger. Samtidig ramtes landet hårdt af blokaden af Serbien i disse år og hærgedes af korruption og fattigdom.

I år 2000 oplevede jeg selv, hvordan vejskilte på motorvejene var blevet fjernet for at blive brugt som tagbeklædning på hytter. Det var noget af baggrunden for den opsigtsvækkende valgsejr, Nationalbevægelsen for Simeon II fik i 2001. Eks-tsaren var blevet populær, fordi han havde gjort en udmærket karriere i erhvervslivet og nu interesserede sig

for at gøre noget for sit fødeland. Mange i befolkningen håbede, at hans personlige succes ville smitte af på Bulgarien.

Hvilken stilling denne ejendommelige personlighed skulle indtage i Republikken Bulgarien, var ikke fra starten klart. Men det endte med, at han lod sig udnævne til ministerpræsident under det til lejligheden skabte særprægede borgerlige navn *Simeon Sakskoburggotski* (grundlæggeren af kongehuset, hans bedstefar tsar Ferdinand I, var af den tyske fyrsteslægt Sachsen-Koburg-Gotha).

Som det kunne forventes, kunne han ikke indfri de klart overdrevne forventninger, der blev stillet til ham, trods gode intentioner og pæn nationaløkonomisk fremgang. Det gik fremad med tilpasningen til EU, men langsomt. Det lykkedes at få Bulgarien optaget i NATO i 2004 på linje med Rumænien. Men det var sværere med EU-processen. Og det lykkedes ikke for regeringen at nå sine mål om afskaffelse af korruption, effektiv bekæmpelse af kriminalitet og en generel forbedring af befolkningens levevilkår, ligesom arbejdsløsheden stadig var for høj (officielt over 10 pct., sammenlignet med Rumæniens knap seks pct.), og mange unge udvandrede fra landet.

Imidlertid førte parlamentsvalget i juni 2005 ikke til den ellers fra Central- og Østeuropa velkendte situation, hvor der sker et 'systemskifte' ved hvert valg. Nationalbevægelsen for Simeon, NDS, gik godt nok tilba-

ge fra 120 (af 240) til 53 mandater, mens Koalitionen for Bulgarien med socialisternes parti BSP som det vigtigste gik frem fra 48 til 82 mandater, og Bevægelsen for Rettigheder og Friheder (DPS) gik frem fra 21 til 34 mandater. De Forenede Demokratiske Kræfter, som havde haft ledelsen af regeringen 1997-2001, led endnu et valgnederlag og gik tilbage fra 51 til 20 mandater. Til gengæld vandt tre nye partier hele 51 mandater. Kort sagt et rigtig mudret valgresultat.

Simeon Sakskoburgski ønskede i denne situation at danne ny regering, mens socialisterne krævede ministerpræsidentposten for BSP-formanden Sergej Stanisjev og yderligere ville gennationalisere de kongelige ejendomme, som var givet tilbage til Simeon og hans familie. Det endte efter knap to måneders regeringskrise med, at Stanisjev blev ministerpræsident, men frafaldt kravet om gennationalisering af de kongelige ejendomme, og at der dannedes en stor koalition med otte ministre fra socialisterne, fem ministre fra Simeons Bevægelse og tre ministre fra DPS, og at de sidste fik de særlig EU-vigtige miljø- og landbrugsministerier, mens BPS sikrede sig stats- og udenrigsministerposterne. Der er ingen tvivl om, at det var udsigten til at sakke bagud i optagelsesprocessen, som bevirkede denne opsigtsvækkende vilje til at finde en løsning på en regeringskrise, som klart ikke var, hvad landet havde brug for.

Hvad landet havde brug for, var handlekraft. For EU var stadig ikke tilfreds. Der var hele seks områder, som gav Europa-Kommissionen 'anledning til alvorlig bekymring'. Det drejede sig først og fremmest om vanskelighederne ved at kontrollere, om EU-støttemidlerne gik i de rette lommer, sammenhængen mellem organiseret kriminalitet og politisk og administrativ korrupsion, og hvidvaskning af penge og andre former for bedragerisk virksomhed.

Dertil kom i februar 2006 en yderst barsk rapport fra to tyskere udsendt af Europa-Kommissionen, som havde undersøgt politi og justitsvæsen og påpeget korrupsionens indtrængen i sikkerhedsorganerne, med forbindelser mellem korrupsion i politi og retsvæsen og organiseret kriminalitet. Rapporten påpegede blandt andet, at der i 2005 var blevet begået mere end 150 bestilte mord, og at ingen af dem var blevet opklaret.

Der blev dog ikke så meget konflikt omkring en justitsreform i Bulgarien som i Rumænien. Parlamentet vedtog flere love herom i oktober-december 2005, og i januar 2006 udnævntes en ny rigsadvokat. Alligevel fik heller ikke Bulgarien grønt lys af Europa-Kommissionen den 16. maj 2006.

Var det for tidligt?

I Bulgarien som i Rumænien var glæden stor, da Europa-Kommissio-

nen i efteråret alligevel accepterede at følge den oprindeligt fastsatte tidsplan og lade begge lande blive medlemmer pr. 1. januar 2007.

Er Bulgarien og Rumænien kommet for tidligt med i EU? Det kunne man argumentere med ud fra flere kriterier. Et af dem er, at begge de to lande i henseende til bruttonationalindkomst pr. indbygger ligger noget under de økonomisk svageste af de lande, som blev optaget i 2004, Letland og Litauen. De ligger bagud for et ansøgerland som Tyrkiet og langt bagud i forhold til Kroatien, hvis bruttonationalindkomst pr. indbygger er over dobbelt så høj.

På den anden side er det mærkbart, hvor hurtigt økonomien ofte forbedres i nye EU-lande efter optagelsen, og der er ingen grund til at tro, at det samme ikke skulle være tilfældet med disse to lande, hvoraf Rumænien for øjeblikket nok har lidt bedre levevilkår for befolkningen generelt (blandt andet på grund af lavere arbejdsløshed) end Bulgarien.

Der er imidlertid næppe tvivl om, at der aldrig var blevet gennemført så drastiske forbedringer i stat, finanser og lovgivning, som det har været tilfældet i begge lande gennem de seneste år, hvis de ikke havde haft EU-målet tæt på. EU's rolle som 'forbedringskatalysator' har haft en vældig betydning. Det gælder også på områder som behandling af minoriteter, som især har været et problem i Rumænien, da landet blev regeret af en socialistisk re-

gering med ultranationalistisk støtte. Professor Ole Wæver har engang sagt, at NATOs største succes lå efter 1990 i at forhindre en krig mellem Rumænien og Ungarn om Transsylvanien ved at sætte god opførsel som en betingelse for partnerskab. Præcis det samme er i endnu større grad tilfældet med EU's indsats på det østlige Balkan, som nu er blevet en del af unionen.

Til spørgsmålet om, hvorvidt det var for tidligt, skal man måske snare sige, at det var 'rettidig omhu' at stile efter en så tidlig optagelse af Bulgarien og Rumænien. De er efter eget ønske blevet optaget i et fællesskab styret af normer, som de har hårdt brug for til at komme ud af økonomisk og politisk nød. Og de nuværende regeringer har ydet en betydelig indsats for at komme på omgangshøjde med kravene. Skal man vurdere ud fra erfaringerne med de lande, som 2004 tilsluttede sig unionen, vil de positive virkninger af tilpasningen til EU blive styrket efter optagelsen.

Hvad tager de med sig

Det er klart nok at se, hvilke problemer de to lande bringer ind i EU. Et af dem er forureningen fra minedriften i den centrale del af Rumænien, hvor bl.a. guldproduktionen ikke blot ødelægger det lokale miljø, men også indebærer en risiko, der via floderne rækker ud over landets grænser.

Bulgariens kraftforsyning sker i betydeligt omfang ved atomkraft fra forældede værker, og et nyt er på bedding. Udviklingen er ujævnt fordelt inden for de to lande. De regionale forskelle er særlig store i Rumænien, ikke blot fordi landet er over dobbelt så stort som Bulgarien, men også fordi det historisk set har været delt mellem to meget forskellige imperier, det østrig-ungarske og det osmanniske. Områderne i sydvest, som har været en del af Ungarn, har haft en anden udvikling end Moldavien og Bukovina i nordøst.

Disse forskelle er ikke blevet udjævnet af snart 90 års fælles historie, lige så lidt som store forskelle mellem by og land. Og Nicolae Ceausescu brutale moderniseringsforsøg især i 1980'erne var bestemt ikke vellykkede. Der er kort sagt god brug for regionale støttemidler i de to nye medlemslande.

Bulgarien og Rumænien bringer næsten 30 millioner mennesker med sig, hvoraf ca. 85 pct. er ortodokse kristne. Det medfører en væsentlig styrkelse af denne trosretning i EU, med fire lande så at sige på striben: Cypern, Grækenland, Bulgarien og Rumænien. Bulgariens og Rumæniens optagelse skærper også behovet for en styrkelse af indsatsen over for roma-folket, som udgør en procentvis stor del af de to landes

befolkning, hhv. 4,6 pct. (Bulgarien) og 2,5 pct. (Rumænien). Til sammenligning udgør de 1,7 pct. af befolkningen i Slovakiet og en halv pct. af befolkningen i Ungarn.

Samtidig medbringer de to lande på det østlige Balkan Europas nok rigeste skat af folkemusik og folkedans. Begge landene vil bidrage til en berigelse af den kulturelle mangfoldighed i Europa med mange enestående kulturminde. Desuden har de fremragende turistområder med fine badestrande langs Sortehavet, men klart med et behov for videreudvikling af infrastrukturen. Rumænien har specielt et stort potentiale i kurbade og andre helsetilbud.

De to lande har hidtil haft en negativ befolkningsudvikling, og især ungdommen har været interesseret i at udvandre. Bulgarien er særlig hårdt ramt med et fald i befolkningen årligt på 0,8 pct. mens det tilsvarende tal for Rumænien er 0,3 pct. (Til sammenligning ligger Rusland på -0,5 pct og Italien på -0,1 pct.). Men sammenligner man med ældre EU-lande med udviklingsproblemer, skulle der være en mulighed for at vende den negative befolkningsudvikling, som nu er karakteristisk for begge landene.

Karsten Fledelius er lektor ved Institut for Film- og Medievidenskab, Københavns Universitet.

Sudan: Fredsaftale på viagra og petro-yuan

Nils Carstensen

I Darfur forværres den humanitære situation uden udsigt til en snarlig løsning. I Khartoum overskygger hæmningsløs økonomisk optimisme alverdens kritik og skepsis

Den sudanesiske fredsaftale fra 5. januar 2005 var rig på erklæringer om folkeafstemning, demokratiske valg, velstandsdeling og respekt for menneskerettigheder. Godt to år senere har virkelighedernes verden omformet de smukke erklæring til et Sudan, der kort kunne sammenfattes som: Etnisk fordrivelse og massive krigsforbrydelser i Darfur, en styrkelse af de totalitære kræfter i det nordlige Sudan og en langvarig magtkamp blandt lederne i syd, der har efterladt de tidligere oprørere noget nær handlingslammede.

Korruption og magtmisbrug er allestedsnærværende og måske i realiteten det, der nu holder sammen på den samlingsregering, der var et resultat af fredsaftalen mellem regeringen i Khartoum og oprørerne i det sydlige Sudan.

Dystre meldinger fra Afrikas stør-

ste land? Nej egentlig ikke – for hele balladen opvejes af, at pengene strømmer ind fra en voksende olie-sektor og afledte serviceindustrier. Med en stigning i bruttonationalproduktet på anslået 13 pct. sidste år og en stålsat politisk og økonomisk partner i den kinesiske regering, er det svært at finde grund til pessimisme hos den politiske og økonomiske elite i nord.

Eller for den sags skyld blandt den 'nye' elite i syden, der hastigt er vokset frem blandt de sydsudanese, der i kraft af familietilhørsforhold og deres 'bedrifter' under krigen nu så rigeligt tager for sig af den 'fredsdividende', som fredsaftalen udløste til de heldige få.

Hvad gør det egentlig, at der stadig ikke er kommet skoler, sundhedsklinikker og veje ud til landsbyerne, så længe huspriserne i både

Khartoum og den sydlige hovedby Juba fortsætter deres himmelflugt?

Hvad gør det, at de tidligere oprøreres medlemmer i samlingsregeringen i Khartoum ingen indflydelse har i de ministerier, de er ministre for, så længe de kan sætte lidt til side til sig selv og så i øvrigt feste godt og grundigt igennem som en velfortjent kompensation for 'de tyve tabte år i bushen'?

Hvor meget politisk analyse af magtforholdet mellem de to regeringspartnere har man brug for, når man kan notere sig, at det sidste år lykkedes et meget centralt placeret sydsudanesiske regeringsmedlem at blive akut indlagt på militærhospitalet i Khartoum i et koma udløst af vedvarende overdreven indtagelse af viagra og sprut?

For resten af befolkningen gælder sharia stadig i det nordlige Sudan, men den viagra-med-mere-hungrende minister bestrider selvsagt stadig sit embede (på sine gode dage) og nyder de dertilhørende goder (resten af tiden).

I bund og grund; hvorfor bekymre sig om, at fredsaftalen efter to år holder sig oppe på viagra, så længe man stadig kan hænge sit fint pressede jakkesæt eller nye jalabya på den?

Og hvorfor bekymre sig om, at vestlige ledere, velmenende pop- og filmstjerner sammen med hjælpeorganisationerne råber op om et påstået folkemord ude i Darfur, så længe man kan stave til to små ord på hver fire bogstaver: Kina og olie.

Ny verdens-u-orden

På en stille eftermiddag ved Nilpromenaden i Khartoum forfalder man let til at kigge på byen, som den spejler sig i den Blå Nils grumsede vandmasser. Spejlbilleder, der i disse måneder er under voldsom forandring i takt med at asiatiske og mellemøstlige investorer sammen med sudanesiske forretningsfolk og regeringsinteresser har startet et forrygende kapløb om at bygge de største, højeste og mest prangende projekter.

Hoteller, kontor- og konferencekomplekser, golfbaner, broer – you name it. Afrikas 'Dubai' ligger parat på tegnebordene og er nu ved at rejse sig ud af det hidtil så søvnige og tilsandede Khartoum.

Trods vestlige handelsrestriktioner og sanktioner bliver troen på fortsat økonomisk vækst støbt i jernbeton hver eneste dag.

Et par hundrede kilometer nord på langs Nilens løb mod Egypten er et kæmpe dæmningsprojekt under opførelse af kinesiske entreprenører, men finansieret af arabiske banker og fonde.

Elektricitetsværkerne, der er planlagt her, skal sikre billig strøm til millioner af airconditionanlæg længe efter at olie-boom'et formodentlig tørrer op inden for et årti eller to. At en god del af Sudans nubisk-kushitiske fortid i samme håndbevægelse bliver begravet på dybt vand, bekymrer ikke nogen nærværdigt.

Og mens vestlige hjælpearbejdere på vej til Darfur pænt kan vente en times tid ved paskontrollen i lufthavnen, skovles kinesiske gæstarbejdere igennem en 'fast track procedure', der er væsentlig mere effektiv end de særlige 'EU nationals'-køer i Frankfurt og andre europæiske lufthavne.

Kilderne til og aktørerne i det nordlige Sudans økonomiske boom er mangfoldige, men motoren og det strategisk afgørende omdrejningspunkt er til at få øje på – nemlig det kinesiske engagement i den sudanesiske olieindustri og den internationale politiske 'immunitet', som kineserne i realiteten har givet Sudans ledere.

Kinas nationale olieselskab er Sudans vigtigste økonomiske partner i olieudvinding og en fifty-fifty partner i den olierørledning, der forbinder oliefelterne i syden med Port Sudan ud til det Røde Hav. Olien fra Sudan udgør knap 10 pct. af Kinas nuværende olieimport, og den andel ventes at stige. Så selvom Sudan ikke bliver en eksportør på linje med Nigeria eller Angola, er 10 pct. vigtig for en kinesisk økonomi i femte gear. Og selv om den sudanesiske olieproduktion ventes at forblive beskednen i en global sammenhæng, er betydningen for den lokale økonomi – og derfor også de politiske magtforhold – kolossal.

Men vigtigere end detaljerne i de kinesisk-sudanesiske relationer er måske det kig til en ny verdens-u-or-

den, man nu kan skimte i spejlingerne af Sudans nye vækstsymboler langs Nilen.

Da Kinas præsident Hu Jintao besøgte Sudan i februar, var det et foreløbigt højdepunkt for et samarbejde, der har udviklet sig over de seneste godt ti år og hjulpet Sudans islamistiske regime ud af noget nær komplet politisk isolation og økonomisk stagnation.

Da præsident Hu Jintao fløj ud af Khartoum lufthavn, efterlod han ikke blot sin underskrift på flere nye samarbejdsprojekter, en symbolsk donation til uddannelse af unge sudanese og et løfte om at finansiere et nyt præsidentpalads til Omar el Beshir. Hu Jintao tog også noget med sig til brug på sin videre færd rundt til syv øvrige hovedstæder i Afrika: Et lyslevende eksempel på, at selv hvor vestlige lande med USA i spidsen forsøger at tvinge sin vilje igennem, kan Kina tilbyde et 'rentefrit' alternativ, der oven i købet virker. Økonomisk samarbejde, arbejdspladser og udviklingsprojekter uden andre betingelser, end at det skal kunne betale sig for Kina.

Hvor USA og europæiske regeringer forlanger demokrati, god regeringsførelse og respekt for menneskerettigheder i bytte for udviklingsprojekter af tvivlsom nytteværdi på den korte bane, tilbyder Kina rentefri lån til et nyt palads i dag, nye arbejdspladser i morgen og politisk 'beskyttelse' helt ind på de permanente pladser i FN's Sikkerhedsråd –

også selvom du har et halvt folkemord kørende i din baghave.

Man behøver ikke at have studeret særlig længe på Statskundskab for at se, hvad der umiddelbart virker mest tillokkende for mangen en hårdt trængt afrikansk leder. Eller for at forstå, at den vestlige indflydelse i visse dele af Afrika falmer hastigt i disse måneder og år. Og med den vakler i øvrigt også de vestligt dominerede hjælpeorganisationernes fodfæste på kontinentet. Det har de dog selv langt fra forstået endnu, om end udviklingen i Darfur taler sit eget tydelige sprog.

En weekend i Darfur

Knap fire år efter at en lille gruppe oprørere gennemførte et overraskelsesangreb på de sudanesiske regeringsstyrker i El Fasher, er Darfur sunket ned i et menneskeligt helvede og en politisk og militær situation så kompleks, at ingen med rette kan påstå, at de kan udrede den.

I sådan en situation kan det være sundt at lade fakta tale for sig selv, så nedenfor følger nogle korte klip fra FN's sikkerhedsbrief for Darfur over en weekend midt i februar:

Angreb: Shangil Tobayi, syd for el Fasher: Tre bevæbnede mænd på kameler åbnede kl. 19.00 ild mod en lille styrke regeringssoldater der skød igen med maskingeværer og morterer. Angriberne blev tvunget til at trække sig tilbage.

Skyderi: Tine, nordvest for Kutum: En

patrolje fra den Afrikanske Union (AMIS), der ledsagede en officer fra regeringshæren, og en lokal sultan blev uden varsel beskudt af regeringssoldater i udkanten af Tine. AMIS skød igen, og en 30 minutter lang skudveksling fulgte. Til sidst lykkedes det officeren fra regeringshæren at kontakte sine kolleger og få dem til at indstille skyderiet.

Angreb: Um Baru n.v. for Kutum: Regeringsstyrker og oprørsstyrker (der har underskrevet "Darfur Fredsaftalen") udkæmpede et længere slag ved Orshi. Der rapporteres om mange sårede og dræbte.

Skyderi: El Fasher: Ca. kl. 21.00 udbrød der heftigt skyderi i den vestlige del af byen. Siden viste det sig, at det var en del af en bryllupsfest, der har stået på siden sidste uge.

Baghold: Bulbul, s.v. for Nyala: Kl. ca. 13.00 blev en konvoj fra regeringshæren angrebet af arabiske militser. En officer og tre soldater blev sårede under ildkampen, men konvojen undslap bagholdet. Senere blev en angrebshelikopter set i luften over området. Konvojen var på vej til et forsoningsmøde mellem guvernøren og lokale arabiske stammer.

Baghold: Garsilla s. for Zalingei: Kl. 13.35 beskød et ukendt antal arabiske nomader to ngo-køretøjer ved Um Kher. Den forreste bil blev ramt af 11 skud og fik forruden smadret, men køretøjet undslap. Den anden bil blev også beskudt og en jordemor blev ramt i låret. Bilen undslap og den sårede kvinde blev kørt til

klinikken i Um Kehr og siden til hospitalet i Nyala.

Overfald: Zalingei: Om eftermiddagen gik en mindre gruppe kvinder fra Hassa Hissa lejren ud for at samle brænde. Uden for lejren blev de antastet af tre bevæbnede nomader. En kvinde blev bortført og seksuelt mishandlet, mens de øvrige stak af.

Ueksploderet ammunition (UXO): Zalingei: Ca. kl 15.40 snublede to piger på henholdsvis 14 og 9 år over en UXO. Den eksploderede og dræbte den 14-årige pige på stedet og sårede den 9-årige. Hun blev straks bragt på hospitalet af soldater fra nærliggende garnison, hvor hun blev behandlet og senere udskrevet. Den døde piges højre arm og ben var revet af og hendes krop var gennemhullet af metalstykker.

Røveri, El Geneina: Om natten brød bevæbnede røvere ind i finansministeriets kontor og stjal ca. to mio. sudanesiske dinarer (ca. 100.000 DKK) til lønudbetalinger den følgende dag. Godt 150 ansatte blev dagen efter afhørt af politiet, men yderligere oplysninger er ikke tilgængelige.

“Welcome to my world” – kunne man fristes til at sige. Tre års intens diplomatisk aktivitet og mindst syv resolutioner fra FN’s Sikkerhedsråd senere, er det indlysende, at omverdenen ikke har formået at hjælpe parterne i Darfur med at løse konflikten (-erne) og endnu mindre formået at håndhæve bare et minimalt krav om beskyttelse af civilbefolkningen og hjælpearbejderne.

På den anden side af Sudans vestlige grænse er både Chad og den Central Afrikanske Republik blevet suget ind i den syndflod af etnisk vold og politisk fragmentering, der udgår fra Darfur og mere eller mindre åbenlyst stimuleres fra Khartoum.

Tålmodighed en dyd

FN’s nye generalsekretær har ved flere lejligheder sagt, at konflikten i Darfur er en af hans første prioriteter, og han havde da også et direkte møde med den sudanesiske præsident Omar el Beshir i slutningen af januar. I centrum for deres diskussion stod indsættelsen af FN-forstærkninger til den forkrøblede AU-mission i Darfur. Forstærkninger som FN’s Sikkerhedsråd vedtog tilbage i 2006, men som stadig afvises af Omar el Beshirs regering.

“Vi må udvise tålmodighed i vores opfølgning på denne politiske proces og på fredsprocessen”, udtalte Ban Ki-Moon efter sit halvanden time lange møde med Omar el Beshir.

FN’s tidligere særlige udsending til Sudan, hollænderen Jan Pronk, var en kende mere direkte i sin analyse af FN’s rolle i et interview med *Sudan Tribune* midt i februar.

“Jeg gik i brechen for mine ansatte i Sudan og jeg forsvarede dem, mens jeg var der. Den nuværende ledelse af FN-missionen i Sudan er hovedløs og håndterer blot de admini-

strative aspekter af aftalerne. Og de har ingen opbakning fra New York.”

Omar el Beshirs regering smed Jan Pronk ud af Sudan i november sidste år, efter at Pronk have skrevet og talt om det sudanesiske militærs nederlag i et par større slag i Darfur. FN gjorde aldrig noget helhjertet forsøg på at få ham tilbage ind i Sudan.

Midt i februar så det se ud som om, at hvedebrødsdagene mellem Ban Ki-Mon og Omar el Beshir ville blive korte, da Sudan i ugevis blokerede et besøg af FN's menneskerettighedseksperter til Darfur. “Jeg er meget skuffet,” sagde Generalsekretæren ved den lejlighed.

Et par dage senere kvitterede Omar el Beshir ved at kalde den FN-styrke, som Sikkerhedsrådet autoriserede i 2006, for en “besættelsesstyrke på linje med den amerikanske invasion af Irak.”

Et halvt folkemord senere

Godt og vel tre år og et halvt folke-mord inde i konflikten i Darfur er bundlinjen til at få øje på. Uden en troværdig militær trussel mod Khartoum vil regimet ikke lade en vestlig alliance anført af USA og dele af EU diktere, hvordan den håndterer konflikten i Darfur.

En omsiggribende international ‘Forsvar Darfur’ bevægelse og ‘dybt bekymrede’ regeringer som den danske har i realiteten kun tre kort tilbage på hånden.

– Den Internationale Domstol i den Haag har annonceret, at den vil offentliggøre de første sigtelser og arrestordre i forbindelse med deres undersøgelser af krigsforbrydelser i Darfur.

– Den amerikanske regering og en række EU-medlemmer truer med at gennemføre en række økonomiske sanktioner rettet mod den sudanesiske regering og enkeltpersoner med særligt ansvar for begivenhederne i Darfur.

– Man kan fortsætte med at tigge eller true den kinesiske regering til at gøre deres indflydelse i Khartoum gældende og udvirke, at Sudan accepterer bl.a. en udvidet AU-FN-mission i Darfur (med en betragtelig kinesisk komponent?).

Ingen af de tre ‘kort’ virker overbevisende. Sudan anerkender ikke retten i Haag og vil aldrig udlevere de sigtede til retsforfølgelse. Den sudanesiske økonomi er overvejende rettet mod Asien og Mellemøsten, så økonomiske sanktioner vil formodentlig kun blive irriterende for regimet i Khartoum. Men uden deltagelse af toneangivende samhandels-partnere som Kina, Indien og Saudi-Arabien vil de ikke blive økonomisk afgørende.

Kina har selvsagt megen ringe økonomisk eller politisk interesse i at bruge deres indflydelse til at tvinge FN's resolutioner igennem for Darfur. Tænk olieforsynings-sikkerhed. Tænk Tibet.

For befolkningen i Darfur er der

derfor større håb knyttet til en gryende forsoningsproces mellem de rivaliserende oprørsgrupper. Sådan en forsoning er et første skridt hen mod en senere fælles forhandling med Omar el Beshirs regering og dens allierede militser.

Khartoum gør i disse uger og måneder, hvad den kan for at bombe og forfølge oprørslederne, hver gang de forsøger at mødes, men viljen til at gøre fællesfront er til stede blandt flertallet af oprørslederne og en lille gruppe sudanesiske intellektuelle arbejder hårdt bag kulisserne for at få det til at ske.

Det eneste lille problem med den løsning er, at den kommer til at tage måneder, hvis ikke år, og en effektiv våbenhvile er en akut humanitær nødvendighed i Darfur.

I det sydlige Sudan tog en lignende intern forsoningsproces mellem rivaliserende oprørsgrupper ca. 10 år, men den var en afgørende forudsætning for de efterfølgende egentlige fredsforhandlinger, der førte til afslutningen af over 20 års borgerkrig mellem nord og syd i 2005.

Under Salva Kiirs hat

Fredsaftalen mellem nord og syd var kun et halvt år gammel, da oprørsbevægelsen Sudan People's Liberation Army (SPLA) leder, John Garang de Mabior, døde i et helikopterstyrt i det sydlige Sudan.

I al hast blev hans næstkommanderende gennem det meste af kri-

gen, Salva Kiir Mayardit, udnævnt som leder af SPLA, og et sammenbrud for fredsaftalen blev undgået på et hængende hår. Salva Kiir er siden blevet mere kendt for den bredskyggede hat, han bestandigt bærer, end for en klar politisk vision for det SPLA, der nu har regeringsansvar både som delstatsregering for syden og som 'junior partner' i en national samlingsregering i Khartoum.

Kritikken af Salva Kiir for hans mangel på en national vision er korrekt af den simple grund, at sådan en vision har aldrig været en del af hans tænkning. For ham – og formodentlig det store flertal af sydsudaneres – er planen blot at træde vande på alle nationale emner frem til 2011. Da skal det sydlige Sudan ifølge fredsaftalen gennemføre en internationalt overvåget folkeafstemning om, hvorvidt regionen ønsker selvstændighed eller vil vedblive at være en del af et samlet Sudan.

Salva Kiir synes ikke at være et sekund i tvivl om, hvad udfaldet af den afstemning vil blive: Et selvstændigt Sydsudan. Det er i det perspektiv, man må forstå Salva Kiir og store dele af SPLM's (der nu har skiftet A'et ud med et M for Movement) absolutte fravær, når nationale emner er på bordet i både parlament og kabinetsmøder. Fx støtter SPLM ikke den 'nationale' regerings overgreb i Darfur, men vil samtidig ikke risikere så meget som en tomme af 'deres' fredsaftale for at komme Darfur til undsætning.

At den fortsatte konflikt i Darfur så i stigende grad er ved at undergrave nord/syd-aftalen, er tilsyneladende ikke feset ind under Salva Kiirs hat. Eller også har han blot erkendt sin totale magtesløshed i forhold til et emne, som 'storebror' i National Congress Party (NCP – en del af det gamle NIF – National Islamic Front) i Khartoum tydeligvis skalter og valter med præcis, som det passer dem. Politiken og direktiverne til fx forsvars- og udenrigsministerierne for Darfur fastlægges på hemmelige møder i NCP-toppen – ikke på kabinetsmøderne nede i det gamle præsidentpalads ved Nilen. Et faktum som Salva Kiir og hans SPLM-repræsentanter i samlingsregeringen aldrig for alvor har bestridt. Darfur er det internationale samfunds problem – ikke SPLM's.

Etnisk kabale

Hvor kynisk SPLM's holdning til konflikten i Darfur end kan forekomme, afspejler den tre forhold, der er afgørende for SPLM og Salva Kiir. Bevægelsen er internt splittet, den står i problemer til halsen som ledere og administratorer i syden – og den er reelt magtesløs i forholdet til National Congress Party i alle afgørende nationale spørgsmål.

Mens ingen for alvor truer Salva Kiir som leder af SPLM og dermed automatisk Sudans *nominelle* vicepræsident og præsident for de sydlige delstater, er der konstant kamp

om stort set alle andre magtpositioner, der besættes af SPLM.

Da den tidligere oprørsbevægelse i løbet af 2005 skulle udfylde sine poster i samlingsregeringen i Khartoum og – samtidig – etablere en politisk og administrativ ledelse for det sydlige Sudan, fulgte SPLM en hæderkronet tradition fra det fleste andre sejrige oprørsbevægelser. Alle vigtige poster blev, med meget få undtagelser, besat uden smålig skelen til professionelle kvalifikationer, men med al mulig hensyn til to andre forhold. Loyalitet og politiske og militære bedrifter under krigen var det ene hensyn. Det andet var at komme op med en kabale, der kunne pacificere væsentlige dele af Sydsudans meget sammensatte etniske landskab.

Med mere end 100 forskellige stammer er den kabale en gyser af dimensioner og nok til i sig selv at forklare Salva Kiirs konstante fravær fra den nationale politik i Khartoum. At holde sammen på sydens rivaliserende stammer og grupperinger kræver sin mand. At det faktisk i det store og hele er lykkedes, er nok Salva Kiirs største politiske bedrift. Og i øvrigt en bedrift som afdøde John Garang måske ikke havde mestret med sin mere diktatoriske og uforsonlige stil.

En del af prisen for at holde alle stammer nogenlunde tilfredse har været en inkompetent politisk og administrativ ledelse, der ikke formår at 'levere varen' i form af sko-

ler, sundhedsklinikker, veje osv. ude på landet. Hvad denne nye elite derimod har været dygtige til, har været at hytte deres eget og deres umiddelbare families skind. Et faktum der ikke er gået upåagtet hen hos en ludfattig lokal befolkning.

60 mio. dollars

I anledning af toårs-dagen for underskrivelsen af fredsaftalen, besøgte Omar el Beshir den sydsudanesiske hovedstad Juba, hvor han og Salva Kiir talte til tusinder af forsamlende sydsudanesere. Til Beshirs synlige irritation kastede Salva Kiir sig ud i et totalangreb på el Beshir og NCP for på alle måder at forsinke og forhale gennemførelsen af fredsaftalen. Jublen blandt Salva Kiirs hjemmehane-publikum var betragteligt.

Da Salva Kiir var færdig, overtog Omar el Beshir mikrofonen. Beshir lod sin forberedte tale ligge på stolen bag sig og kastede sig ud i et improviseret modangreb. Knock out-stødet kom, da Beshir bad Salva Kiir forklare, hvad der var blevet af de 60 millioner dollars, som han overførte til Garang og SPLA kort efter, at fredsaftalen blev skrevet under i januar 2005. Pengene skulle gøre det muligt for SPLA at sende en delegation til Khartoum for at sætte fart i gennemførelsen af fredsaftalen. Beshirs bemærkninger skabte stilhed på de billige rækker i Juba, og selv ikke Salva Kiirs hatteskygge var bred nok til at skjule ubehaget.

Det er en offentlig hemmelighed, at en betragtelig del af de 60 mio. dollars blev fløjet i kontanter direkte til SPLA/M's kontor i Rumbek. Her blev de i de sene nattetimer delt ud til højtstående *Commandere* og andre støtter, der havde bakket op om Garang og hans del af SPLA/M gennem krigen. Så vidt vides, blev der ikke bedt om kvitteringer ved den lejlighed.

Siden dengang i det tidlige 2005 er pengeoverførslerne fra Khartoum til syden, og den af SPLM udnævnte kasseimester, vokset mange, mange gange. Men de kigger stadig langt efter skolerne, klinikkerne og vejene i de fleste landsbyer spredt ud over syden.

Hvis SPLM og Salva Kiir skal overleve de valg, der er planlagt til 2008, er det ikke en løsning for Darfur, der kan redde dem. Det er derimod de ting, de i praksis kan nå at udrette for udviklingen i det sydlige Sudan. Ikke flere handlingsplaner og visioner – folket vil have mursten, malariamedicin og asfalt. Og en oprydning blandt de meste korrupte elementer af den nye 'elite' i syden.

Derfor er Salva Kiir en sjælden gæst i Khartoum. Derfor har han og SPLM ikke spillet noget rolle i forhold til Darfur eller andre afgørende nationale emner. Og på den måde har Omar el Beshir og den øvrige inderkreds i NCP i virkeligheden fået det bedste af to verdener: En fredsaftale, de kun delvis behøver at leve op til, og en samlings-

regering med det afrikanske og til dels kristne SPLM, der dæmmer godt op for udlandets værste kritik. Samtidig har NCP i realiteten fastholdt den fulde frihed til at gennemføre en opdateret version af den politik, de har stået for, siden de tog magten ved et militærkup i 1989.

Sharia i 4x4 drive

Som i de tidlige 1990'ere bygger NCP's politik på islam og sharia som det centrale værdi-sæt. Men Omar el Beshirs NCP har siden 1995 bl.a. skiftet gamle allierede som Osama Bin Laden og Carlos the Jacqal ud med de kinesiske og indiske nationale olieselskaber.

Det gamle, hårdkogte National Islamic Front fremstår nu som et slags skabskapitalistisk, islamisk velfærdsparti. Dog uden vestlige tåbeligheder som demokrati, ytringsfrihed og menneskerettigheder – men nu med *split unit-aircons* og Toyota 4X4's til folket (i velhaverkvarterene i Khartoum).

Skift farven grøn ud med rød. Skift islam ud med det kinesiske kommunistparti. Og gør så selv regnestykket op – uden dog at trække parallelterne alt for langt.

Set fra Khartoum er NCP's transformation over de sidste 10 år rent ud sagt genial – og politisk meget, meget dygtigt spillet af et regime, der i midten af 1990'erne balancerede på randen af politisk og økono-

misk kollaps både nationalt og internationalt.

Sudan, og Khartoum i særdeleshed, er ikke bare der, hvor den Blå og den Hvide Nil løber sammen. Det er også der, hvor Afrika møder Arabien, og hvor NCP's ledelse dagligt beviser, at de faktisk *kan* både blæse og have mel i munden. Et halvt folkemord i baghaven, en fredsftale på duktur og viagra, tusinder der dør af underernæring hver måned – og en økonomisk vækst på 13 pct. om året.

Gængs politisk analyse har altid haft det svært i Sudan. Her kommer alligevel et gæt om det kommende års tid: Vandet vil blive ved med at løbe op ad Nilen; NCP vil fastholde sit greb om magten i Khartoum; FN får ikke sin egen styrke ind i Darfur; fredsftalen mellem nord og syd vil ikke bryde officielt sammen, så længe der er penge nok til 'smørelse'; men aftalen vil gradvis blive mere og mere indholdsløs – og dén med folkeafstemningen om selvstændighed for Syden i 2011 – tjah... *In shallah!*

Men mon ikke strategerne i NCP og deres udenlandske forretningspartnere har en plan, der tager højde for det kapitel også. En plan der indbefatter de penge, der allerede tikker diskret ind på udvalgte syd-sudanesiske lederes private bankkonti i udlandet.

Nils Carstensen er journalist og forfatter, bosat i Khartoum.

Saddam Hussein 1937-2006

Helle Lykke Nielsen

En af verdens mest brutale og hensynsløse diktatorer er blevet henrettet ved en irakisk domstol

Iraks ubestridte leder gennem 24 år, Saddam Hussein, blev 69 år. Eller måske blev han kun 67, for ingen ved rigtigt, om han var født i 1937 eller 1939. Og netop usikkerheden om selv så grundlæggende ting som en fødselsdato, var karakteristisk for Saddam: Blev han gift en, to – eller sågar tre – gange? Hvor boede han? Havde han virkelig dobbeltgængere, og i givet fald hvor mange? Hvor befandt han sig egentlig de sidste år af sin regeringsperiode, hvor irakerne nærmest kun så ham på tv? Hvordan gemte han sig for amerikanerne efter Bagdads fald i april og frem til han blev fanget i december 2003, og hvad fik han tiden til at gå med i sin celle i de næsten tre år han måtte tilbringe i amerikansk fangenskab? De mange ubesvarede spørgsmål og verserende rygter gjorde Saddam til en myte, som både arabiske og vestlige medier på hver deres måde bidrog til at holde i live.

Saddams vej mod magten var

præget af brutalitet. Ud over mordet på en lokal kommunistleder i 1958 deltog han i tre kupforsøg mod henholdsvis præsident Qassem i 1959, præsident Arif i 1964 og dennes bror i 1968 – det forsøg der endeligt førte Bath-partiet til magten i Irak. Fra 1968 og frem til 1979, hvor han selv blev præsident, var efterretnings-tjenesterne hans vigtigste platform. Hans erfaringer med at opbygge Bath-partiets efterretnings-tjeneste fra 1964 og frem blev flittigt brugt i perioden, hvor han i bedste stalinistiske stil overvågede alt og alle gennem et vidt forgrenet net af informanter, embedsmænd og politiske kommissærer. Samtidig fik han marginaliseret præsident al-Bakr ved langsomt at overtage centrale opgaver og sideløbende indsætte familie og venner på vigtige poster. Det lykkedes i en sådan grad, at den egentlige magtovertagelse i 1979 kun var en proformasag: Saddam mødte op hos al-Bakr den 16. juli sammen

med sin fætter der var forsvarsminister, og sin onkel der senere blev borgmester i Bagdad, og præsenterede ham for et *fait accompli*. Dagen efter, på den irakiske nationaldag, trak præsidenten sig og udnævnte Saddam til sin efterfølger. Al-Bakr døde tre år senere af en overdosis insulin, angiveligt bestilt af Saddam.

Saddam Hussein var et farligt bekendtskab – ikke blot for den irakiske befolkning, der måtte leve med tortur, etniske udrensninger og endda giftgasangreb. Selv Saddams meget betroede folk havde det med at afgå ved døden på de mest belejlige tidspunkter: Mange har undret sig over, at der var langt flere militærfolk der døde ved helikopterulykker i fredstid end i krigstid. Saddam var endda villig til egenhændigt at myrde sine ministre, som det skulle være sket ved et ministermøde i 1982, hvor sundhedsminister Riyadh Ibrahim Hussein var så ufor-sigtig at foreslå noget, der ikke passede præsidenten.

Fra Nahda til Nakba

Saddam var ubetvivleligt en populær præsident, da han overtog posten efter al-Bakr i 1979. Det var de gode år i slutningen af 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne, hvor olie-indtægterne begyndte at strømme ind og løbende blev omsat i skoler, universiteter, hospitaler, gode veje, store fabrikker, udvikling af landbrugssektoren – kort sagt, en udvik-

ling af det irakiske samfund, som kan sammenfattes med det arabiske ord *al-Nahda*, der på en gang betyder 'renaissance', 'opblomstring' 'fremskridt', ja selv 'national vækkelse'. Den irakiske *Nahda* blev beundret af mange, ikke kun i Irak, men også i resten af den arabiske verden.

Vejen fra *al-Nahda* mod *al-Nakba* – katastrofen – blev langsomt, men sikkert indledt, da Saddam i 1980 besluttede sig for at angribe Iran. Han var, lige som resten af verdens statsledere, utryg ved det nye præs-testyre i Teheran, der var kommet til magten efter Shahens fald i 1979, og frygtede, at shiitiske grupper i det sydlige Irak ville lade sig inspirere af Khomeini til at forsøge også at vælte styret i Bagdad.

Med støtte fra såvel arabiske lande som Vesten begav Saddam sig derfor ud i en krig mod den store nabo, som han ikke kunne vinde. Krigen bølgede frem og tilbage over fronten i otte år med meget store menneskelige og økonomiske tab på begge sider, og selv om Saddam flere gange forsøgte at få en våbenhvile i stand, lykkedes det først i 1988. Da var den irakiske befolkning udmattet, statskassen tom, Irak var verdens tredje mest forgældede land, og Saddams popularitet kunne folgelig ligge på et meget lille sted.

Derefter gik det slag i slag ned ad bakke. Invasionen af Kuwait, der i Saddams øjne skulle have løst landets økonomiske problemer, blev i stedet en katastrofe, både militært

og økonomisk. De efterfølgende sanktioner, der kom til at vare i 12 år, satte hans styre under pres, men dog ikke mere, end at han med vanlig overlevelsessevne formåede at finde veje ud af de økonomiske problemer, og fx trods sanktionerne formåede at bygge seks nye paladser med krystallysekroner, guldbelagte vandhaner og anden luksus. Imens led den irakiske befolkning af mangel på mad, medicin og helt dagligdags fornødenheder.

Saddams mission

Saddam mente selv, at han havde en mission: Det var hans opgave at holde den irakiske nationalstat sammen på tværs af etniske og religiøse skel, og vel at mærke med ham som leder. Og det lykkedes rent faktisk, om end midlerne var meget brutale. Nøgttern set var det ikke nogen ringe bedrift, når man tager antallet af kup, kupforsøg og fraværet af stabilitet i betragtning i perioden fra kongedømmets fald i 1958 og frem til Saddams magtovertagelse i 1979. At det stadig er en vanskelig opgave, også efter Saddams styre er væltet, vidner begivenhederne i Irak os dagligt om.

Men Saddam ville mere end det: Han ville gengive Irak dets historiske rolle, som det havde haft i det gamle Mesopotamien, og dermed placere sig selv og Irak som centrum i den arabiske verden. Han ville være den leder, der forenede den

arabiske verden, så den udgjorde et værdigt alternativ til Vesten. Den del af opgaven lykkedes ikke.

Ganske som de middelalderlige fyrster formåede Saddam Hussein at holde sit land og sin befolkning i et jerngreb. Midlerne dertil var skrappe: en totalitær stat med effektive efterretningstjenester, et velstruktureret Bath-parti, særlige korps af bodyguards og specialtrænede elitesoldater var de synlige tegn på Saddams enevældige magt.

Til gengæld fejlvurderede han ofte verden uden for landets grænser. Han kunne ikke vinde over Iran, kunne ikke besejre Kuwait, kunne ikke få ophævet sanktioner trods de mange kunstgreb, han forsøgte sig med. Det var egentlig ikke overraskende al den stund, at han aldrig rigtig havde set verden omkring sig på andet end en tv-skærm.

Bortset fra nogle års eksil i Cairo efter det mislykkede kupforsøg mod præsident Qassem i 1959 var han i Paris og USSR en enkelt gang og rejste i få tilfælde rundt i det arabiske område for at samle støtte til sine krigsplaner. Journalister der har interviewet ham, beretter samstemmende om, hvordan de efter interviewet blev trukket ind i et tilstødende lokale og på tomandshånd udspurgt om, hvem der bestemte i USA, hvordan man blev præsident i Frankrig etc. etc. Et sådant begrænset verdenssyn måtte give problemer i en verden, der blev stadig mere international og globaliseret.

Og i 2003 var det så slut. Også her kom udfordringen udefra – fra et USA, der som verdens eneste supermagt havde besluttet sig for at gøre en ende på Saddam Husseins legen kispus med FN's våbeninspektører og det internationale samfund.

At de amerikanske krav om våbeninspektion og udlevering af terrormistænkte må have forekommet Saddam uforenelige med de hensyn han nødvendigvis måtte tage til de grupper, organisationer og militære midler, han byggede sin indenrigspolitiske magt på, kan man få en fornemmelse af ved at se på de løsninger, han valgte. I stedet for at gå betingelsesløst ind på de amerikanske krav valgte han med vanlig taktisk snilde at forsøge at løse konflikten ved at spille det internationale samfund ud mod hinanden i håb om, at det kunne tage en eventuel krig i opløbet.

Det lykkedes da også at få skabt et modsætningsforhold mellem USA og Storbritannien på den ene side og Rusland, Frankrig og Tyskland på den anden, men det havde ikke den ønskede effekt. For USA valgte sammen med Storbritannien at gå i krig uden et FN-mandat bakket op af et mindre antal lande, heriblandt Danmark, og det blev Saddams politiske endeligt. Efter tre ugers krigsførelse indtog de amerikanske og britiske soldater Bagdad den 9. april 2003, og den væltede kæmpestatue af Saddam på Firdaws-pladsen blev det symbolske bevis på, at 24 års totalitært styre under Saddam nu var slut.

Saddams endeligt

Da Saddam mistede magten i 2003, var det irakiske samfund allerede i opløsning. Tre krige og 12 års økonomiske sanktioner havde nedslidt og udsultet det irakiske samfund i en sådan grad, at man med rimelighed kan tale om et *Nakba* – det arabiske ord for katastrofe.

At Saddam var en færdig mand, også i irakiske øjne, blev for alvor tydeligt, da amerikanske styrker den 13. december 2003 hev den tidligere diktator op af en jordhule – “fanget som en rotte i et hul”, som en amerikansk general udtrykte det. Billedet af en kujon, der gemte sig under jorden med en stor bunke penge, to maskinpistoler og en revolver, og end ikke turde løsne et skud, da han blev opdaget – hverken mod sig selv eller dem, der fandt ham – men blot overgav sig uden modstand, var selvsagt ynkeligt.

Men Saddam formåede at rejse sig igen. Efter to års fangenskab på en amerikansk base i Bagdad blev den første retssag mod ham indledt den 19. oktober 2005, og det blev netop den platform, den tidligere diktator havde brug for, til at skabe sig oprejsning i irakiske øjne. Under sagen, der omfattede anklager for mord på 148 shiamuslimske mænd, kvinder og børn i landsbyen Dujail i 1982, benyttede Saddam enhver given lejlighed til at omtale sig selv som ‘Iraks legitime præsident der er valgt af alle irakere’, og med kora-

nen i hånden understrege sin hengivenhed for islam. Amerikanerne derimod var besætttere der ud over at torturere ham førte korstog mod muslimerne, splittede den irakiske nation, og alene var ude på at stjæle Iraks sorte guld.

Saddam var som altid meget opmærksom på sin fremtoning og fremsatte flere gange under sagen klager over, at han stadig måtte gå i de sko han bar, da han blev arresteret i december 2003, og at han ikke kunne få dagligt bad og rene skjorter under retssagen. Til gengæld fik han lov at farve sit hår inden første retsmøde, hvis man ellers skal tro hans advokat.

Under retsmøderne, der blev transmitteret forskudt på irakisk tv, erklærede Saddam flere gange at han ikke var bange for at dø: "Ingen af os er bange for at dø. Det vigtigste for mig er at tilfredsstille Allah og menneskeheden, og at det amerikanske folk får at vide, hvad deres herskere har gjort mod den irakiske nation". Han gik endda så langt som til at bede om – ja nærmest kræve – at blive henrettet ved skydning, sådan som det ifølge Saddam passede sig for en mand af militær rang.

Sagen endte med en dødsdom den 5. november 2006. Og den 30. december, fire dage efter at en appelret havde stadfæstet dommen, blev Saddam henrettet ved hængning i et lokale, der tidligere havde været brugt af de irakiske efterretningstjenester, han selv havde stået i

spidsen for. Og billederne af henrettelsen gik verden rundt: Først i en officiel video-version som det irakiske styre frigav kort efter henrettelsen. Den viste en fattet Saddam som uden bind for øjnene roligt lod bødlerne lægge løkken om sin hals og gik værdigt i døden med Koranen i hånden, mens han fremsagde den islamiske trosbekendelse.

Og dagen efter i en uofficiel version, optaget ulovligt af en af de tilstedeværende, sandsynligvis med et kamera fra en mobiltelefon. Den optagelse, der også omfattede lyd, viste langt mere tumultagtige tilstande: En skarp ordveksling mellem Saddam og nogle af de tilstedeværende, fornærmelser og tilråb uden for lokalet til støtte for den shiamuslimske imam Muqtada al-Sadr, der var en af Saddams argeste modstandere, gav et tydeligt billede af den spændte atmosfære af politiske og religiøse konflikter, som henrettelsen fandt sted i.

Også datoen for henrettelsen var omstridt: den 30. december 2006 var officielt første dag i den islamske højtid *Eid al-Adha*, den såkaldte offerfest hvor muslimer fejrer at profeten Ibrahim (Abraham) var villig til at ofre sin søn Ismail til Gud. At Saddams henrettelse netop fandt sted på denne helligdag, der ifølge mange muslimer burde stå for tolerance og fællesskab, blev opfattet som både fornærmende og en måde at vanhellige islam og genere Saddam på.

Men ikke nok med det: At vælge den 30. december afspejlede også en intern religiøs splittelse. For ifølge nogle shiamuslimske lærde begynder *Eid al-Adha* først en dag senere i den shiamuslimske tradition end i den sunnitiske, så ved at henrette Saddam den 30. december, provokerede Iraks shiamuslimske ledere kun sunnimuslimer, ikke shiamuslimer. Det der skulle have forenet (størstedelen af) den irakiske befolkning i opgøret med den tidligere diktator, blev således på flere måder i stedet et symbol på den stigende splittelse mellem irakiske sunni- og shiamuslimer.

Trods billederne fra henrettelsen og udleveringen af Saddams lig til stammeledere i Tikritområdet hvor Saddam blev begravet dagen efter henrettelsen, er der alligevel folk, der offentligt mener at vide, at Saddam slet ikke er blevet henrettet – at det i virkeligheden var en af hans påståede dobbeltgængere ved navn Makhluף Ramadhan, der blev hængt og lagt i jorden. Beviserne herfor skulle være af fysisk art: En skønhedsplet på panden, størrelsen og formen af ørerne, og den måde den fængslede talte dialekt på under retssagen, var alt sammen tegn på at det var en anden end den rigtige Saddam, der var blevet ført til skaffottet.

En universitetsunderviser i matematik og statistik fra Cairo Universitet, Adil Ali al-Qadir, hævder endog på basis af en matematisk teori at

have regnet sig frem til, at Saddam i virkeligheden var blevet befriet fra sit fængsel af arabiske mujahidinere, længe før henrettelsen fandt sted.

Kampen om Saddams eftermæle

Saddams henrettelse indskrev sig i det forværrede forhold mellem irakiske sunni- og shiamuslimer som for alvor eskalerede i 2006. Og bedre blev det ikke, da Saddams halvbror, Barzan Ibrahim al-Tikriti, der sammen med en tidligere chefdommer var dømt i samme sag som Saddam, blev henrettet to uger senere. Ved hængningen blev Barzans hoved nemlig skilt fra kroppen og rullede dramatisk ned på gulvet, hvilket for mange irakiske sunnimuslimer var endnu et eksempel på den ydmygelse, de har måttet lide efter Saddam-styrets fald.

Men måske netop på grund af den i forvejen eskalerende vold i Irak synes henrettelserne ikke at have fremkaldt de voldsomme reaktioner, som mange politiske iagttagere af situationen i Irak havde forudsagt. Saddams henrettelse var ventet, og selv om den utvivlsomt har provokeret de i forvejen preskede sunnimuslimer og bidraget til at øge spændingerne, kan man ikke sætte fingeren på attentater eller andre større begivenheder, som skulle være forårsaget af henrettelsen.

Henrettelsen af Saddam er utvivlsomt blevet fulgt med tilbageholdt åndedræt af de arabiske regimer –

at se en arabisk leder blive retsfulgt, dømt og henrettet af sine egne må nødvendigvis få det til at løbe koldt ned ad ryggen på mange mellemøstlige ledere.

Alligevel var de første officielle arabiske reaktioner meget afdæmpede. Bortset fra Libyens oberst Qadhafi der straks erklærede tre dages landesorg, og den kuwaitiske parlamentsformand Jassim Al-Kharafi der i lyset af den irakiske besættelse af Kuwait i 1990-91 omvendt anså dødsdommen for retfærdig – og “of ferfesten dobbelt så glædelig nu da Saddam Husseins dødsdom er blevet eksekveret” – begrænsede de fleste officielle arabiske reaktioner sig til at udtrykke utilfredshed med valget af datoen, men udtalte sig ikke om selve henrettelsen.

Den ægyptiske præsident Mubarak var nok den arabiske leder der mest direkte kritiserede henrettelsen, da han i et interview med den israelske avis *Yedioth Ahronoth* den 5. januar 2007 udtalte at man med valget af dato kombineret med de voldsomme billeder fra henrettelsen risikerede at gøre Saddam til martyr.

Og selvom Mubaraks udtalelse kan forekomme skinger for dem der kender til Saddams mange ugerninger, kan den vise sig at holde stik. Det skyldes at den regionale udvikling i Mellemøsten er under pres i disse år, hvor Iran forsøger at udbrede sin magt i området, ikke blot gennem etablering af et atomprogram og støtte til forskellige shia-

muslimske militser i Irak, men også ved at sende våben og penge til Hizbollah og Hamas.

Den udvikling har sammen med optrapningen af konflikten mellem Iran og USA sat de arabiske regimer under voldsomt pres, og der er ved at brede sig en opfattelse i regionen, både blandt arabiske ledere og befolkningsgrupper, af at den arabiske verden i dag sidder i en voldsom klemme mellem Irans regionale stormagtsdrømme, Israels hårdtslående gengældelsesangreb og en overordnet amerikansk plan der har til formål at sikre sig total kontrol med det arabiske område og dets ressourcer.

I en sådan kontekst er det ikke svært at forestille sig, at en henrettet arabisk hersker som Saddam kan gå hen og få martyrstatus: Otte års krig mod Iran, to krige mod USA og en konsekvent anti-israelsk diskurs der af og til blev understøttet af symbolangreb på Israel, taler sit eget sprog og omfatter det stof, mange arabiske helte er gjort af.

Politisk ikon

Den toneangivende sunnimuslimske sheik Yusuf al-Qaradhawi, der både har sit eget tv-program på *al-Jazeera* og sidder i diverse sunnimuslimske råd og kommissioner, tog allerede nogle dage efter Saddams henrettelse hul på den proces. I en udsendelse på *al-Jazeera* den 5. januar 2007 sagde han bl.a. at der var tale om

“en amerikansk retssag. De (amerikanerne) vil have bugt med manden (Saddam), som de ikke kunne vride halsen om på, og hvis vilje de ikke kunne knække. Det er den mand der sendte 39 missiler ind over Israel, hvad Israel aldrig har glemt, den mand hvis atomreaktor de ødelagde (...). Det er den mand der livet igennem kæmpede for den palæstinske sag. Det er den mand der sagde ‘nej’ til amerikanerne... (...) I sine sidste år – det har vore brødre i Irak fortalt os – var han helt forandret. Han begyndte at bede, læse Koranen og lave velgørende arbejde. Han gjorde alt hvad han kunne for at hjælpe folk. Han hjalp med at bygge moskeer og lovede (...) at betale halvdelen af byggematerialerne. Da de (amerikanerne) trængte ind i hans hemmelige skjul og fangede ham, fandt de et bedetæppe og en åben Koran.”

Mens arabiske og islamiske grupper uden for Irak således allerede er begyndt at bruge Saddam som politisk ikon til egne formål, hviler Saddams arv tungt over den irakiske befolkning og vil utvivlsomt gøre det i generationer fremover. 24 års voldeligt diktatur har ikke blot forårsaget død og ødelæggelse, splittet familier og ført Irak på fallittens rand, men har også sat sig dybe spor i den måde, folk tænker og agerer på.

Det shiamuslimske parlamentsmedlem Iyad Jamal al-Din beskrev det i et interview på *al-Jazeera* den 28. december 2006 således: “I det øjeblik Saddams mænd blev løftet væk over vores hoveder, ønskede vi alle sammen at indtage Saddams personlighed. (Tidligere) havde vi en Saddam, nu har vi seks, syv, 10 eller 15 Saddam’er. Vi har lokale mini-Saddam’er...”

Henrettelsen af den tidligere irakiske diktator er således næppe det sidste, vi kommer til at høre om Saddam: For ganske vist kan en mand kun henrettes en gang, men dels ligger der andre og mere omfattende sager og venter på at blive behandlet i det irakiske retsopgør, hvilket utvivlsomt vil oprulle flere af Saddams ugerninger, dels vil kampen om Saddams eftermæle fortsætte en rum tid endnu.

Saddam ønskede at være en stor mand, både i sin samtid og for eftertiden. Og hvem ved: Måske får han sit ønske opfyldt, for som han sagde: “Det er ikke vigtigt, hvad irakerne siger om mig i dag – det vigtige er derimod, hvad araberne vil sige om 500 år.”

Helle Lykke Nielsen er lektor ved Center for Mellemøststudier, Syddansk Universitet.

Fra Aljazeera: Hizbollah

Første kvartal 2007

Michael Seidelin og Anders Jerichow

Har Danmark en selvstændig stemme i international politik?

Oppositionen har under det meste af krigen i Irak kritiseret VK-regeringen for at følge USA for tæt og anbefalet, at Danmark skulle trække sine soldater ud af Irak. I februar satte regeringen så en udløbsdato for de danske tropper i Sydirak – men mødte nu kritik for blot at følge i hælene på Storbritannien, der samme dag besluttede at hente en fjerdedel af sine styrker i Sydirak hjem.

Beslutningen vidnede om et grundvilkår for dansk sikkerhedspolitik: At vi sjældent – om nogensinde – er alene. Og at vi ofte må vælge, hvilke af vores nære allierede vi vil handle sammen med.

I dette tilfælde valgte to af Danmarks nærmeste allierede – Storbritannien og USA – reelt at gå hver sin vej, og Danmark kunne ikke følge dem begge. Forud for beslutningen var publiceringen af den amerikanske tværpolitiske *Baker-Hamilton-rapport* (6. december 2006), som udtrykte tvivl om præsident Bushs Irakpolitik og foreslog flere justeringer.

Blandt dem: Forhandlinger med alle Iraks nabolande, inklusive Iran og Syrien, hvoraf det første af Bush opfattes som en del af ‘ondskabens akse’ og det andet som en ‘slyngelstak’. Desuden et pres på de irakiske myndigheder for at få dem til at tage større ansvar. Og endelig en deadline for det militære engagement.

Bush var ikke begejstret. Men skønt Danmark og Storbritannien ikke var genstand for *Baker-Hamilton-rapporten*, var rapportens dilemmaer også britiske og danske. Og rapport eller ej, den danske regering varslede den 21. februar, at august skal være udløbsdato for de danske kamptropper i Sydirak, hvor de har haft ansvaret for sikkerheden i en område på størrelse med Fyn nord for regionshovedstaden Basra. Præcis samtidig besluttede Storbritannien at trække 1600 ud af 7000 britiske soldater hjem fra Basra-området. Mens det i folketinget gav stof til ny debat om dansk selvstændighed og/eller følgagtighed over for magter, der er større end os selv, blev det ledsaget af en opinionsmåling fra Catinét, som viste, at 40 procent af

den voksne danske befolkning opfattede Danmarks indsats i Irak som vellykket eller en succes. Kun 15 procent opfattede den som mislykket eller en direkte fiasko.

Ifølge den irakiske udenrigsminister, Hoshiyar Zebari, som gæstede København ugen efter, er Irak parat til at overtage ansvaret for sikkerheden i Sydirak til august og tilfreds med, at Danmark vil erstatte den hidtidige bataljon med fire overvågningshelikoptere og en tilknyttet besætning på i alt 50 soldater.

Og så til Afghanistan

Man skal ikke have en større spåmandseksamen for at forudse, at den politiske strid om dansk involvering i Irak nu vil erstattes af debat om Danmarks engagement i Afghanistan. For præcis samtidig med beslutningen om at neddroge antallet af soldater i Irak, vedtog VK-regeringen at øge det danske kontingent soldater fra 400 til 600 i Afghanistan.

Heller ikke i Afghanistan er vi ale-ne. Og heller ikke i Afghanistan er vi kun elsket af lokalbefolkningen. De oprustende rester af det tidligere Taleban-regime går i offensiven mod de udenlandske soldater, og danske soldater er i Afghanistan reelt engageret i en krig, der opfattes som en lakmusprøve på NATOs sammenhold og evne til at løse fredsskabende opgaver uden for NATOs egen geografiske hjemmebane. Men hvad kommer først – den militære indsats eller den sociale og økonomiske genopbygning? VK-re-

geringen lover, også presset af oppositionen, at styrke Danmarks betoning af netop genopbygningen. Men ligesom i Irak truer soldaternes beskyttelse af sig selv med at begrænse engagementet i genopbygningen – nu i den pashtunske Helmanprovins.

Ja til missilskjold

Beskyldningerne mod regeringen og dens støtteparti, Dansk Folkeparti, for at følge USA slavisk gælder ikke kun Irak-politikken. De samme toner lød, da både udenrigs- og forsvarsministeren den 6. marts udtrykte klar støtte til NATOs planer om at udvide det amerikanske missilskjold til også at dække det europæiske kontinent.

“Det er voldsomt dyrt, og det betyder en optrapning af konflikterne i forhold til Rusland og Kina”, lød det fra SF’s udenrigsordfører Holger K. Nielsen, mens forsvarsminister Søren Gade (V) pegede på, at stadig flere lande enten råder over masseødelæggelsesvåben eller forsøger at anskaffe dem.

“Der er nationer i verden, som ønsker at få masseødelæggelsesvåben og vil være i stand til at fremføre dem ved hjælp af fx missiler. Jeg kan ikke se nogen grund til, hvorfor vi ikke skulle tilbyde den danske befolkning den beskyttelse”, sagde forsvarsminister til flere medier.

Regeringens beslutning kommer ikke som nogen overraskelse. For-

handlingerne har fundet sted over lang tid, og ledende NATO-lande ønsker at gøre missilforsvaret til en integreret del af Europas forsvar, som den tyske forsvarsminister Franz Josef Jung formulerede det efter et møde mellem EU-landenes forsvarsministre i begyndelsen af marts.

Men han understregede også nødvendigheden af at informere Rusland løbende og grundigt om planerne. Det var et indirekte svar på præsident Vladimir Putins voldsomme kritik af planerne om et missilskjold, som han fremførte på den årlige sikkerhedspolitiske konference i februar i München.

Danmark med EU-flertal

I årtier – fra midten af 1950'erne og frem til udgangen af 1980'erne – stod Danmark last og brast med Storbritannien i Europa-politikken. Som regel var vi en del af taberholdet, og ved senere traktatændringer har Danmark været i vanskeligheder.

Nu ligger Danmark derimod i den europæiske mainstream. Statsminister Anders Fogh Rasmussens (V) har ved flere lejligheder lagt op til, at den af de franske og hollandske vælgere forkastede forfatningstraktat for EU kan erstattes af en 'minitraktat', som han ikke nødvendigvis behøver at sende til folkeafstemning.

Ganske vist siger de lande, der har ratificeret forfatningstraktaten, nej til den tynde udgave. Det skete på et

møde mellem disse lande, 'Forfatningens venner', i Madrid i januar 2007. Men briterne insisterer på den slanke model. Det samme gør de tre vigtigste kandidater til den franske præsidentpost samt et stort – og ofte 'vanskeligt' – EU-land som Polen, og hermed er retningen slået an.

Det svarer ikke til den tyske forbundskansler Angela Merkels ambitioner. På kort sigt vil hun imidlertid gerne bringe den efterhånden langvarige føljeton om forfatningstraktaten et skridt videre, og derfor peger pilen i retning af den snævre løsning.

"Læg nu ikke for meget pres på os", sagde forbundskansleren efter EU-topmødet i december 2006, og det bliver svært at have en ratificeret forfatningstraktat klar inden valget til Europa-Parlamentet i sommeren 2009, som hun oprindeligt stræbte efter.

Det passer den danske statsminister udmærket, selv om han ved dette topmøde gav udtryk for en vis utålmodighed. "Vi må se at blive færdige med disse uendelige traktatforhandlinger. Men jeg er godt klar over, at mit håb er optimistisk", udtalte statsministeren til *Politiken*.

Der venter vanskelige forhandlinger i EU-kredsen, og faren for et nej til traktaten i et eller flere medlemslande lurer stadig. I Frankrig går to af kandidaterne til præsidentembedet, socialisten Ségolène Royal og centrumlederen François Bayrou, ind for en folkeafstemning om en

ny traktat, hvilket også bliver et tema i den danske debat. Den bliver heller ikke nemmere af, at de danske forbehold risikerer at komme i spil. Statsministeren – uanset om han eller hun hedder Anders Fogh Rasmussen (V), Helle Thorning Schmidt (S) eller noget helt tredje – skal bl.a. tage stilling til, om en eventuel folkeafstemning om en ny traktat skal kobles med forslag om at afvikle forbeholdene. Det vil være højt spil, og derfor vil det passe Danmark godt, hvis signalerne fra de øvrige lande hedder parlamentarisk behandling af en ny og smal forfatningstraktat.

Dansk miljøsucces i EU

Det lignede et triumftog, da statsminister Anders Fogh Rasmussen (V) vendte hjem fra EU-topmøde 10. marts.

“Statsministeren har gjort det godt på vedvarende energi”, lød det bl.a. fra SF’s EU-ordfører Anne Grethe Holmsgaard, der henviste til aftalen mellem de 27 EU-lande om at sætte konkrete mål for reduktion af CO₂ og andre drivhusgasser, 20 pct. energibesparelse inden 2020 og mål for andelen af vedvarende energi i det samlede energiforbrug i 2020.

Nej, det var ikke kun en dansk sejr. Men Danmark pressede på i den retning og havde bag sig en aktiv miljøpolitik i EU siden begyndelsen af 1990’erne.

Der var også usædvanlig ros fra Socialdemokraternes tidligere miljøminister, Svend Auken, og der var især overraskelse over, at EU-landene nåede til enighed i et spørgsmål, der har delt dem. Men Tysklands EU-formand og forbundskansler Angela Merkel havde gjort energien til sin mærkesag, den er blevet et vigtigt tema i den franske valgkamp frem til 2. runde af præsidentvalget den 6. maj, og i Storbritannien lægger landets – sandsynligvis nye premierminister fra sommer – Gordon Brown, også op til en miljøoffensiv.

Og så var der Danmark, Sverige og de andre.

Stemningen i Bruxelles var høj, og det handlede ikke kun om miljø.

Med denne aftale brød EU-lederne nemlig det dødvande, unionen har befundet sig i siden det franske og hollandske nej til forfatningstraktaten i maj-juni 2005, og EU sendte også et signal om handlekraft til resten af verden, som Kommissionsformand José Manuel Barroso udtrykte det:

“Vi kan sige til resten af verden: I bør slutte jer til os i kampen mod klimaforandringer”.

Agenda - næste kvartal:

– April/maj: Fransk præsidentvalg
– Juni: EU-topmøde

Michael Seidelin, udenrigspolitisk reporter og analytiker, Politiken og Anders Jerichow, redaktør ved Politiken og redaktør, Udenrigs.

Pres på Israel?

Rune Lund (Enhedslisten) i spørgsmål nr. S 882 udenrigsminister Per Stig Møller:

“Vil udenrigsministeren på baggrund af de seneste israelske drab på civile foreslå EU at opsig handelspræferenceaftalen med Israel?”

Rune Lund:

Det drejer sig om, at vi jo i Israel og Palæstina har set, hvordan civile palæstinensere hele tiden dør på grund af israelsk ild, israelske kugler, israelske bomber. De 19 civile palæstinensere, som blev dræbt den 8. november, er jo bare de sidste i en lang række af civile, som er døde. For siden den 25 juni i år, hvor den nu igangværende israelske offensiv startede i Gaza, er det faktisk sådan, at op imod 350 mennesker, civile palæstinensere, er døde, heraf 64 børn.

Det er faktisk endnu et eksempel på, at Israel ikke lever op til de forpligtelser, der er i den handelsaftale, der er mellem EU og Israel, som jo fordrer, at Israel skal respektere menneskerettighederne. Det kan man jo ikke sige at de gør. Så er det ikke snart på tide, at vi gør alvor ud af det, der står i den handelsaftale, og siger, at vi så må opsig handels-

aftalen, når Israel ikke lever op til menneskerettighederne?

Udenrigsministeren:

Det, der er det gode ved handelsaftalen, er, at den giver os en platform til præcis at fremhæve, når vi synes, at Israel går over gevind.

Lad os holde fast i en ting: Israel har ret til selvforsvar. Lad os så også holde fast i en anden ting: Hamas og Hizbollah vil ikke acceptere Israels eksistens. Og hver gang – det er så den tredje ting, hr. Rune Lund burde være opmærksom på – man nærmer sig en forståelse mellem regeringerne i Libanon, i Israel og den palæstinensiske regering, slår Hamas og Hizbollah til. Det var, hvad der skete i sommer, og det udløste så sommerens krig, som betød, at Israel overdrev sit selvforsvar. Det har vi også påtalt.

Fx EU har jo mulighed for gennem præcis disse aftaler at holde Israels forpligtelser op for landet og tage det op på møder, som man har med Israel. Det havde man så sent som den 9. november. Der blev holdt et møde i EU med Israel i komiteen for politisk dialog og samarbejde, hvor bl.a. det pågældende is-

raelske angreb i Beit Hanun blev taget op fra EU's side. Havde vi ikke haft den aftale, havde vi ikke haft platformen til det. Også i juni måned var associeringsaftalen rammen om både et møde i Associeringsrådet EU/Israel samt et møde i arbejdsgruppen for menneskerettigheder. I alle disse sammenhænge benyttes associeringsaftalen altså aktivt af EU til at drøfte disse spørgsmål. Uden aftalen havde vi ikke haft disse muligheder og denne platform til at sige til Israel klart og tydeligt, når de går over gevind.

Rune Lund:

Jeg startede med at sige, at Enhedslisten selvfølgelig anerkender Israels ret til at eksistere, Israels ret til selvforsvar, og det bygger selvfølgelig på, at vi i Enhedslisten ligesom så mange andre mener, at der bør findes en fredelig løsning på konflikten ud fra en tostatsløsning, sådan som det også er vedtaget i FN's Sikkerhedsråd.

Derfor fordømmer vi selvfølgelig også, hver eneste gang der bliver sendt raketter af sted, uanset om det er fra Gazastriben, eller det er fra Hizbollah, fordi det går ud over uskyldige israelske civile. Det skal stå helt fast.

Men det, som udenrigsministeren siger, lyder jo nærmest, som om dialog ikke er mulig, medmindre man har en handelsaftale. Selvfølgelig er dialog da mulig, selv om man fratager Israel de muligheder, de har for handel med EU som følge af den handelsaftale, der ligger.

Jeg må derfor spørge: Hvornår får denne dialog en konsekvens? Hvor mange civile palæstinensere skal dø, før man siger, at Israel ikke overholder menneskerettighederne, og før man siger, at vi nu bliver nødt til at opsige den her handelsaftale, fordi Israel simpelt hen ikke lever op til de helt grundlæggende forpligtelser i den aftale om at overholde menneskerettighederne?

Udenrigsministeren:

Ja, det kalder på to bemærkninger. Jeg håber, jeg kan nå dem begge.

Det første, hr. Rune Lund sagde, er jeg meget glad for, for der dementerede hr. Rune Lund jo pludselig sin kritik af min stemmeafgivning i Sikkerhedsrådet og generalforsamlingen. Hr. Rune Lund sagde: Der bør findes en tostatsløsning, således som Sikkerhedsrådet har vedtaget. Ja, Sikkerhedsrådet har vedtaget det ved at henvise til road map'en – køreplanen for fred – og det vil sige, at havde vi ikke haft en sikkerhedsrådsbeslutning om køreplanen for fred, så havde vi ikke haft arbejdet for en tostatsløsning.

Så jeg er da glad for, at hr. Rune Lund nu virkelig er glad for, at jeg sikrede, at køreplanen for fred er med i generalforsamlingsteksten. Tak for den støtte, hr. Rune Lund!

Jeg er bare ikke helt sikker på, at hr. Rune Lund var klar over, han kom til at støtte mig.

Det andet er: Jamen hvis vi nu siger, at vi ikke vil have den handelsaf-

tale, fordi Israel har økonomisk glæde af den, så er vi jo af hensyn til balancen nødt til at sige, at vi så i øvrigt også må holde op med at støtte palæstinenserne økonomisk, for vi skal jo gå efter en tostatsløsning og behandle begge parter ens. Der kommer jo raketter ind i Israel hele tiden.

Så hr. Rune Lunds forslag er altså at ophæve handelsaftalen og lade være med at støtte palæstinenserne. Det er bare ikke min politik.

Rune Lund:

Næ, min politik er: Ophæv handelsaftalen, når Israel ikke lever op til forpligtelserne om at overholde menneskerettighederne. Jeg synes, det er et meget godt princip, at hvis der er nogle regler i en aftale, så skal man leve op til reglerne i den aftale, og hvis reglerne ikke bliver overholdt, så må man tage konsekvensen og indgå i en dialog. Når man har taget den dialog hundrede sytten gange, og der stadig væk bliver myrdet civile palæstinensere hver eneste dag, så må man på et tidspunkt også tage konsekvensen af, at dialogen ikke fører nogen vegne, og så må man opsige handelsaftalen. Det er det, der er mit argument. Mit argument går selvfølgelig også ud på at støtte palæstinenserne.

Med hensyn til udenrigsministerens bortforklaringer i forbindelse med den der resolution, som man undlod at stemme for, så fik vi diskuteret det rigeligt under sidste punkt, så det vil jeg lade være ved det.

Men jeg vil gerne lige spørge udenrigsministeren: Når nu udenrigsministeren mener, at man skal indgå i en kritisk dialog med Israel, men har en meget hård og meget håndfast tilgang til fx det palæstinensiske selvstyre, fordi Hamas vandt et valg, hvordan har udenrigsministeren det så med, at Ehud Olmert har lavet en ny ministerrokade, hvor Liebermann er blevet minister, en minister, som kommer fra et ultra højreorienteret nationalistisk parti, som bl.a. arbejder for et race-rent Israel?

Hvad er lige præcis forskellen på sådan en som Liebermann og de mest fundamentalistiske kræfter inden for Hamas? Det kunne jeg godt tænke mig udenrigsministerens svar på.

Udenrigsministeren:

Der er en meget væsentlig forskel. Hr. Liebermann styrer ikke Israels regering. Jeg har ikke set et eneste træk, hvor Olmert har imødekommet de ting, som hr. Rune Lund siger, og som er dybt kritisable i hr. Liebermanns holdninger.

Men det er altså sådan, at Hamas i Damaskus styrer Hamas i Gaza og styrede dem ind i den fuldstændig vanvittige krig i sommer. Så det vil sige, at vi altså her er udsat for en ubetydelig minister, som ikke styrer Israels regering, samtidig med at der på den anden side sidder en terrorbevægelse, som ikke accepterer Israels eksistens. Israel accepterer faktisk Palæstinas eksistens, de går ind

for tostatsløsningen, og det gør Abbas også, og derfor støtter vi Abbas. Men det gør Hamas ikke...

Naser Khader (R):

Det er jo det, vi er gode venner med Israel, og derfor skal vi benytte os af disse gode relationer til at fortælle dem, hvad vi mener uden omsvøb. Har de fået at vide, at hvis de bliver ved med en overdreven gengældelsesstrategi, så kan der komme et tidspunkt, hvor vi er nødt til at bruge sanktioner? Er det blevet fortalt?

Udenrigsministeren:

Det er ikke blevet fortalt, for det er ikke regeringens politik at komme med sanktioner. Jeg tror faktisk ikke, at sanktioner er noget som helst værd. Det har jeg også sagt i Nævnet flere gange. Israels økonomi er ikke afhængig af turisme fra Europa, så hvis Israel alene skulle tage hensyn til pengepungen, ville der have været ført en anden politik.

Israel er i en eksistenskamp, og derfor tror jeg ikke, at sanktioner overhovedet ville hjælpe. Det er en dialog, en forståelse for deres ret til selvforsvar, en forståelse for, at de lever med to bevægelser, der prøver at udslutte dem, og som rigtigt nok har fået større indflydelse. Jeg tror, hr. Khader er enig med mig i, at Israels måde at agere på også har givet dem større tilslutning i Libanon og i Gaza.

Så vi advarer mod den politik, de har, men sanktioner tror jeg ikke har nogen som helst virkning, og

derfor har jeg heller ikke truet med dem. Man skal ikke true med noget, man ikke vil lave.

Rune Lund:

Nu er det jo sådan, at det jo ikke er helt fremmed for EU at opsigte handelsaftaler med andre lande, hvis der foregår overgreb mod menneskerettighederne. Vi har jo med hensyn til Usbekistan set, at EU har opsagt en handelsaftale, fordi Usbekistan ikke kan overholde menneskerettighederne, fordi der foregår overgreb mod menneskerettighederne.

Så mit sidste og afsluttende spørgsmål til udenrigsministeren er: Hvad er det lige præcis, forskellen på Usbekistan og Israel er ud over den, at overgrebene i Israel mod menneskerettighederne er meget værre, end de er i Usbekistan?

Udenrigsminister Per Stig Møller:

Det kan jeg sige ganske kort. Der er ikke nogen, der prøver at udslutte Usbekistan, men der er altså, som jeg har sagt flere gange i dag, to meget stærke militante bevægelser uden for regeringskontrol, som truer Israels eksistens og i sommer udløste en krig. Og med Usbekistan har vi jo præcis også haft held med vores politik, idet vi nu altså har fået gennemtruffet, at der skal gøres en stærkere indsats for menneskerettighederne i Usbekistan. Så også der har vores politik altså virket.

Folketinget, 22. november 2006

Den danske Stalin-forskning

Mette Skak

Tre anbefalelsesværdige biografier, der er med til at sætte Danmark på det akademiske verdenskort

Bent Jensen: **Stalin. En biografi.** *Gyldendal, København 2005, 350 s.*

Erik Kulavig: **Det røde tyranni - Stalin, magten og folket 1879-195.**

Aschehoug, København 2005, 286 s.

Niels Erik Rosenfeldt: **Stalin. Diktaturets anatomi.** *Høst & Søn, København 2006, 419 s.*

Åbningen af arkiverne i Rusland har sat turbo på den danske Stalin-forskning. Således er der inden for et år kommet hele tre dansksprogede Stalin-biografier, der alle bygger på forfatternes årelange forskning i Stalin og stalinisme, altså ikke just letkøbte døgnflue-bøger. Alligevel har anmeldere og kolleger ikke kunnet dy sig for at ymte om *bad timing* mht. den indbyrdes koordinering af udgivelserne.

Men herregud, også det internationale marked svømmer over med Stalin-forskning i disse år simpelt hen, fordi der omsider er noget mere håndgribeligt at skrive hjem om. Syndfloden af nyere staliniana begyndte meget passende i Sovjetu-

nionen med Dmitrij Volkogonovs *Triumf i tragedija. Polititjeskij portret I.V. Stalina* (Moskva: APN, 1989).

Den blev efterfulgt af både skidt og kanel, heriblandt K.A. Zalesskijs biografiske opslagsværk *Imperija Stalina. Biografitjeskij entsiklopeditjeskij slovar'* (Moskva: Vetje, 2000), som kommer ganske langt omkring og nogenlunde dybt ned i sin kortlægning af den daværende elite.

Her kan man fx læse om Jelena Stassova, en bolsjevik-veteran, der både indadtil i partiet og i Komintern var en del af den berygtede Kontrol-kommission og som muligvis af samme grund var særdeles tæt på at få ørerne i maskinen under 1930'ernes terrorbølge ifølge Georgi Dimitrovs dagbog, der også er blevet gjort tilgængelig på engelsk i disse år.

Af forfattere til markante Stalinværker på engelsk kan nævnes Simon Sebag Montefiore (den mest saftige), Robert Service (den mest dybtgående), Erik van Ree (den mest idehistoriske) og Richard Ove-

ry (den mest komparative: Stalin vs. Hitler/bolsjevisme vs. nazisme – reelt portrætterer den systemerne mere end personerne).

Mens vi er ved det komparative, er pointen vel, at netop den danske Stalin-forskning er med til at sætte landet på det internationale akademiske landkort, nu vi mig bekendt ikke har alverden af Hitler-forskning, om end jo en holocaust- og folkemordsforskning.

Rå og saglig

Under alle omstændigheder har forfatteren til den første Stalin-biografi, som her skal omtales, Bent Jensen (herefter BJ), bestemt sine fans og sikkert også det modsatte uden for kongerigets grænser. I hvert fald blev jeg noget paf, da jeg for nogle år siden blev konfronteret med en lidt revisionistisk amerikansk koldkrigshistorikers utilslørede beundring for BJ – ganske vist ledsaget af beklagelse over, at han havde måttet læse BJ's bog om den sovjetiske besættelse af Bornholm (1945-46) i russisk oversættelse, da den ellers kun fås på dansk. Så er der BJ's *GULLAG og glemsel* fra 2002, der blev noget af et folkeligt gennembrud trods det dystre emne.

Hans Stalin-biografi skuffer heller ikke. Han lægger ikke skjul på, at den er skrevet på opfordring som "en kort Stalin-biografi, der skulle kunne læses ikke alene af faghistorikere, men af alle historisk interesse-

rede" (s. 7). Den er skrevet i den ligefremme stil, der er BJ's varemærke uden, at der er gået på kompromis med formidlingen af klassisk og ny Stalin-forskning i selve fremstillingen.

Han giver mange nyttige kommentarer til litteraturen i den lange bibliografiske del, der begynder med en forskningsoversigt (ss. 290-344). Ikke overraskende er bogen kronologisk bygget op efter Stalins – efterhånden også lig Sovjetunionens – livsfaser, suppleret med en løbende underinddeling af stoffet om særlige aspekter af fænomenet Stalin, for eksempel 'Venskaber', s. 84 ff. (om Stalins inderkreds, dvs. den pseudo-oligarkiske magtstruktur).

Der er ikke banebrydende nyt om Stalins rolle i verdenshistorien eller på den sovjetiske scene, men vi bringes tæt på personen Stalin – han lugtede fælt, fordi han ofte sov med tøjet på, da hans arbejdsnarkomani ikke levede tid til et bad.

Nogle finder den slags distraherende, men BJ's rå, afmytologiserende historieskrivning er ikke malplaceret. Stalin blev beundret verden over betænkeligt længe, når man regner 1970'ernes maoisme med til fænomenet stalinisme, som man vitterlig bør – her taler jeg ud fra min egen deltagelse i den gren af venstrefløjen dengang.

For det meste er BJ ikke kun rå, men også saglig i sin løbende stiltingtagen til dette og hint. For politologisk skolede læsere vil hans ana-

LITTERATUR

lyse af stalinismen nok forekomme lidt tam, men den rummer skam velturnerede betragtninger:

“At Stalins socialisme ikke svarer til et idealiseret billede af et socialistisk samfund er uden betydning [...] Det system, Stalin opbyggede, var socialistisk i den forstand, at det hvilede på de konkrete anvisninger, Marx havde givet sine efterfølgere. At Marx forestillede sig, at der med et sådant system ville opstå en hidtil ukendt frihed, siger kun noget om Marx’ forestillinger, ikke noget om virkeligheden” (s. 281f.)

Ligesom den forhenværende maoist og i dag meget velanskrevne hollandske Stalin-forsker Erik van Ree fastholder BJ altså, at Stalin var en seriøs, om end overordentlig brutal marxist.

Der er nu også noget primitivt over BJ’s Stalin-analyse. Fint nok, at han bruger metaforen *Ordenen* om bolsjevikkerne; det gav Stalin selv bolden op til (s. 50). De så jo sig selv som en art ordensriddere i kamp mod verdens smuds – sekulære hellige krigere; tilsvarende kalder politologen Juan Linz totalitære ideologier for politiske religioner (se hans genudgivne *Totalitarian and Authoritarian Regimes*, Lynne Rienner, 2000: 22-23).

Men BJ’s genbrug af Bertrand Russells parallelisering af islam og bolsjevisme som lige fanatiske (s. 36) er betænkelig. Det er vel kun folk af Osama bin Ladens og Shamil Basajevs støbning, der fortjener at blive

sat i bås med masseorderne Lenin og Stalin? Bagved spørger BJ’s tro på tesen om civilisationernes sammenstød.

Det skal dog ikke rokke ved det faktum, at hans Stalin-biografi er ganske fængende og god.

Historieskrivning fra nedem

Men der er faktisk endnu mere turbo på den Stalin-analyse, der er skrevet af BJ’s yngre kollega på SDU, nemlig Erik Kulavig (herefter EK), *Det røde tyranni*. Som var det en replik til BJ’s civilisationskonflikt krydsklipper EK s. 43 mellem Lenins opfordring til ubarmhertighed og Bibelens påbud af samme skuffe. Som forsker repræsenterer EK den tilgang, der på russisk kaldes *podsovetskoe obshchestvo* (se hans “Det sovjetiske undersamfund i teori og praksis”, *Politica*, 32. årg., Nr. 3, 2000, ss. 321-334).

Det er en tilgang, der lægger vægt på at udforske befolkningens reelle syn på sovjetregimet bag den glatpolerede overflade – altså antropologisk historieskrivning “fra nedem”. Materialet til det er indberetninger til det hemmelige politi og til partiet, dagbogsnotater, bønkrifter til de politiske ledere, stikerskrivelser, bortcensurerede læserbreve til *Pravda* og lignende. EK’s overordnede konklusion på sit arbejde med den type kilder er, at sovjetregimet var i krig med sin egen befolkning fra dag et og for så vidt frem til Sovjetu-

nionens sammenbrud, selv om terroren kulminerede under Stalin. Blandt andet lægger han vægt på at afromantisere Anden Verdenskrig, som i sovjetisk og russisk historiografi kendes som Den Store Fædrelandskrig. Det har vakt stærke følelser i Rusland og i forskerverdenen (se hans *Stalins Hjemmefront 1941-1945*, Odense Universitetsforlag, 2004). Det er baggrunden for *Det røde tyranni*.

Den præsenteres følgelig som “en kombination af biografi og samfundshistorie med streg under det sidste”. Læseren får vitterlig viden om Stalin, hans baggrund osv., men efterhånden som Stalin bliver hovedperson i Sovjetunionens historie, bliver det biografiske stof suppleret med et detaljeret indblik i, hvordan Stalins afsindige politiske tiltag virkede, og hvordan befolkningen så på styret, når censuren var sat ud af spil. Disse to lag i analysen gør bogen til et kærkomment korrektiv til bind 3 af den i øvrigt seriøse *Politikens Ruslandshistorie fra 1983*. Hvad Stalin-stoffet angår får vi smagsprøver på Stalins ‘maoisme’ (p. 90) samt hans absurde beskyldninger mod Tito om Gestapo-metoder og brud på menneskerettighederne (p. 81 f.) – absurde i betragtning af Stalins egen praksis. EK går ind på motiverne bag tvangskollektivering og viser, at Stalins politik var en ren ideologisk besættelse, hvortil kom det for ham afgørende magtpolitiske hensyn: at udmanøvrere Trotskij

og Bukharin, som hver især mente noget andet.

Menige vidnesbyrd

Men det er de mange vidnesbyrd om menige sovjetborgeres oplevelse af styret, der gør bogen til en guldgrube, og som bør skaffe den en bred læserkreds. EK lægger ud med at citere et anonymt brev til Trotskij og Lenin fra en gruppe vrede arbejdere helt tilbage fra 1918: “Alle vi arbejdere fra fabrikkerne og industrien i byen Petrograd tager afstand fra jer [...] Vi var alle mand for sovjetmagten [...] Nu, da vi har fået sovjetmagten at føle, forbander vi den [...]” (s. 53). Bogen er fyldt med sådanne bitre meningstilkendegivelser, der bør kvæle enhver romantik om Oktoberrevolutionen og tiden, der fulgte, for som det også fremgår var Stalin-tiden den periode, hvor det var farligst at komme med den slags ytringer. Det gør bogen enestående på markedet, men giver også anledning til at komme med to indvendinger.

Før det første mangler bogen et videnskabeligt noteapparat med systematiske kildehenvisninger. Det er synd, for det er jo originalt og vedkommende kildemateriale fra de sovjetiske arkiver, som EK har gravet frem, suppleret med nazistisk efterretningsmateriale fra årene 1941-45 (vedr. det tysk besatte vestlige Sovjetunionen). For det andet kunne EK godt have brugt plads i indlednin-

LITTERATUR

gen på at begrunde sin metode og argumentere for materialets repræsentativitet osv. Det er ikke gjort med den integrerede kildekritik, der er undervejs, navnlig ikke, når man betænker, at der stadig er lidt kold krig mellem den revisionistiske skole og det mere totalitarisme-teoretiske syn på Stalins Sovjetunionen, som EK er eksponent for. Bortset fra det fristes man til at citere løs fra hans rystende kildemateriale, her et vidnesbyrd fra 1930'erne:

“Den 12. april arresterede de min mand. Den 14. blev jeg sendt bort med en konvoj. De lod os ikke tage noget som helst med. De tog os halvnøgne, på bare fødder, sultne og med små børn. Af sted til Narym, og mig med seks små og en syvende på vej [...] Vi blev smidt af i en sump. Der var ingen bygninger. På det sted døde børn og voksne som fluer af sult og kulde. Mine børn døde alle sammen.” (s. 139).

Under krigen blev det belejrede Leningrad svigtet af Stalin, så i vinteren 1941-42 kom myndighederne under vejr med forsøg på at mobilisere til en folkelig opstand, som EK også bringer os ind på livet af (s. 200). I det hele taget efterlader mange fremstillinger det indtryk, at nok var Stalin-tiden slem, men at terroren var ovre ved udgangen af 1930'erne. Den myte gør EK kraftigt op med. Allerede i 1940, dvs. før Hitlers overfald, blev der indført drakoniske straffe for sløseri på arbejdet, og i årene efter blev 4,5 mio.

mennesker dømt for brud på arbejdsdisciplinen og små tyverier (s. 193). Med andre ord var sovjetborgeren under krigen udsat for terror fra både sin egen regerings og de nazistiske erobrerers side, henholdsvis de røde og de brune kommissærer, som EK udtrykker det.

Derfor blev det heller ikke bedre, da krigen var slut, men nærmest værre, idet krigen i nogle henseender havde været et åndehul og givet håb om friere tøjler som belønning for sejren. Måske netop fordi befolkningen vejrede morgenluft, begyndte man allerede før krigsafslutningen på ny at fylde lejrene og forvise folk til ugæstfri egne (s. 204). Denne indenrigspolitiske kontekst kaster unægtelig et nyt lys over omsvinget til kold krig og Stalins motiver desangående! Under alle omstændigheder var Stalin selv og hans kulturkommissær Zjdanov mindst lige så tidligt ude med indenrigspolitiske krigserklæringer i denne ideologiske konflikt med Vesten som Churchill var det med jerntæppe-talen i marts 1946 og Truman med sin doktrin året efter.

Resten af Stalin-tiden var derfor blot en variation over de kendte temaer: afsavn og disciplinering; det nye var, at nu var selve inderkredsen – Molotov, Berija og de andre – i farezonen. Heller ikke det er muntert læsestof, og hvor mange ved mon på forhånd, at der hen over 1946-47 var en hungerkatastrofe i egne af Sovjetunionen, der blev tiet ihjel på sam-

me måde som magthaverne i Nordkorea søger at gøre det i nutiden? Hvor mange gør sig klart, hvor forhadet udrejseforbuddet og tvangskollektiviseringen var, og hvilken ren og skær ønsketænkning om fremmede magters indgriben, det gav anledning til lige efter krigen: "På konferencen i San Francisco foreslog de Molotov at opløse kolhoserne, åbne kirkerne og tillade fri handel. Hvis dette ikke bliver opfyldt, vil Rusland blive splittet i mindre nationer" (s. 228).

Kort sagt tegner EK et særdeles levende portræt af Stalin-tiden. Han er ikke unuanceret, men understreger, at Stalin ikke kun styrede med vold (s. 252 ff.). Sovjetmagten praktiserede en art pagter med udvalgte samfundslag og generationer, så man må tale om klassen af 'de forfremmede' (*vydvyzjentsy*) – eksempelvis Brezjnevs berygtede chefideolog Mikhail Suslov, der tidligt var en *rising star* – over for 'de, der var berøvet borgerrettighederne' (*lishentsy*) eller slet og ret 'folkefjenderne' (*vragi naroda*). Overordnet set var systemet fuldt ud socialistisk – og menneskefjendsk lyder EK's logiske konklusion (s. 263).

Stalinismen som politisk system

Sidst, men ikke mindst er der den københavnske historiker Niels Erik Rosenfeldts (herefter NER) Stalinbiografi med den rammende undertitel: *Diktaturets anatomi*. Ude i den

store verden er NER kendt for sin udforskning af det, han ser som Stalins egentlige magtcenter, den såkaldte *Osobjj Sektor* med den grå eminence Aleksandr Poskrobysjev i spidsen. Det var en ultrahemmelig parallelstruktur, som Stalin opbyggede og egenhændigt kontrollerede som landets egentlige administrative nervecenter – krumtappen – eller som politologer ville sige: *gatekeepere* - for hans manipulationer med hhv. hemmeligt politi, hæren/efterretningstjenesterne og selve partitoppen, som jo ellers traditionelt anses for toppen af magtpyramiden lige under Stalin. Denne faglige kæphest er en rød tråd i bogen, en anden den permanente krigspsykose som ledemotiv for Stalins handlinger. Bogen forener således traditionel politisk biografi med en indgående kronologisk analyse af stalinismen som politisk system, herunder Stalins konkrete inden- og udenrigspolitik.

Der er 19 kapitler, hvoraf det sidste, 'Diktaturets anatomi', konkluderer på de formative begivenheder og indflydelser for personen Stalin og især Stalins magtpolitiske koncept. NER skuer endvidere fremad ved at pege på sovjetsystemets indbyggede fejl og undergang. Altså en grundig og ambitiøs populær fremstilling, selv om man må undvære det videnskabelige noteapparat. Den kan varmt anbefales.

Om Stalins privatliv er der blot lidt uddrag fra breve i små grå tekst-

LITTERATUR

bokse. De udstiller ofte 'ondskabens banalitet' – rutinen og ømheden mellem datteren og Stalin – eller afstumpetheden (en søns selvmordstrusler ses som 'afpresning'). Et brevuddrag til konen underbygger NER's tese om Poskrjobysjevs rolle som krumtap for Stalins manipulationer ("Jeg kommer naturligvis ikke først hjem i oktober, men langt tidligere. Men for at opretholde konspirationen har jeg via Poskrjobysjev udspremt rygter om, at jeg ikke kan komme før oktober ..." (s. 148).

NER får i løbet af bogen skabt sammenhæng mellem det gammelkendte stof og nye eller i hvert fald ikke alment kendte aspekter. Særligt velgørende er gennemgangen (s. 285 ff.) af Majskijs og Litvinovs bud på et offensivt *grand design* for Sovjetunionens Europa-politik fra 1944. Det var naturligvis bestillingsarbejder, som derfor dokumenterer Stalins afgørende ansvar for den Kolde Krig. Hvad det angår ønskede han ikke varm krig med USA, men han satte mildest talt heller ikke seriøst ind på sameksistens. I stedet arbejdede han – blandt andet via det Komintern, som han kun proforma lod nedlægge i 1943 – på gradvist at snigløbe omverdenen gennem koalitionsregeringer med kommunistisk deltagelse (s. 289).

En af grundene til, at det ikke helt kom til at gå sådan i hvert fald i det vestlige Europa var, at Stalin af ideologiske grunde var galt afmarcheret om forholdet mellem USA og Stor-

britannien, som for ham at se nødvendigvis måtte være båret af splittelse. NER gør også meget ud af at udrede trådene med hensyn til, hvad Stalin egentlig pønsede på i tiden omkring Hitlers angreb og formidler her en stor og kompliceret russisk-tysk-angloamerikansk historikerdebat. Ikke mindst tager NER et opgør med DIIS-udredningens efter hans opfattelse utilgiveligt naive syn på Stalin og dermed misvisende analyse af stalinismens sidste år (s. 368-69). Hele perioden omkring Korea-krigen var ifølge NER særdeles tæt på at udløse tredje verdenskrig – så tæt på, at vi i dag antagelig skylder Beria tak for at have skyndt sig langsomt med at hidkalde lægehjælp til den døende Stalin.

NER underbygger sin alarmistiske tolkning med den afsindige sovjetiske oprustning og mobilisering, som også blev pålagt vasalstaterne i Øst-europa fra 1949 og frem. Følgelig tager NER generelt Vestens modforholdsregler i forsvar som nødvendige for at redde de åbne samfund.

Ortodoks syn på den Kolde Krig

Bogen repræsenterer således en tilbagevendende til det ortodokse syn på den Kolde Krig via NER's kritik af den såkaldte post-revisionismes gyldne middelvej i skikkelse af DIIS. Post-revisionismen, der repræsenteres af forfattere som Melvyn Leffler, mener, at den Kolde Krig blot var udtryk for et eskalerende sikker-

hedsdilemma mellem USA og Sovjetunionen og derfor ikke nogens skyld. Det er her værd at bemærke, at en af de politologer, der anses for hovedkræfterne bag sikkerhedsdilemma-tankegangen, Robert Jervis, finder, at det er væsensforskellen mellem det lukkede sovjetiske samfund med dets militante ideologi og det samfundssystem, som USA stod for, der er den relevante forklaringsfaktor (Se *Journal of Cold War Studies*, Winter 2001, No. 1, ss. 36-60).

NER's distance til revisionismen inden for den indenrigspolitiske Stalin-forskning bringer ham ligeledes i bås med totalitarisme-skolen. Det nok vil falde nogen for brystet, hvor til er at sige, at adskillige revisionister er konverteret til en mere totalitarisme-agtig eller – hvad koldkrigen angår – ortodoks position.

NER er på linje med van Ree, når han anser Stalin for at være styret af den marxistiske forestilling om den uoverstigelige konflikt mellem kapitalisme og socialisme, som før eller siden måtte udløse et væbnet opgør. Ja, han troede formentlig selv på, at hans afsindige og nærmest uophørlige terror kun ramte ægte forrædere: trotskister, Gestapo-agenter o. lign. folkefjender. Om krigspsykosen gør NER det klart, at Stalin naturligvis ikke var bange for krig i pacifistisk forstand, tværtimod. Det var *timingen* af krigsudbruddet, der bekymrede Stalin, da hans politik bestandigt var at tage offensiven.

Så meget desto mere er det uhel-

digt, når NER s. 114 skriver: "Stalin havde aldrig været den store revolutionsromantiker" – javel, måske ikke så stor som Trotskij, men alligevel med på at gøre sit for den kommunistiske sag, når konjunkturerne var til det. Resten af bogen handler nemlig om, *hvor* operationelle Stalins revolutionsdrømme var. Som en klassisk skolet marxist anså han krige for 'revolutionære situationer', som vejen til Sovjet-venlige regeringer i kapitalismens lejr. Men denne og andre indvendinger, man kunne rejse, er småting i forhold til facit: NER's Stalin-bog om dikaturets anatomi er et glimrende forsøg på at gøre den totalitaristiske variant af Stalin-litteraturen nuanceret, original og velargumenteret.

Afsluttende vil jeg minde om, at det ikke nødvendigvis er tidsspilde at bruge krudt på den for længst afdøde Stalin '*with the goofy moustache*' som nogen har udtrykt det. Det moderne og i princippet demokratiske Rusland har behov for et selvopgør med sin sovjetiske fortid. Det kan blandt andet hjælpes på vej gennem et højt vidensniveau i omverdenen om Stalin-tiden som klart det aller-sorteste kapitel i Ruslands ofte dystre historie. Hvad værre er, er det faktisk heller ikke *så* længe siden.

Mette Skak er lektor i international politik, Institut for Statskundskab, Århus Universitet, og medlem af bestyrelsen for Center til forskning vedrørende Danmark under den kolde krig.

Kaukasus: Mellem stjernestøv og ragnarok

Benedicte Maegaard

Afbalanceret skildring der i kort form giver overblik over en kompleks og kompliceret region

Ib Faurby: **Det politiske spil om Kaukasus.** Forsvarets oplysnings- og velfærdstjeneste, København 2006, 126 s.

Ib Faurby kan sit Kaukasus og netop derfor er det så imponerende, at det er lykkedes for ham at give en så komprimeret og objektiv beskrivelse af området, som han gør i denne lille perle af en bog på 126 smalle sider. Bogen er meget pædagogisk sat op med gode kort, den giver et glimrende overblik og samtidig svar på alle de spørgsmål, man kan stille om denne komplicerede og fascinerende region.

Kaukasus er en bjergkæde med nogle af verdens (næst)højeste bjerge, som strækker sig fra Sortehavet til Det Kaspiske Hav. På nordsiden af bjergene ligger syv etnisk definerede, delvist selvstyrende republikker i Den Russiske Føderation, hvoraf den kendteste er Tjetjenien. Sydkaukasus består af Armenien, Aserbajdsjan og Georgien. Kaukasus er

det etnisk mest sammensatte område i Europa; der er mellem 40 og 50 forskellige folkeslag med hver sin kultur og eget sprog. Området har været beboet siden stenalderen. Styreformerne er præget af klanvælde.

Faurby fremhæver, at i Kaukasus finder man stort set alle de problemer, der har præget verden efter afslutningen af den Kolde Krig. Der har været krige og borgerkrige med uhyrlige krigsforbrydelser; der har været etnisk udrensning og flygtningekatastrofer; der er mafiaøkonomi og terrorisme; og der har været stormagtsrivalisering om politisk indflydelse og kontrol over olierigdomme. Det har vist sig vanskeligt at gennemføre reformer for at skabe demokrati og markedsøkonomi. Ingen af landene har haft demokratiske traditioner at vende tilbage til eller bygge på. Gennemførelse af økonomiske reformer kræver en fundamental omstilling fra den sovjetiske planøkonomi og opgør med den ud-

bredte korrupsion og mafiaøkonomi.

Regionen er generelt præget af fattigdom og stor arbejdsløshed. I Tjetjenien er den skyhøj – hvilket får særligt alvorlige konsekvenser for de unge. Modsat oplever Aserbajdsjan sit andet olieboom, som tiltrækker kapital, der fx bygger 340 højhuse i Baku (det er flere end på Manhattan). Men ude i landet uden for Baku, hvor olien findes (omkring byen og i Det Kaspiske Hav) ser man ikke meget til rigdommen. Da Det Kaspiske Hav jo er et indhav, er der bygget rørledninger til at føre olien og gassen væk – og de fører ikke den korteste vej (gennem Armenien) – eller sammen med de tidligere rørledninger gennem Rusland ud til Sortehavet, men gennem Georgien og NATO-landet Tyrkiet ud til Middelhavet. Dette hænger sammen med de komplicerede sikkerhedspolitiske realiteter i Kaukasus.

Armenien har sin velhavende diaspora i Vesten, der sender så mange penge hjem, at de udgør halvdel af BNI. Aserbajdsjans og Georgiens diaspora består derimod af unge, fattige arbejdsføre mænd, der i milliontal rejser til Rusland for at udføre især sæsonarbejde – og sælge produkterne fra de frugtbare dele af landene på markederne i Rusland. Hvis de ikke rejste bort, kunne det store landbrugspotentiale i det frodige lavland syd for bjergene udnyttes langt bedre.

Kaukasus er også præget af flygtninge og fordrevne fra området

konflikter. Særligt i Georgien og Aserbajdsjan er der fortsat store problemer omkring disse grupper, hvoraf mange lever under kummerlige forhold. Dertil kommer mindretalproblemer (bla. armenere og azeriere i Georgien).

Kaukasus er blevet en region, hvor stormagter og nabolande konkurrerer om politisk og økonomisk indflydelse – både sikkerhedspolitisk og i forhold til olieforekomsterne på bunden af Det Kaspiske Hav. Og landene konkurrerer selv om stormagternes gunst – Georgien (og Aserbajdsjan) bejler til Vesten og om USA's gunst. Da præsident Bush besøgte Georgien, blev alle huse langs hans rute malet i flotte farver, hvilket giver mindelser om Potemkins kulisser. Forholdet til Rusland er Georgiens helt dominerende udenrigspolitiske problem. Aserbajdsjan har et problematisk forhold til tre af sine fire nabolande: Rusland, Armenien og Iran (bla. pga. olien, men også pga. Nagorny-Karabakh-enklaven). Armenien er Ruslands eneste allierede i regionen og får sine grænser bevogtet af russisk grænsepoliti. Armenien er stadig ikke på talefod med Tyrkiet efter massakrerne i 1915.

Hvorfor konflikter og krige

Der er en række låste konflikter i Kaukasus: i Tjetjenien, i Georgien omkring Syd-Ossetien (på sydsiden af Kaukasusbjergene) og Abkhasien ved Sortehavet (begge med stærke

LITTERATUR

russiske interesser), og omkring Nagorny-Karabakh mellem Aserbajdsjan og Armenien. Der er ikke officielle forbindelser mellem de to lande – og der er mange tragedier forbundet med konflikten. Jeg har fx oplevet en hjerteskræende genforening af fire generationer af en familie, der var blevet spredt over de to lande og ikke havde set hinanden i 16 år pga. konflikten – mødet, der fandt sted på neutral grund, kunne desværre kun blive kort.

Det undrer én, når man oplever de smukke lande og møder varmen og gæstfriheden fra beboerne, at området er så præget af konflikter og krige. Faurby gør en rosværdig indsats for at give mosaikker til forklaring af det komplicerede billede: Dels er der tale om ældgamle etniske modsætninger (som blev holdt nede af den kommunistiske undertrykkelse, men igen er kommet op til overfladen). Omvendt finder han også historisk mange eksempler på fordragelig sameksistens.

Den kommunistiske undertrykkelse skabte i høj grad modsætninger mellem folkeslagene i Sovjetunionen – del og hersk politikken over for de ikke-russiske folkeslag inderbar bl.a. indretning af nogle uensigtsmæssige administrative grænser. Og med Sovjetunionens opløsning blev flere af disse tidligere administrative grænser i Kaukasus til internationale grænser. Dermed blev flere folkeslag, der hidtil havde levet i samme stat, splittet – det gælder fx

osseterne, der nu bor i hhv. Rusland og Georgien, og armenerne i Nagorny-Karabakh.

Endvidere medvirkede den nationale mobilisering, der fandt sted i de nye stater, til, at de etniske mindretal frygtede for, at de ville blive marginaliseret eller direkte undertrykt. Det gælder bl.a. en række af mindretallene i Georgien, herunder de armenske og azeriske i de sydlige dele af landet.

Hvad har fået konflikterne til at blusse op? Det er der iflg. Faurby en række forklaringer på:

- Konflikterne har rod i tidligere overgreb (fx deportationerne i 1944 af tjetjenerne, de meskhetiske tyrkere m.fl.).
- Sovjetunionens censur og direkte historieforskning skabte grobund for nationalistiske myter.
- Skrupelløse personer forsøger at skabe sig en politisk karriere som nationalistiske ledere ved at appellere til historiske myter.
- Selvom etniske modsætninger ikke er den egentlige konfliktårsag, kan en konflikt skabe eller forstærke sådanne. Dette gælder bl.a. russiske overgreb på civilbefolkningen i Tjetjenien, gensidige etniske udrensninger mellem armenerne og azeriere, fordrivelsen af georgiere fra Abkhasien, der har forstærket etniske modsætninger og skærpet konflikterne.
- Og helt uanset en konflikts oprindelige årsag, så vil krigshandlinger næsten altid forstærke modsætningsforhold mellem parterne. Krigen får

dermed sin egen ødelæggende logik. Dertil kommer, at de mange flygtninge ofte bidrager til at holde konflikterne ved lige dels pga. de økonomiske problemer, de skaber, dels ved at de modsætter sig kompromisser, der kunne løse konflikten.

– Nogen søger forklaringen på konflikterne i Kaukasus i religiøse modsætninger mellem muslimer og ortodokse kristne. Det afviser Faurby dog, idet han fx påpeger, at Nagorny-Karabakh-konflikten mellem det kristne Armenien og det muslimske Aserbajdsjan er en strid om territorium og ikke om religion. Det samme gælder Abkhasien. Tjetjenien-konflikten har bevirket fremvækst af religiøs fundamentalisme – ikke omvendt, som Rusland har hævdet.

– Økonomiske modsætninger og alvorlige økonomiske kriser i Kaukasus har øget konfliktpotentialen. Og når først en konflikt er brudt ud, kan der være grupper, der tjener på den og derfor ønsker, den skal fortsætte. Krig kan også benyttes til legitimering af handlinger, der ellers ville blive betragtet som kriminelle.

– Selv om borgerkrige normalt betragtes som 'interne konflikter' så er de – specielt i svage stater – aldrig fuldstændig interne. Der er sammenhæng mellem flere af konflikterne i Kaukasus.

– Udenlandsk indblanding har i flere tilfælde forstærket konflikter eller hindret deres løsning. Dette gælder først og fremmest Rusland. Den russisk-tjetjenske konflikt har lange hi-

storiske rødder, og centralmagten i Moskva ønsker fortsat at få politisk styr på de ikke-russiske folkeslag i Nordkaukasus. Som nævnt spiller Rusland stadig en stor rolle også i Sydkaukasus, bl.a. med sin støtte til Abkhasiens faktiske løsrivelse fra Georgien. Mht. Nagorny-Karabach mener mange, at russisk politik har haft til formål at kontrollere konflikten uden at løse den.

Faurby ønsker for Kaukasus, at det internationale engagement må øges for at bidrage til at stabilisere den sikkerhedspolitiske situation. Især hvis de internationale organisationer gør deres støtte betinget af fredelig bilæggelse og konfliktløsning. (Omvendt kan man befrygte, at øget international opmærksomhed fører til skærpet konkurrence og større spænding). Fra dansk side har man bl.a. støttet et grænseoverskridende netværk af NGO'er, der især beskæftiger sig med flygtninge og fordrevne – og med løsninger på konflikterne. Vi giver også støtte til løsninger på mindretalsproblemerne.

Stjernestøv og ragnarok

Faurby har på imponerende vis givet en afbalanceret og kortfattet skildring af hele den komplekse region. Han har dygtigt manøvreret mellem skærene – og det er svært at se, at ret mange af spillerne i Kaukasus ville kunne blive særligt fornærmede over hans fremlæggelse af problemstillingerne.

LITTERATUR

Når man holder sig så sikkert på objektivitetsens smalle vej, savner læseren lidt duften af det fascinerende Kaukasus – de spændende historier, myterne, rygterne, beskyldningerne, rænkerne, modsætningerne, forsoningen, smilene. Paradislandet, som er så fascinerende, men også trættende.

Vil man have stjernestøv, må man kaste sig over litteraturen – eller rejse til Kaukasus, hvor man ud over stjernestøv dog også møder ragnarok. Ud over høje hvide bjerge og grønne, frugtbare dale møder man kulde, regn, stegende hede, elendige veje, ødemarker. Lige som man tror, at nu skal man se de smukke høje bjerge, kommer tågerne. Der er forståelsesvanskeligheder, bl.a. sproglige og kulturelle (noget pga. arven fra Sovjettiden med beton-bureaukrater mm., andet pga. religion med mænd, der ikke vil trykke én i hånden). Hos kaukaserne møder man en herlig varme og gæstfrihed, og derfor undrer det som sagt, at det er en så konfliktfyldt region.

Men så mindes man om, at Stalin kom fra Gori i Georgien! Og han har spillet en stor rolle for konflikterne i dag, for det var ham, der deporterede tjetjenerne og de meskhetiske tyrkere og andre folkeslag fra Kaukasus. Og det trækker som nævnt stadig spor.

Kaukasus har altid været en smeltedigel: øst og vest – og nord og syd mødes her. Kaukasus har dannet bro mellem Centralasien og Nærorienten. Der er megen kultur, og der

er meget varieret kultur. Myterne flourer om det gyldne skind, honning og vin... Noahs ark landede her – på toppen af Ararat, armenernes hellige bjerg (der ligger i Tyrkiet og dermed ikke er tilgængeligt for armenerne, så længe de to lande ikke kan komme overens). Der er fantastiske høje bjerge og smukke, spændende byer. Og så er der gæstfrie og interessante indbyggere, som har tiltrukket besøgende. De store russiske forfattere, Pushkin og Lermontov, var her og skrev. Alexandre Dumas ligeså. Den første kvindelige modtager af Nobels fredspris, Bertha von Suttner, tilbragte sine hvedebrødsdage i Georgien. Også lokale har skrevet – læs Kurban Saids romantiske bog om Ali og Nino (fra hhv. Aserbajdsjan og Georgien).

Kaukasus er ukendt land for de fleste danskere, men sådan har det ikke altid været. Før 1917 spillede danske – og andre skandinaviske erhvervsfolk (bl.a. Nobel) en rolle særligt i Aserbajdsjan. Det var under det første olieboom, og de har efterladt nogle pragthuse i Baku. Rejs til Kaukasus og se selv! Men læs først vores egen Hans Scherfigs poetiske beskrivelser af og tegninger fra en rejse i Georgien i 1968 i *Morgenrødens land*.

Et lille suk: læsning af bogen var blevet en endnu større nydelse, hvis der var læst ordentlig korrektur på den!

*Benedicte Maegaard er fuldmægtig,
cand.scient.pol.*

Det Udenrigspolitiske Selskab

er en almennyttig, uafhængig for-
ening, grundlagt i oktober 1946.
Selskabets formål er at fremme kend-
skabet til og interessen for udenrigs-
politiske spørgsmål. Selskabet tager
ikke stilling til noget politisk pro-
blem. Kun redaktion og forfattere
hæfter for de i Selskabets publikatio-
ner offentliggjorte meninger.

Som medlem kan optages enhver
dansk statsborger, hvis medlemskab
skønnes gavnligt for Selskabets for-
mål.

Udlændinge med særlig tilknytning
til Danmark kan optages som associ-
erede medlemmer uden stemmeret.
Institutioner og virksomheder kan
optages som kollektive medlemmer.

Selskabets protektor

Hans Kongelige Højhed
Kronprins Frederik

Selskabets æresmedlemmer

Henrik Henriques
Johan Wilhjelm

Selskabets bestyrelse

Merete Ahnfeldt-Møllerup,
arkitekt, p.hd.
Bodil Nyboe Andersen,
præsident for Dansk Røde Kors
Suzanne Brøgger, *forfatter*
Arne Christiansen, *tidl. minister*
Michael Ehrenreich, *redaktør*
Uffe Ellemann-Jensen,
tidl. minister, Selskabets formand
Lykke Friis, *prorektor*

Troels Frøling, *generalsekretær*

Kjeld Hillingsø, *generalløjtnant*

Erik Hoffmeyer, *dr.polit.*

Anne E. Jensen, *cand.polit.*

Anders Jerichow, *journalist*

Anne Knudsen, *chefredaktør, dr.phil.*

Suzanne Lassen Kürstein

Steen Langebæk, *landsretssagfører*

Anna Libak, *journalist*

Mogens Lykketoft, MF,
tidligere minister

Finn Lyng, *seniorrådgiver*

Siegfried Matlok, *chefredaktør*

Ida Nicolaisen, *seniorforsker*

Herbert Pundik, *journalist*

Tøger Seidenfaden, *chefredaktør*

Vibeke Sperling, *journalist*

Niels Thygesen, *professor, dr.polit.*

Selskabets bibliotek

er et offentligt tilgængeligt special-
bibliotek inden for udenrigs- og
international politik i bred abon-
nement. Bibliotekets samlinger omfatter
– Danske og udenlandske tidsskrifter
– Diverse håndbøger og bibliografier.
– Elektroniske opslagsværker.

Biblioteket har ca. 100 danske og
udenlandske tidsskrifter i fast abon-
nement.

Biblioteket er åbent man.-fre. kl. 12-
16, eller efter aftale. Henvendelse
kan desuden ske på tlf. 3314 8886 i
samme tidsrum.

udenrigs

62. årgang

Grundlagt af Erik Seidenfaden og Steen Gudme

Udkommer marts, juni, september og december

Redaktionen af dette nummer sluttet 12.03.2007

Abonnementspris 250 kr., institutioner 400 kr.

Udgiver

Det Udenrigspolitiske Selskab

Amaliegade 40 A, DK-1256 København K

Telefon 3314 8886, fax 3314 8520

E-mail udenrigs@udenrigs.dk

Redaktion

Anders Jerichow (ansvarshavende)

Brita Vibeke Andersen

Anna Libak

Redaktionskomité

Bødil Nyboe Andersen

Svend Aage Christensen

Ib Faurby

Nanna Hvidt

Anne Knudsen

Torben Krogh

Tøger Seidenfaden

Vibeke Sperling

Frede Vestergaard

Uffe Østergård

Direktion

Klaus Carsten Pedersen

Sekretariat

Brita Vibeke Andersen

Produktion

Skagen Bogtrykkeri og Rounborgs grafiske hus

Omslagsill.: Per Marquard Otzen

ISSN 1395-3818